الملك لله

مال-دۇنيا ئىستىهانى

ئوسمان نۇرى توپباش

ئەركام نەشرىياتى

ئىستانبۇل 2021/1443

كىتابنىڭ ئەسلى ئىسمى: Müslümanın Para ile İmtihanı
يازغۇچى: ئوسمان نۇرى توپباش
تۇركچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: رەيھان بۇغراھۇن
تەھرىرى: ئا. قادىر
ISBN: 978-625-440-128-2
بەتچىك: راسىم شاكىرئوغلۇ
ئىستانبۇل ـ 1443/2021
Language : Uighur

ئالاقىلىشىش ئادرېسى

Address : Ikitelli Organize Sanayi Bölgesi Mahallesi
Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir - İstanbul / TURKEY
Phone : +90 212 671 07 00 (Pbx)
Fax : +90 212 671 07 48
E-mail : info@islamicpublishing.org
Web site : www.islamicpublishing.org

مال ـ دۇنيا ئىمتىھانى

ئوسمان نۇرى توپباش

ئەركام نەشرىياتى

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز.....7
مۇسۇلمانلارنىڭ مال-دۇنيا بىلەن سىنىلىشى ھەققىدە..13
"ھازىر دەۋىر مۇشۇنداق بولۇپ كەتتى" مەنتىقىسى.....21
ئىنسانلىقنىڭ خارابلىشىشى.....25
ئىسلامنىڭ ئۇچ پىرىنسىپى.....28
كاپىتالىزم بىلەن ئىسلام ئۇچراشسا.....32
ئوسمانلى ۋاقتىدىكى لاله دەۋرىدە.....35
كۆچمەنلىكنىڭ ئاجىزلىقى باھانە بولامدۇ؟.....42
دەھرى تۆزۈلمىگە قارشى قالقان: تەقۋا.....45
بايلىق ئىنسانلارنى بۇزامدۇ؟.....48
كاپىتالىزمغا قارشى ئىسلامىي مەيدان.....54
ئەسلى مەۋقەسىدە تۇرالماسلىقتىن ساقلىنىش.....58
ئىشقىلىپ پۇل تاپساڭلا بولدى دەيدىغان گەپ يوق . 65
گارانتىۋۇدىيىدىن ئەسلىمە.....68
ئىمامى ئەزەم ھەزرەتلىرىدىن مىسالار.....71
يۇز باي بىر يەرگە كەلسە.....76
بايلىقىمىزنىڭ قانچە پىرسەنتى خەيرى-ساخاۋەتكە
ئايرىلىدۇ؟.....80
ئىسلام بىر شىپا دورىخانىسىدۇر.....83
مال-دۇنيا ئىمتىھانىدا تەسەۋۋۇپنىڭ رولى نېمە؟.....86

قىينىچىلىقتىكى پاناھگاھ سۇپى دەرگاھلىرى.....89
جەمئىيەتنىڭ ھەر ساھەسىدە ئىسلام گۈللەنسە.....92
باي ـ كەمبەغەللىك ئىمتىھانى.....93
"مال ـ دۇنيا ئاللاھنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ".....97
ئەڭ تۆۋەن سەۋىيەدە خىراجەت قىلىش،
ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە خەير ـ ساخاۋەت قىلىش.....102
ئىسراپچىلىق ۋە ھەشەمەتچىلىك ئۆلچىمى.....104
ساھابىلارنىڭ ھاياتىغا نەزەر سال.....112
زەرگەرنىڭ تارازىسى بىلەن ئوتۇنچىنىڭ گىرى.....115
كاۋاپنىڭ پۇرىقى ئۇنىڭ ئېلانىدۇر.....117
نىزاملار پەقەتلا تەقۋادار زاتلار ئۈچۈنمۇ؟.....120
نىگىزلىك مەسىلە قەلب تەربىيەسى.....127
خوجايىن بىلەن ئىشچىنىڭ مۇناسىۋىتى.....130
تامىقىمىز ئوخشاش بولسۇن.....135
كاپىتالىستنىڭ تۈزۈمدە مۇسۇلمانچە ياشاش.....138
ھىندونېزىيە خەلقى ئىسلامغا قانداق كىردى؟.....142

كىرىش سۆز

بىز ئاجىز بەندىلىرىنى يوقتىن بار قىلىپ چەكسىز نېمەتلىرى بىلەن رىزىقلاندۇرۇپ، كائىناتنى ئىلاھىي سىناق ئالامەتلىرىنىڭ ماكانى سۈپىتىدە يارىتىپ، ئۇ زېمىندا بەزىلىرىمىزنىڭ تېخىمۇ گۈزەل ھەرىكەتلىرىمىزنىڭ نامايەندە بولۇشى ئۈچۈن بەندىلىرىنى دۇنيا سىناق مەيدانىغا ئەۋەتكەن ئاللاھقا چەكسىز ھەمدۇ-سانالار بولسۇن.

بۇ ئىمتىھان دۇنياسىدىكى ئۇستازىمىز، يول باشچىمىز، توغرا نىشان كۆرسەتكۈچىمىز ۋە ئەڭ بۈيۈك ئۈلگىمىز پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد مۇستاپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە، ئۇنىڭ ئائىلە-تاۋاباتلىرىغا ۋە يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىزگە يەتكۈزگەن ساھابىلىرىغا چەكسىز سالاملىرىمىز بولسۇن!

شۇنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەككى، بۈيۈك دىنىمىز ئىسلام بىر ئېتىقاد سىستېمىسى بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا بىر ھايات نىزامىدۇر. بىز ئۇچۇن ئەڭ ئۆلچەملىك بولغان پۈتۈن قائىدە-تۈزۈملەر يىغىنچاقلىنىپ بىر ئىسلام دىنىدۇر. چۈنكى ئۇ ھاياتنىڭ ھەر بىر سەھىپىسىنى ئىنچىكىلىك بىلەن ئورۇنلاشتۇرغان بىر قانۇن سىستېمىسىغا، يۈكسەك دەرىجىدىكى سەزگۈرلۈككە، ئەخلاقىي ئۆلچەملەرگە ۋە مۇكەممەل بىر دۇنيا قاراشقا ئىگىدۇر.

ئىسلام مۇسۇلمانلارنىڭ ئېتىقاد ۋە ئىبادەت ھاياتىنى شەكىللەندۈرگىنىدەك، ئۇلارنىڭ ئەخلاقى، كىشىلىك مۇناسىۋىتى ۋە تېگىشلىك ھەق-ھوقۇققا رىئايە قىلىشىغا ئوخشاش بارلىق ھوقۇقنىمۇ مۇنتىزىملاشتۇرىدۇ.

بۇ سەۋەپتىن ئىسلامنى روھ ۋە شەكىل نوقتىسىدىن ئۆز لايىقىدا ھەزىم قىلىپ خۇددى ئەترگۈل جۇلاسىدەك ئۆزىنىڭ پۈتۈن زەررىچىلىرىگە قەدەر قوبۇل قىلغان بىر مۇسۇلمان ھەر ئىشتا ئەڭ ئاۋۋال ئاللاھ رىزاسىنى مەقسەت قىلىشقا تىرىشقان نازۇك، ئويچان، سەزگۈر بولغان تەڭپۇڭلۇققا ئىگە ئۆلچەملىك، پىرىنسىپچان نىشانغا ئىگە كىشىدۇر. كامىل بىر مۇسۇلمان ھېچبىر ئىشتا ئۆلچەمسىز، مىزانسىز ۋە تەڭپۇڭسىز ئىش قىلىشنى ئويلىمايدۇ. بولۇپمۇ تىجارەت ۋە ئىقتىسادتا مەنپەئەتتىن باشقىنى تونۇمايدىغان كۇنىمزدىكى كاپىتالىست سىستېمىنىڭ پەرۋاسىز، رەھىمسىز ئىدىيەسىنى قەتئى قوبۇل قىلمايدۇ.

چۈنكى ھالال-ھارام چېگرىسىنى ئايرىش، كىشى ھەققى، رەھىم-شەپقەت، مەسئۇلىيەت، سەمىمىيلىك، دۇرۇسىت، راستچىللىق، ئىشەنچىلىك بولۇشقا ئوخشاش سەزگۈر نوقتىلار ئىسلامدا مۇكەممەل ھالەتتە ئالاھىدە سالاھىيەتكە ئىگە. لېكىن بۇ ئەقىدىنى كەڭ كۆلەمدە نامايەندە قىلىشى كېرەك بولغان ئىقتىسادىي پائالىيەتلەردە كۆپ ۋاقىتلاردا دۇنيا مەنپەئەتى ئاخىرەت قورقۇنجىسىدىن ئۈستۈن كەلمەكتە. بۇلار ئىسلامىي ئەقىدىنىڭ ئاخىرقى پىلانغا قويۇلىشىغا ۋە ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇنتۇلۇشىغا سەۋەبچى بولىۋاتىدۇ. ئېتىقادى بويىچە ياشىيالمىغان

ئىنسان ياشىغىنىدەك ئېتىقاد قىلىدۇ ۋە بۇ نوقتىدىن باشلاپ چوڭ خەتەر پەيدا بولۇشقا باشلايدۇ.

چۈنكى ھارامنىڭ ھاراملىقىنى بىلىپ تۇرۇپ قىلىش ئىنسانىنى گۇناھكار قىلسا، ھارامنى يوللۇق دەپ ھېسابلاش كىشىنى ئىماندىن يىراقلاشتۇرىدۇ. شۇبھىسىزكى، بۇمۇ ئىنسانىنىڭ ئەبەدىي ئىستىقبالىنى ھالاكەت چېگرىسىغا ئاپىرىدىغان چوڭ پالاكەتتۇر.

يەر شارىلاشقان مەدەنىيەت ھۇجۇمى ۋە كاپىتالىست ئىدىيەلەرنىڭ مەنۇپي قىممەت قارىشىمىزغا ئۇرغان ئەجەللىك زەربىلىرى كۈنسىزدە ھەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، تېلېۋىزور ۋە ئېنتېرنېت تورىنىڭ ئىنسانىنى نەپسى خاھىشىغا تەشۋىق قىلىشى، ئېلان ۋە مودا تەشۋىقاتىنىڭ سەلبىي ھالەتتە بولۇشى، ئەۋلادلارنى يەر شارىلاشقان مەدەنىيەتنىڭ بارمىقىدا ئويىنىتىلۋاتقان ماشىنا ئادەم ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، باشقىچە بىر ئادەمگە ئايلاندۇرماقتا. شۇنى ئېيتالايمىزكى، بۈگۈنكى كۈندە قۇراللىق ھۇجۇم ئورنىغا تامامەن پۈلنى قورال سۈپىتىدە ئىشلىتىش يۈزىسىدىن كېلىپ چىققان «ئاخبارات»نىڭ «مەدەنىيەت ھۇجۇمى» يۈز بەرمەكتە. دۇنيا مىقياسىدىكى مەدەنىيەت ھۇجۇمى نەتىجىسىدە كېلىپ چىققان ماتېرىيالىستىك ئىدىيە، ئىنسانلارغا تۇيدۇرماستىن سىڭدۈرۈلمەكتە؛ مەنۇپي ھوزۇرىمىزغا زەھەر چاچماقتا؛ روھى دۇنياىمىزنى قۇرۇقدىماقتا؛ ئىنسانلىرىمىزنى شەخسىيەتچى ۋە مەنپەئەتپەرەس ئىنسانلار توپىغا ئايلاندۇرماقتا؛ ئېتىقاد سۇسلاشماقتا؛

ئەخلاقي ـ پەزىلەت زىيانكەشلىككە ئۇچرىماقتا؛ مېھرى ـ شەپقەت ۋە ئىنسانلىقتىن ئايرىلىپ، تېپىك ماشىنا ئادەمدەك ھېسسىياتسىز، روھسىز ئىنسان تېپى شەكىللەنمەكتە؛ قىسقىسى جەمئىيەتنىڭ مەنۇي ھوزۇرى ۋە سائادەت يوللىرى تىكەن بىلەن قاپلانماقتا. جانابى ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە ئىنسانىنى شەيتانىنىڭ ماللىرىمىز، ئەۋلادلىرىمىزغا شېرىك بولىدىغانلىقى توغرىسىدا ئاگاھلاندۇرۇغان. ئىبلىسنىڭ ۋەزىپىسى خىرىس ۋە شىكايەتتۇر. ئەۋلادلىرىمىزدىكى بۇ خىرىس ۋە شىكايەت، نەپسانىي خاھىشىنى قوزغايدىغان نەپسانىيەت ئېتىقادىنى يېتىلدۇرمەكتە؛ ھەتتا ئازغۇنلۇققا يېتەكلەپ توغرا يولدىن ئاداشتۇرماقتا؛ مال ـ دۇنياغا تويماسلىق بولسا ئىنسانلارنى ھالالنى ھارامغا ئالماشتۇرىدىغان ھەتتا ھالالغا ھارامنى ئارىلاشتۇرىدىغان غاپىللىق پاتقىقىغا پاتۇرماقتا.

بۇگۈنكى دەۋردە يۇقۇملۇق ۋاباغا ئوخشاش يامرىغان بۇ كېسەلنى داۋالاش، بۇ خەتەرلىك يۇزلىنىشكە تاقابىل تۇرۇپ، ئىسلام خاسلىقى ۋە ئەقىدىسىنى قوغداپ، مۇسۇلمانلارغا خاس مەيدانىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئەخلاقي قىممەت قارىشىمىزغا چىڭ يېپىشىشىمىز كېرەك.

قەدىرلىك ئوقۇرمەنلىرىمىز:

ئالتۇنئولۇق ژورنىلىمىزدا نەشر قىلىنغان «مۇسۇلمانلارنىڭ مال ـ دۇنيا بىلەن ئىمتىھانى» ناملىق بۇ مۇھاكىمە ئەسىرىمىز 2012 ـ يىلى 6 ـ ئايدا ئىككى سان قىلىپ بېسىلغان ئىدى. ئوقۇرمەنلىرىمىزدىن كەلگەن تەلەپكە ئاساسەن ژورنىلىمىزدا نەشر قىلىنغان شەكلىدىن

تېخىمۇ كەڭ دائىرلىك ۋە تەپسىلى مەزمۇنلۇق قىلىپ بىر كىتاب شەكىلىدە نەشر قىلىش زۆرۈرلىكىنى توغرا تاپتۇق. بۇ مەقسەتتە كۈنىمىز ئىقتىسادىي پائالىيىتىدە ئەڭ كۆپ يۈز بېرىۋاتقان بەزى خاتالىقلاردىن ئاگاھلاندۇرۇش ۋە ماھىيەتتىكى توغرا بولغانىنى تەۋسىيە قىلىش ئۈچۈن ئوقۇرمەنلەرگە بۇ كىتابنى تەقدىم قىلىمىز.

جانابى ئاللاھ بۇ كىتاب ۋەسىلىسى بىلەن ئۈمىد قىلغىنىمىزدەك خەيىرلىك نەتىجىلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى ۋە قىيامەتكە قەدەر مول نەتىجىلەرنى بېرىشنى نېسىپ قىلغاي. رەببىمىزنىڭ مال-دۇنيا سىنىقىدىن يۈزىمىزنىڭ ئېقى بىلەن چىقىپ، پانىي دۇنيا نېمەتلىرىنى ئەبەدىي سائادەتنىڭ دەسمايىسى قىلىشتا بىر پۇرسەت بىلىپ، ئۆتكۈر كۆز ۋە سەبىر-تاقەتنى قەلبىمىزگە ئۇرۇنلاشتۇرغاي. ئامىن[1]!

ئوسمان نۇرى توپباش
2012-يىل، ئىستانبۇل، ئۈسكۈدار

1. بۇ كىتابنىڭ تەييارلىنىشىدا ئەمگىكى سىڭگەن م. ئاكىن گۈناي قېرىندىشىمغا رەھمىتىمنى بىلدۈرۈپ، تىرىشچانلىقىنىڭ سەدىقە جارىيە بولۇشىنى رەببىمدىن تىلەيمەن.

مۆھتەرەم ئوسمان نۇرى توپباش بىلەن سۆھبەت

مال ـ دۇنيا ئىمتىھانى ھەققىدە

ئالتۇنئولۇق: يېقىنقى ۋاقىتلاردا مۇسۇلمانلارنىڭ مال ـ دۇنيا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ھەققىدە خىلى كۆپ يازمىلار يېزىلغانلىقى تىلغا ئېلىندى. سىياسىي كۆچىگە تايىنىپ بېيىش، كاپىتالىستلىشىش، ئىستىمال ئەخلاقىنىڭ ئۆزگىرىشى، تاپاۋەت ۋە چىقىمدا ئۆلچەمدىن ھالقىش، ئۆسۈمگە يېقىنلىشىش، ئۆسۈملۈك قەرىز ئىشلىتىش، ئىشچىلارنىڭ ئىشقا ئورۇنلىشىشدا ھۆددىگەرلىك سىستېمىسىنى يۈرگۈزۈش قاتارلىقلار.

سىرتتىن كەلگەن ئىنكاسلار "ئۆلچەملەر ھەر پۈرسەتتە يوقايدۇ، ھەر نەرسىگە ئىمكان بار، پۇل ھەممىگە قادىر" شەكلىدە بولماقتا.

ئىچىمىزدىمۇ ئىنكاس بار، بەزىلەرنىڭ "زادى قەيەرگىچە داۋام قىلىمىز" دېيىشىدىن، بەزىلەرنىڭ كىلاسسىك كاپىتالىزم مەنپەئەتلىرى، بەزىلەرنىڭ "سولچىل مۇسۇلمان" دەپ قارالغان ئىنكاسلىرىغا قەدەر ھەممىسى بۇ ئىنكاسلارنىڭ بىر قىسمىدۇر.

سىز ئىنسانلارنىڭ، بولۇپمۇ دىندار ئىنسانلارنىڭ نۇرغۇن مەسىلىلىرىنى بايان قىلغان ئالىم بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن قارىغىنىڭىزدا مۇسۇلمانلارنىڭ پۇل بىلەن بولغان

مۇناسىۋەتتىنى چۆرىدىگەن ھالدا قايسى نوقتىلارنى ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلە دەپ قارايسىز؟

ئوسمان نۇرى توپباش: ئىنسان شەخسىيەتتىگە ئەڭ چوڭ تەسىر قىلىدىغان ئىككى ئامىل بار. بىرى مۇھەببەت بىلەن ئۆزۈقلىنىپ، بىللە ياشىغان ئىنسانلار، ئىككىنچىسى، تاپقان مال ـ دۇنيايىمىز.

بۇ سەۋەبتىن قەلبىمىزدە مېھرى ـ مۇھەببىتى بولغان ئىنسانلارغا كۆپ دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. چۈنكى ئىنسانلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا بۇ يېقىنلىرىنىڭ رىغبەتلەندۈرۈشى بىلەن توغرا ياكى خاتا يولغا ماڭىدۇ.

ئىككىنچى، يانچۇقىمىزدىكى پۇلىمىزغا دىققەت قىلىشىمىز، ئۇنىڭغا ھارامنى ئارىلاشتۇرماسلىقىمىز كېرەك.

ئىنسانىنىڭ قەلب دۇنياسى كۆپىنچە ۋاقىتتا بۇ ئىككى تەسىر كۈچىنىڭ مەنىۋي ساپاسىغا ئاساسەن شەكىللىنىدۇ، ئەمەللەرمۇ بۇ شەكىلگە ئاساسەن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

پۇلنىڭ بىر سېھرى بار، قانداق كەلسە، شۇنداق كېتىدۇ. يەنى ھالال يولدىن تېپىلغان

> پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن:
> "دۇنيا شىرىندۇر، مەنزىرىلىرى گۈزەل (كۆز قاماشتۇرىدۇ، كۈچلۈك جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە)، شۇنىڭدەك ئاللاھ ئۇنى (سىزنىڭ ئىمتىھانىڭىز قىلىپ) قەدىرلىشىڭىزگە ۋە ئۇنىڭغا قانداق مۇئامىلىدە بولغانلىقىڭىزغا قارايدۇ، ئۇنداقتا (غەپلەتتە قالماسلىق ئۈچۈن) دۇنيانىڭ (نەپسانىي توزاقلىرىدىن) ھەزەر ئەيلەڭ." (مۇسلىم، زىكىر، 99)

پۇل پايدىلىق ئورۇنغا ئىشلىتىلسە، يامان يولدىن كەلگەن پۇل يەنە يامانلىقنىڭ دەسمايىسى بولىدۇ.

پۇلنىڭ تەقدىرى كىشىنىڭ تەقدىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. ھەر كىم كۆڭلىدە مەن پۇلۇمنى خالىغان يەرگە سەرپ قىلىپ، ئۇنىڭغا ھۆكۈمدارلىق قىلىمەن دەپ ئويلايدۇ، ھالبۇكى پۇل تاپقان يولدىكى مەنىۋي پاكلىققا ئاساسەن مۇناسىپ يەرگە سەرپ بولىدۇ. خوجايىنىنىڭ ئىرادىسىنمۇ ئۆزىنىڭ بارارگاھىغا قارىتا يۈزلەندۈرەلەيدۇ. يەنى ھۆكۈمرانلىق كۆپىنچە ۋاقىتتا پۇلنىڭ ئىلكىدە.

پۇل، يىلانغا ئوخشاش قايسى تۆشۈكتىن چىقسا شۇ تۆشۈككە كىرىدۇ. ھەمىانىغا ھارام پۇل كىرگەنىنىڭ ئەمەلى بۇزىلىدۇ، ھېچبولمىغاندا ئەمەلدىكى ئىخلاس يۇقايدۇ.

بۇ سەۋەبتىن پۇلنىڭ نەدىن كەلگەنلىكى ۋە قانداق تېپىلغانلىقى ناھايىتى مۇھىم. ماددىي، مەنىۋي خۇشاللىقىمىز ئۇچۇن تاپاۋىتىمىزنىڭ ھالال يولدىن كېلىشىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك.

بۇھەقتە **بەھلۇل دانا ھەزرەتلىرىنىڭ** ئىبرەتلىك بىر قىسسىسى بار:

بەھلۇل دانا بىر كۈنى خەلىپە ھارۇن رەشىدتىن بىر خىزمەت تەلەپ قىلىپتۇ، ھارۇن رەشىد ئۇنىڭغا رەستە-بازارنىڭ مۇپەتتىشلىگى ۋەزىپىسىنى بېرىپتۇ.

بەھلۇل دەرھال ئىشىنى باشلاپتۇ. تۇنجى بولۇپ بىر ناۋايخانىغا كىرىپتۇ ۋە بىر قانچە نان جىڭلاپتۇ، لېكىن ھەممىسى نورمال ئېغىرلىقىدىن كەم چىقىپتۇ. بۇنى كۆرگەن بەھلۇل ناۋايغا قاراپ:

ـ هاياتىڭدىن مەنۇنمىسەن؟ تۇرمۇشۇڭنى قامداپ كېتۋاتامسەن؟ بالا ـ چاقىلىرىڭ خاتىرجەم ياشاۋاتامدۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ناۋاي بولسا "ياق" دەپ، تۇرمۇشىنىڭ بەختلىك ئەمەسلىكىنى ئېيتىپتۇ. دېمەككى، هاياتىدا مەمنۇن بولغىدەك هېچنىمە يوق ئىكەن.

"ئۆلچەمدە ۋە تارازىدا كەم بەرگۈچىلەرگە ۋاي! ئۇلار كىشىلەردىن ئۆلچەپ ئالغاندا، تولۇق ئالىدۇ، كىشىلەرگە ئۆلچەپ ياكى تارتىپ بەرگەن چاغدا، كەم بېرىدۇ. ئۇلار بۇيۇك بىر كۈندە تىرىلىدىغانلىقىغا ئىشەنمەمدۇ؟ ئۇ كۈندە ئىنسانلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى هوزۇرىدا تىك تۇرىدۇ." (سۈرە مۇتەففىفىن 1 ـ 6)

بەهلۇل بىر نەرسە دېمەستىن دۇكاندىن ئايرىلىپتۇ ۋە باشقا بىر ناۋايخانىغا بېرىپ، ئۇ يەردىمۇ بىر قانچە نان جىڭلاپتۇ. بۇ قېتىم تارتىلغان نانلار، نورمال ئېغىرلىغىدىن ئېغىر چىقىپتۇ، بەهلۇل ئاۋۋالقى ناۋايدىن سورىغان سوئاللارنى، بۇ ناۋايدىنمۇ سوراپتۇ. سوئاللىرىغا: "هەئە، رازىمەن" دېگەن جاۋابىنى ئاپتۇ. يەنى بۇ ناۋاينىڭ تۇرمۇشى هوزۇر ئىچىدە ئىكەن.

بۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇ هېچىيەرگە بارماي ئۇدۇل هارۇن رەشىدنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا خىزمەت تەلەپ قىلىپتۇ.

هارۇن رەشىد: "ساڭا بۇ خىزمەتنى تېخى يېڭى بەردىم، ئىشىڭدىن بۇنچە تېز زېرىكتىڭمۇ؟" دەپ سوراپتۇ، بەهلۇل بۇنىڭغا قارىتا: "پادىشاهىم، رەستە ـ بازارنىڭ مۇپەتتىش خادىمى بارىكەن، مەن بېرىشتىن بۇرۇن

بازاردىكىلەرنىڭ نانلىرىنىمۇ، ۋىجدانلىرىنىمۇ تارتىپ بوپتۇ، بۇنىڭغا ئاساسەن ھەركىم ئۇنىڭ ھېسابىنى ئۆتەپ كېلىۋېتىپتۇ، ماڭا ئېھتىياجى قالماپتۇ" دەپ ئىزاھات بېرىپتۇ.

دېمەككى، تاپاۋىتىمىزنىڭ ھاللىلىقى ماددىي، مەنىۋي ھوزۇر ۋە سائادىتىمىزنىڭ بىرىنچى شەرتىدۇر. ئەگەر ئىبغىزدىن كىرگەن ھەر لوقما ھالال لوقما بولسا، ئۇ كىشىگە پايدا، مەنپەئەت ۋە مەنىۋي ساغلاملىق ئاتا قىلىدۇ.

بۇ سەۋەبتىن ئاللاھ دوستلىرىدىن بولغان **ھەزرىتى ئەلى رامىتەنى:** "ئىبادەت ئون قىسىم بولۇپ، بۇنىڭ توققۇزى ھالال تاپاۋەت، قالغان بىر قىسمى ئىبادەتلەردۇر"[2] دېگەن ھەدىسنى ئوقۇغاندىن كېيىن:

"ھالال يېمىگەن كىشى، ئۆزىدە ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش كۈچى تاپالمايدۇ، ھەر زامان نەپسى خاھىشىغا مايىل بولىدۇ. ھالال يىگەن كىشى ئاللاھقا ئىسيان قىلمايدۇ[3]" دېگەن. يەنى ھالال كىرىم تەقۋالىقنىڭ ئاساسلىق نامايەندىلىرىدىن بېرىدۇر.

ئابدۇلقادىر جەيلانى مۇنداق دەيدۇ: "ھارام يېمەك قەلبىنى ئۆلتۈرىدۇ، (غەپلەتكە دۇچار قىلىپ، يۇرەكنى زىندە قىلىدۇ)، ھالال يېمەك بولسا ئېھتىياجدۇر. بەزى لوقما سېنى دۇنيا بىلەن مەشغۇل قىلسا بەزى لوقما سېنى ئاخىرەت بىلەن مەشغۇل قىلىدۇ. (تەقۋالىق بىلەن قازانغان ھالال) رىزىق بولسا سېنى ئاللاھتائالاغا ئىنتىزار قىلىدۇ."

2. دەيلەمى، مۇسنەدۇل فىردەۋىس، III؛ 107/4062
3. رەسائىلى سىتتەئى زارۇررىيە، دېلھى، 1308، 14 ـ بەت

دەرۋەقە، ۋەلى زات سۇفيانى سەۋرى ھەزرەتلىرىدىن:
ـ ئەپەندىم، نامازنى بىرىنچى سەپتە ئوقۇشنىڭ پەزىلىتى نېمە؟ ـ دەپ سورىغاندا، ھالال رىزىقنى ئىما قىلىپ:
ـ قېرىندىشىم، رىزقىڭنى قەيەردىن تاپقىنىڭغا دىققەت قىل! كىرىمىڭ ھالال بولسا، قايسى سەپتە نامازئوقۇشنى خالىساڭ شۇ سەپتە ئوقۇ، بۇ جەھەتتە سەندىن كۆچلۈكى يوق. ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. يەنە بىرىگە:
ـ كىشىنىڭ دىندارلىقى ئۇ كىشىنىڭ كىرىمىنىڭ قانچىلىك نىسبەتتە ھالال بولغانلىقىدا. ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.
ئەپسۇسكى، كۈنىمىزدە كاپىتالىست ئىدىئولوگىيە قىممەت قارىشىمىزنى شۇنچىلىك ۋەيران قىلدىكى، بەزى دىندارلىرىمىز سودا ـ سېتىقتا ئىسلامىي ئەخلاق ۋە ھۆكۈملەرگە رىئايە قىلمايدىغان ئىشلار نورمال بولۇپ قالدى. ھەج قىلغان ۋە نامازئوقۇيدىغان بىر قىسىم كىشىلەر: "مەن كۆپ خەير ـ ساخاۋەت قىلىش ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ پۇل تېپىشىم كېرەك" دەپ ئىنسان ئەقلىگە سىغمايدىغان نۇرغۇن خاتالىقلارنى كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ سادىر قىلماقتا. يەنى ھالال بىلەن ھارام ئىرماش ـ چىرماش ھالدا مەۋجۇت بولماقتا.
ھالبۇكى، ھارامنى توغرا دەپ قاراش، ئۇ گۇناھنى قىلىشتىنمۇ خەتەرلىكتۇر. چۈنكى بۇ خىل ئەھۋال مۇنداق قاراشتا بولغان كىشىنى ئىسلامدىن چىقىرىدۇ. يەنى غەيرى ئىسلامغا خاس بولغان پوزىتسىيەسىنى يوللۇق

دەپ قارىشى ئۇنى رىئال بىر خاتالىق سادىر قىلىشتىن بەكرەك ئىمانىغا زىيان سالىدۇ.

كۇنىمىزدە مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلغانلارنىڭ بىر قىسمى تىجارەت ساھەسىدە ھۆكۈمرانلىق ئورۇننى ئىگەللىگەن كاپىتالىستىك سىستېمىغا بويسۇنۇشنى "مەجبۇرى" كۆرۈپ، ئۆزىدە ئۇنى تېخىمۇ ئۇلغايتماقتا. ھالبۇكى، كىشىنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش مەقسىتىدە تىجارى ساھەنى تاللاش تاللىماسلىقتا بىر مەجبۇرىيەت يوق. پەقەت پۇل تېپىش تاماسى بىلەن ئىسلامدا بولمىغان ھەرىكەتلەرگە يۈزلىنىش ھەتتا بۇلارنى ئىسلامدا يوللۇق، توغرا دەپ قاراش مەجبۇرىيىتى ئەسلا يوق.

بىر ھەدىستە: "ئاللاھتائالا بەندىلىرىنىڭ ھالال رىزىق ئۈچۈن ھارماي-تالماي ئىشلىشىنى خالايدۇ." دېيىلگەن. (سۈيۈتى، جامئۇس-سەغىر، I، 65)

كىرىمىكىزدە ھالاللىقى ئېنىق بولغان بىر سوم، شۇبھىسى بولغان مىڭ سومدىن تېخىمۇ قىممەتلىكتۇر. ھارام ۋە شۇبھىلىك پۇل ئىنسانىنىڭ مەنىۋىيىتى ۋە كۆڭۈل ھوزۇرىنى بەربات قىلسا، ھالال ۋە پاكىز پۇل ماددىي، مەنىۋي ھوزۇر ۋە بەرىكەتنىڭ ئاساسىدۇر.

ھەر چاغدىكىگە ئوخشاشلا كۇنىمىزدىكى ئىنسانلارنىڭ كۆپ قىسمى، ئېتىقادى بويىچە ياشىماي، ياشىغىنى بويىچە ئېتىقاد قىلماقتا. دەسلەپتە مەجبۇرى دەپ قارالغان بەزى غەيرى ئىسلامي قىلمىشلار، ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن كاللىسىدا توغرا دەپ قارىلىپ، كىشىنىڭ ئىمانىغا زىيان يەتكۈزىدىغان دەرىجىگە كەلمەكتە.

بۇ نوقتىدىن تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئېتىقادقا بويسۇنۇپ، مەسىلىنىڭ ئىمانغا زىيان يەتكۈزىغان نوقتىسىدىن قاراپ، ئەڭ دەسلەپتە ھارامدىن ساقلىنىشقا دىققەت قىلىشى كېرەك.

ھەزرىتى مەۋلانا دەيدۇكى:
"بۇ سەھەر ماڭا ئىلھام كەلمىدى، ھېس قىلدىمكى، ۋۇجۇدۇمغا شۇبھىلىك بىر لوقما كىردى. ئىلىم ۋە ھېكمەت ھالال لوقمىدىن مەيدانغا كېلىدۇ، سۆيگۈ، رەھىم-شەپقەتمۇ ھالال لوقمىنىڭ مەھسۇلى. ئەگەر بىر لوقمىدىن غەپلەت پەيدا بولسا، بىلگىنكى بۇ لوقما شۇبھىلىك ۋە ھارامدۇر."

"هازىر دەۋىر مۇشۇنداق بولۇپ كەتتى" مەنتىقىسى

مەسىلەن، ئەخلاقسىز ئىلان تەشۋىقاتلىرى، شىركەتلەردە جەلپكارلىقى بىلەن كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان كاتىپ خانىم-قىزلار، كۇنىمىزدە كۆزگە ئەڭ كۆپ چېلىقىدىغان خاتالقلارنىڭ بىر قىسمىدۇر. مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئىش-پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار پۇل تېپىشنى بىردىنبىر ئارزۇ-نىشان قىلىدىغان دۇنيا مەنپەئەتىنىڭ ئاخىرەت غەم-قايغۇسىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قالغانلىقى سەۋەبىدىن نەپسى خاھىشى: **"هازىر زامان مۇشۇنداق بولۇپ كەتتى"** دەپ، يوق باھانىلەرنى كۆرسىتىپ، قىلمۇاتقان ئىشىنىڭ ھارام تەرىپىگە كۆز يۇماقتا. ئەپسۇس، ھېچبىر خاتا ئىشنىڭ توغرا باھانىسى ۋە مەقسىدى بولمايدۇ. تېخىچە: **"مەن كەلگۈسىدە كۆپ خەير-ساخاۋەت قىلىش ئۈچۈن پۇل تېپىۋاتىمەن"** دەپ، ھالال-ھارام ئۆلچىمىنى پايمال قىلىش ئەڭ زىيانلىق بىر يول بولۇپ، بۇ نەپسىنىڭ توزىقىغا بىلىپ تۇرۇپ چۈشكەنلىكتۇر.

جەمئىيەت ۋە ھەر قايسى تۈزۈلمىلەر زور مەبلەغ سېلىشنى ئاساس قىلغان كاپىتالىست ئىدىئولوگىيەنىڭ ھېچبىر مەنىۋى تەرىپى يوق. ئەكسىچە، ئۇ نەپسانىيەتنى قۇتراتىپ، روھنى زەئىپلەشتۈرىدىغان بىر سىستېمىدۇر.

چۈنكى بۇ سىستېما ۋىجدانىنى سوراق قىلىشقا دەۋەت قىلمايدۇ. ئەكسىچە كۆز يېشى ۋە مېھرى ـ شەپقەتنى ئۇنتۇلدۇرغۇزىدۇ. تېخىمۇ كۆپ پۇل تېپىش ئۈچۈن: "مەيلىگە قويۇڭلار قىلسۇن، يولغا كىرگۈزۈڭلار!" دېيىشىدۇ. ئايال ئاستىدا ئېزىلىۋاتقان، ماددىي ـ مەنىۋي زىيانغا ئۇچرىغانلارنى پەرۋايىغىمۇ ئالمايدۇ.

بۇ خىل ئىدىيە، بايلىغىنى تېخىمۇ كۆپەيتىش مەقسىتىدە، ئەقىل ۋە كۆڭۈلنى جەلىپ قىلىدىغان مودا تەشۋىقاتى بىلەن ئىقتىسادنى ئىسراپ قىلىشنى تەشۋىق قىلىدىغان ئېلانلارنى بېرىدۇ. چۈنكى بايلىققا ئاشۇنداق چىكىدىن ئاشقان زىيادە ئىستىمالدىن ئېرىشىدۇ، ئەلۋەتتە.

"ناھەق سەۋەبلەر بىلەن بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى ناھەق يەۋالماڭلار، بىلىپ تۇرۇپ كىشىلەرنىڭ بىرقىسىم ماللىرىنى زۇلۇم بىلەن يەۋېلىش ئۈچۈن ھاكىملارغا پارا بەرمەڭلار" (بەقەرە سۈرىسى 188 ـ ئايەت)

بۇ سەۋەپتىن ئاۋۋال چىكىدىن ئاشقان ئىقتىسادىي ئىسراپچىلىقنى تەشەببۇس قىلىدىغان تىجارەتتىن ئۆزىمىزنى يىراقلاشتۇرىشىمىز كېرەك. چۈنكى ئىسراپچىلىق، راھەتپەرەسلىك ۋە ھەشەمەتچىلىك جەمئىيىتىمىزدە كىشىلەرنى پەرىشان قىلماقتا.

ئىسراپچىلىق يولىدا تىزگىنسىز خەجلەنگەن ئىناۋەتلىك كارتلارمۇ ئىقتىسادىي تۈزاقتۇر، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشتۇر. ئېھتىياجىمىز بۇنىڭ باھانىسى بولالمايدۇ.

بۇ پۇل خەجلەشتىكى شۇنداق بىر تۈزاقكى، پەقەت ۋە پەقەت بىر تۈركۈم بايلارنىڭ پۇل تېپىشى

ئۇچۇن نامراتلارنىمۇ رەھىمسىزلەرچە بۇ تۈزاقنىڭ ئىچىگە چۈشۈرمەكتە.

بۇ قىلمىش ئىمانىمىزنى بىر خەتەرلىك نوقتىغا ئەكىلىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە جەمئىيەت ئەخلاقنىڭ يىمىرىلىشىگىمۇ سەۋەپچى بولماقتا. بۇنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك سەۋەبى ئاددى ۋە شەرمى-ھايالىق ھاياتنى تاللاش ئورنىغا، ئەكسىچە كۆچمىنىڭ بىرىچە ئىسراپچىلىق ۋە ھەشەمەتچىلىك ئىچىدە ياشاش، ئۇنىڭدىن سىرت ئىقتىسادىي شارائىتى يار بەرمەيدىغان ئىنسانلارنى شۇنداق ياشاشقا قىزىقتۇرۇپ، ياشاش شارائىتىنىڭ تېخىمۇ تەسلىشىگە سەۋەپچى بولغان غاپىل ۋە مەنپەئەتپەرەس بايلاردۇر.

هەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "ئىنسانلارنىڭ ئەڭ دۆت بولغىنى ئۆزىنىڭ ئاخىرەتلىگىنى باشقىلارنىڭ دۇنياسى ئۈچۈن ساتقانلاردۇر" دېگەن.

دىنىنىڭ ئاساسى چاقىرىقى بولغان ئەخلاق، ھايا يوقۇلۇپ، باي بىلەن نامرات ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ تۈگىشىگە سەۋەپ بولىدىغان زاكات، سەدىقە، ساخاۋەتلەرنىڭ يوقىلىشىغا ئەگىشىپ، جەمئىيەتتە بىر تۈركۈم كىشىلەر ئۇنىڭ قۇربانىغا ئايلانماقتا. كۆزنى قاماشتۇرۇپ ئەقلىنى لال قىلىدىغان ئېلان تەشۋىقاتلىرى نۇرغۇن بىگۇناھ، بىچارە ئىنسانلارنىڭ يولدىن چىقىشىغا سەۋەب بولماقتا.

مەسىلەن، بىر نامرات قىزغا كىشىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىدىغان كۆز قاماشتۇرىدىغان ئېلانلار بىلەن: "سەن

پەقەت ئاشۇنداق گۈزەل قىياپەتلەرگە، ئاشۇنداق ئالاھىدە كۆتۈشلەرگە لايىقسەن، ئۇنداق قىلساڭ ياكى مۇنداق قىلساڭ تېخىمۇ جەلپكار بولۇپ جەمئىيەتتە تېخىمۇ كاتتا يۈز ئابرويغا ئېرىشسەن!" دېگەندەك كىشىنى قايمۇقتۇرۇدىغان ئېزىقتۇرۇشلار بىلەن بىچارە، نادان قىزنىڭ ھاياتى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىنماقتا. نەتىجىدە بىچارە قىز ئىقتىسادىي كۈچى ئەسلا يەتمەيدىغان بىر ھاياتنىڭ ھەسرىتى ۋە خىيالىغا مەھلىيا بولۇپ قالىدۇ. خىيالىنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، تەلەپلىرى كۈنسايىن كۈچىيىدۇ ۋە ئەڭ ئېچىنارلىقى خىيالى ھەۋەسكە مەپتۇن بولۇپ، ناتوغرا يوللارغا كىرىپ، ئاخىرىدا ئۆزىنى جەمئىيەتنىڭ تاشلاندۇق ئەخلەت ساندۇقىدا كۆرىدۇ.

بۇ سەۋەپتىن مەنسۈبي ھوزۇرغا ئېرىشىش ئۈچۈن "شۈكۈر ۋە قانائەت خەزىنىسى"گە ئوخشاش قاراشلار قەلبىمىزدە ئەڭ چوڭ بايلىق سۈپىتىدە ئورۇن ئېلىشى كېرەك.

> پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: "ھەممىگە قادىر ئاللاھ، كۆڭلى باي، قۇربىنىڭ يېتىشچە ئۆز ئىشى ۋە ئىبادىتى بىلەن مەشغۇل بولغان بەندىسىنى ياخشى كۆرىدۇ" دېگەن. (مۇسلىم "زۇھد"، 11)

ئىنسانلىقنىڭ خارابلىششى

كۈنسىمزده يەر شارىلاشقان مەدەنىيەت ھۇجۇمى، تېلېۋىزور ۋە ئېلان تەشۋىقاتلىرىنىڭ سەلبىي تەسىرى ۋە ئۇلارنىڭ قىلتاقلىرى، ئىنسانلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى زەھەرلەپ، مەنىۋىيىتىنى خۇنۇكلەشتۈرۈپ، كاپىتالىزمنىڭ ئىسراپخور تۈگمىسىنگە سۈ توشۇتقۇزماقتا.

رەھىمسىز كاپىتالىزمنىڭ نەتىجىلىرى ئىنسانلىقنىڭ خارابلىششىدۇر. چۈنكى ئىنسانغا كۆز يېشىنى ئۇنۇتتۇرۇپ، مېھرى-شەپقەتنى يوقاتقان بىر ۋۇجدان پەيدا قىلىپ، ئىنسان رۇھىغا داۋا بولىدىغان شىپا ئىشكىنى قولۇپلايدۇ.

سوتسىيالىزم، كاپىتالىزم ياكى كوممۇنىزم بولسۇن ھېچبىرىنىڭ نىگىزىدە ئەخلاقىي-پەزىلەت ۋە روھىي تۈيغۇغا يەر يوق. بىرىدە مۇلۇك ئومۇمنىڭكىدۇر، يەنە بىرىدە خۇسۇسىنىڭكىدۇر، يەنى مۇلۇكنىڭ ئىگىدارلىق ئورنىدا ئىختىلاپ بار. ھەر ئىككىسىدە مەنپەئەت ۋە ئىكسپىلاتاتسىيلىك ئىدىيە ھۆكۈمرانلىق ئورۇنىنى ئىگەللەيدۇ. جەمئىيەت ئەزالىرى خۇددى بىر چىشلىق چاقنىڭ چىشلىرىغا ئوخشاش باراۋەر دەپ قارىلىدۇ.

ئىسلامدا مال-مۇلۇك ئاللاھقا ئائىتتۇر. بارلىق مال-مۇلۇكلەر ھازىرقى تەبىرى بىلەن ئېيتقاندا: "ھاۋالە مۇلۇكتۇر" يەنى بەندە ئۆزىگە بىر مۇددەت ئامانەت قىلىنغان

بۇ مۇلۇككە نىسبەتەن پەقەت ئامانەتنى ساقلىغۇچىدىن ئىبارەتتۇر. بۇ سەۋەپتىن بىر كۈن تاشلاپ كېتىدىغان مال ـ بىساتنى قولدا تۇتۇپ قىلىش ئۇچۇن ئىنسانلار ۋە جەمئىيەتنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش، كىشىنىڭ ھەققىنى يېيىش، ئىلاھىي بەلگىلىمىلەرگە خىلاپلىق قىلىش قەتئى يوقتۇر. ئىسلام ئىقتىسادى ئىنسانلارنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش بىلەن باشلىنىدۇ. باشقىلار بىلەن ھەمبەھرلىنىش ۋە موھتاج كىشىلەرنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇش شەرت ھەم پەرزدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ھەركۈنى سەھەردە ئىككى پەرىشتە زېمىنغا چۈشىدۇ. بىرى: "بۈيرۇقىڭغا ئىتائەت قىلىپ ياخشىلىق قىلغانغا، قىلغان ياخشىلىقىغا يارىشا تېخىمۇ كۆپ ياخشىلىق ئاتا قىل يا رەببى!" دەپ دۇئا قىلىدۇ. يەنە بىرى "بۈيرۇقىڭغا ئىتائەت قىلماي پىخسىقلىق قىلغانلىرىڭ مىلىنى ۋەيران قىل" دەپ دۇئا قىلىدۇ. (بۇخارى، زاكات 27؛ مۇسلىم، زاكات، 57)

قۇرئاندا مۇنداق دېيىلگەن: **«ئۇلارنىڭ پۇل ـ مالىلىرىدا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكلىكىدىن ساھىللىق قىلمايدىغان) موھتاجلار ھوقۇقىقا ئىگە ئىدى (يەنى ئۇلار سائىللارغا ۋە موھتاجلارغا سەدىقە قىلاتتى.»** (زارىيات سۈرىسى 19 ـ ئايەت)

بۇ ئىقتىسادنى توغرا ئىشلىتىش تەربىيەسى ۋە كۆڭۈللەرنى بىرلەشتۈرۈشتىكى چوڭ بىر ۋاستىدۇر. ئىسلام ھاياتنىڭ ھەر ساھەسىدە مەۋجۇت بولغىنىدەك تىجارەت ۋە ئىقتىساد ساھەسىدىمۇ بىر نىزام بەلگىلىدى، ھالال ـ ھارام چېگرىسىنى بېكىتتى، مېھرى ـ شەپقەتلىك بولۇشنى بۇيرۇپ، مۇسۇلمانىنىڭ

مۇسۇلمان ئۇستىدە ھەققى بار دەپ بىلدۇردى. "**ھەق**"، "**ئادالەت**" ۋە "**مېھرى-شەپقەت**" بىر-بىرى بىلەن زىچ مۇجەسسەملەندى.

كاپىتالىستىك سىستېما پەقەت ماددىي مەنپەئەت ۋە پايدىنى ئويلايدۇ. ئىنسانلار ئۇنىڭ نەزىرىدە ئىقتىسادنى ئايلاندۇرىدىغان چىشلىق چاقتىن پەرقسىز. بۇ سەۋەپتىن ئىنسانلارنى رەھىمسىزلەرچە ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىدۇ. نىشانىغا يېتىش ئۈچۈن ھەر قانداق يولنى توغرا دەپ قارايدۇ.

ئىسلام بولسا كاپىتالىزمغا قارشى ۋىجدان سوراقى قىلىدۇ. يەنى "**قەيەردىن ۋە قانداق تاپتىڭ؟ قەيەرگە ۋە قانداق شەكىلدە خەجلەيسەن؟**" دېگەن سوئالنى سورايدۇ.

ئىسلامنىڭ ئۇچ پىرىنسىپى

پۈلنى توغرا خەجلەشمۇ بىر سەنئەتتۇر، ئۇ قەلبىنىڭ ھۆنىرىدۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن:

1) ھالالدىن پۇل تېپىش،

2) ئىسراپچىلىق قىلماسلىق،

3) پىخسىقلىق قىلماسلىق.

ئىسراپچىلىق: كۆچىنى نامايەندە قىلىپ، رەزىل ھاۋايى-ھەۋىسنى يۇشۇرۇشقا ئۇرۇنۇشتۇر.

پىخسىقلىق بولسا شەيتاننىڭ "نامرات كۈنگە قالما" دېگەن ۋەسۋەسىسىنىڭ قورقۇنچىسىدا خەير-ئېھساندىن قېچىپ، ئۆزى ئۈچۈنلا پۇل توپلاشتۇر. جانابى ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلىشنىڭ يېتەرسىزلىگى ۋە ئاجىزلىقىنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. ئىسراپچىلىق پۇل-مال ھەر قانداق نەرسىگە تاقابىل تۇرالايدىغان قالقان، پاناھگاھ دېگەن ھالغا كەلتۈرمەكتە. ئىسراپچىلىقمۇ، پىخسىقلىقمۇ ھەر نەرسىنىڭ ئىگىسىنىڭ جانابى ئاللاھ ئىكەنلىكىگە ئىسيان قىلىش دېگەنلىكتۇر.

مۆمىن ئىسراپچىلىق ۋە پىخسىقلىق قىلىشنىڭ ئەكسىچە، قەلبىدىكى ئىمانىنىڭ نىسبىتى بويىچە ساخاۋەت قىلىدۇ. يەنى ئىمكانى بولغان مۇسۇلمان كۆپ پۇل تېپىشقا ۋە ئۇنى كۆپ خەير-ساخاۋەت ئىشلىرىغا

سەرپ قىلىشقا تىرىشىدۇ. قۇرئان كەرىمنىڭ 200 نەچچە ئايىتىدە "**خەير-ساخاۋەت**" قىلىشىمىزنى ئەسكەرتىدۇ. ھەدىس شېرىپتە:

"بەرگەن قول ئالغان قولدىن ئۈستۈندۇر[4]" دېيىش ئارقىلىق خەير-ساخاۋەت قىلالايدىغان مۆمىن بولۇشقا رىغبەتلەندۈرگەن.

بۇنىڭ بىلەن بىرگە تەقۋا بولغان بىر مۆمىن ھەر كۈنى سەھەردە ئۆزىگە مۇنداق سوئال قويىدۇ:

"بۈگۈن ئاللاھتائالا ماڭا ئۆمرۈگدىن يېڭى بىر بەت ئاچتى، بۈگۈنكى ئىشلىرىڭدا قانچىلىك ئۆزۈڭگە ۋە قانچىلىك باشقىلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىسەن؟ ماڭا رىزىقنى مول بەردى، ئەمما باشقىلارغا بەرمىدى، دېمەككى ئۇلارنىڭ نېسىۋىسى سېنىڭ زىممەڭگە يۈكلەندى."

شۇ ئۈچ تۈرلۈك ئىنسان ئاللاھتىن يىراقتۇر:
1) راھىتىنى دەپ ئىشلەشتىن قاچقانلار،
2) ئۆزىنى ئەستايىدىل دەۋىلىپ مىسكىن ۋە غېرىپلارنىڭ يېنىغا يېقىنلاشمىغانلار،
3) زالىم ۋە جاھىللارنىڭ يېنىدا بولغانلار.

بۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا قۇرئاندا جانابى ئاللاھ:

«ئاللاھ ماڭا ياخشىلىق قىلغىنىدەك، سەنمۇ (ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە) ياخشىلىق قىلغىن!» دەپ دەۋەت قىلىدۇ. (قەسەس سۈرىسى 77-ئايەت)

4. بۇخارى، ۋەسايا،9؛ ۋاقىدى، III، 945

بۇ سەۋەپتىن كامىل بىر مۆمىن پۈتۈن ئىخلاسى بىلەن بارلىق مەخلۇقاتنىڭ ئېھتىياجىغا كۆڭۈل بۆلۈپ، قىينىچىلىقىغا يارىدەم قىلىش ئارقىلىق دەردىگە دەرمان بولۇشنى ئۆزىنىڭ ھەر ۋاقىت باش تارتقىلى بولمايدىغان مەجبۇرىيىتى دەپ قارايدۇ.

ھەزرىتى مەۋلانانىڭ شۇ بايانلىرى تەقۋا مۆمىننىڭ قارىشىنى نەقەدەر گۈزەل تەسۋىرلىگەن:

”شەمسى تەبرىزى ماڭا بىر نەرسىنى ئۆگەتتى، ”ئۇ بولسىمۇ دۇنيادا بىر مۆمىن توڭلاۋاتقان بولسا، سېنىڭ ئىسسىنىش ھەققىڭ يوق!“ بىلدىمكى، ھازىر دۇنيادا توڭلاۋاتقان مۆمىنلەر بار، مەنمۇ توڭۇپ تىترەۋاتىمەن.“

شەمسى تەبرىزى مەۋلانا ھەزرەتلىرىگە ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتىنىڭ توڭلىغانلىقىنى ھېس قىلالايدىغان ۋىجدانىنىڭ قانداقلىغىنى ئۆگەتكەن ئىدى. بەدىنىڭىز توڭلسا قېلىنراق كىيىنسىڭىزلا كۇپايە. لېكىن ۋىجدانىنىڭ ئىسسىيالىشى ئۈچۈن مېھرى-شەپقەتلىك بولغان ھالەتتە قەلبىڭىز ئاللاھقا يېقىن بولۇشى كېرەك.

ئەبۇ زەرنىڭ مۇنۇ سۆزلىرى ناھايىتى ھېكمەتلىك: ”بىر كىشىنىڭ مال-مۈلكىدە ئۈچ شېرىك بار. بىرىنچىسى، مال ئىگىسى يەنى سەن ئۆزۈڭ، يەنە بىرى بولسا تەقدىر، ئۇنىڭ خەيرلىك ياكى خەيىرسىزمۇ يەنى بالا-قازا كەلتۈرۈپ، كەلتۈرمەيدىغانلىقىنى سەندىن سورىمايدۇ. ئۇچىنچىسى بولسا مىراسخوردۇر. ئۇمۇ سېنىڭ تىزراق بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىپ تۇپراققا كىرىشىڭنى ئۈمىد قىلىدۇ، سەن ئۆلگەن ھامان قالدۇرغان مال-بىساتىڭنى ئېلىپ كېتىدۇ، سەن بولساڭ ھېساب كىتاب بېرىسەن. ئەگەر قۇربىڭ يەتسە سەن بۇ ئۇچىنىڭ ئەڭ ئاجىزى بولما! (ئەڭ توغرىسى ھايات چېغىڭدا مال-دۇنيارىڭنى كۆپلەپ ياخشىلىق ئۈچۈن سەرپ قىلغىن)“ (ئەبۇ نۇئەيم، ھىلىيە،1، 163)

بۇ مىسال بىزگە ئۆلچەم بولۇشقا ئەرزىيدۇ. شۇڭلاشقا ھەر خىل ئېچىنىشلىق پاجىئەلەرنى كۆرگەندە بەدىنىمىزدىن ئاۋۋال ۋىجدانىمىز تىترىشى لازىم. ئاللاھ يۈلدىكى ۋىجدان سورىقى كىشىگە ئىماننىڭ ھالاۋىتىنى ھېس قىلدۇرىدۇ.

ئىسمايىل ئاتا ھەزرەتلىرىنىڭ بۇ نەسىھىتى كامىل بىر مۆمىننىڭ غەمگۇزارلىقىنى نەقەدەر گۈزەل يېغىنچاقلىغان:
"ئاپتاپتا سايىۋان، سوغۇقتا پاناھگاھ، ئاچلىقتا ئوزۇق بولغىن"

قىسقىسى، بىر مۆمىننىڭ قەلب دۇنياسى شۇنداق بولۇشى كېرەككى:

ـ غايىسى: ئاللاھ رازى بولغان تەقۋا بىر بەندە بولۇش:

ـ ۋاستىسى: يەر يۈزىدە ئاللاھنىڭ گۈۋاھچىسى بولالىغۇدەك شەكىلدە ئىسلامىي ئوبراز ۋە خۇسۇسىيەتنى نامايەندە قىلىش:

ـ نەتىجىدە دىلى ۋە تىلىدا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ھەتتا پۈتكۈل مەخلۇقاتقا نىسبەتەن مېھرى ـ شەپقەت دەرگاھى بولغان قەلب دۇنياسىغا يېتىشتىن ئىبارەت بولۇش.

دۇنيا ئۇچ نەرسە بىلەن جەننەتكە ئايلىنىدۇ:
1) قولىمىز، دىلىمىز، كۆڭلىمىز بىلەن ياخشىلىق قىلىش،
2) ئاللاھنىڭ بەندىلىرىنى ئەپۇ قىلىش،
3) زالىمغا ھىدايەت يولىنى كۆرسىتىش.

كاپىتالىزم بىلەن ئىسلام ئۇچراشسا

ئالتۇنئولۇق: مۇنداق بىر قاراشمۇ بار، غەربتە خرىستىيان دىنى بىلەن كاپىتالىزم روبىرو كەلگەن بارلىق ساھەلەردە دىن بىر چەتكە چىكىنىپ، مەيداننى كاپىتالىزمغا تاشلاپ بەردى. تۈركىيە بولسا يېڭى كاپىتالىستلاشقان دۆلەت. كاپىتالىزمنىڭ تەسىرى كۈچەيگەنسىرى بىزدىمۇ بۇ ئەھۋال يۈز بېرىشى مۇمكىن. مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا يۈز بېرىۋاتقان ئىنسانلىق خاراكتېرى يوقۇلۇشنىڭ مەنبەسى بۇ دەپ قارىلىدۇ. سىز بۇلارغا قانداق قارايسىز؟ بۇلار ھەقىقەتەن قاچقىلى بولمايدىغان ھادىسىلەرمۇ؟ كاپىتالىزم ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ساھەدە مۇسۇلمانلارنى ھالسىرىتىپ قويامدۇ يوق؟ يەنى ئىسلام ئىنسانلارنىڭ ھاياتىدا ئەمەلىيەتتە، ئىمان ۋە ئىبادەتنى ئۆز ئىچىگە ئېلىپلا قالماستىن، يەنە بەلگىلىك ئەخلاقىي ئاڭ ئېلىپ كەلگەن بولۇپ، لېكىن ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتە ئىسلامنىڭ تەسىرى زور دەرىجىدە چەكلىنىدىغان بىر خەتەر ئۇتتۇرىغا چىقارمۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: كاپىتالىزم خرىستىيان جەمئىيەتتە ئۇتتۇرىغا چىقىپ تارقالغان. خرىستىيانلىق: "رەببىڭنى ئەيسا دەپ تونۇ، ئۇ ساڭا كۈپايە، پادىشاھ

قەيسەرنىڭ ھەققى قەيسەرگە ئائىت" دەيدۇ. ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ھاياتنى تەرتىپكە سېلىش نىيىتى يوق. ئۇ تەشەببۇس قىلغان ئىشلارنىڭ ئىجتىمائىي تۈرمۇش بىلەن باغلىنىشلىق بىر تەرىپى يوق دەپ قارىلىدۇ. مېھرى-شەپقەتلىك بول دەپلا قويىدۇ، خالاس. مېھرى-شەپقەتلىك بولۇش ھەر كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىنسابىغا قاراپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن زالىم بىر خوجايىن "مەن مېھرى-شەپقەتلىكمەن" دېيەلەيدۇ.

بۇ سەۋەپتىن كاپىتالىزمنىڭ، سەلبىي تەرىپىنى تىزگىنلىيەلەيدىغان ھېچبىر مەنىۋي قىممەت قاراش بولمىغان بۇنداق ئىنسانلار جەمئىيىتىدە كاپىتالىزمنىڭ تىز سۈرئىتە توسالغۇسىز تارقىلىشى ئىنتايىن نورمال ئىش.

ئىمامى شافئىي رەھمۇتۇللاھى ئەلەي دەيدۇكى: "سەن ھەق بىلەن شۇغۇللانمساڭ، باتىل سېنى مەشغۇل قىلىدۇ."

ئەمما ئىسلام مۇسۇلمانلىرىگە ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ھاياتقا ئالاقىدار بىر تۈركۈم قائىدە-نىزاملارنى قويىدۇ. مۇسۇلمان بۇ قائىدىلەرگە رىئايە قىلغاندا، چۈشكۈن ۋە رەھىمسىز بىر ئىقتىسادىي ھاياتنىڭ جەمئىيەتنى مونوپول قىلىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەستۇر. ئەگەر مۇسۇلمان ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ھاياتىدىكى مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلمىغان تەقدىردە "تەبىئەت ھېچقاچان بوشلۇقنى خالىمايدۇ" دېگەن قائىدە بويىچە، ئۇلارنىڭ ئورنىغا باشقا بىر تۈزۈلمىنى ئورنىتىش مۇقەررەر يۈزلىنىشتۇر.

دېمەك، بۇ نوقتىدا ئەسلى مەسئۇلىيەت مۇسۇلمانلارنىڭ زىممىسىدە بولىدۇ. چۈنكى ئىسلام ئاللاھنىڭ رازىلىقى بويىچە ياشاشنى ئۆگەتتى، شۇنداقلا ئاشۇنداق ياشاش مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەزىپىسىدۇر.

ئىسلامىي قاراشلار جۇش ئۇرسا، كاپىتالىزمنىڭ ئىقتىسادىي ھۇجۇم قوزغىيالىشى مۇمكىن بولمايدۇ. ئەمما ئىسلامىي ئۆلچەملەردىن قانچىلىك يىراقلاشساق كاپىتالىزمنى شۇنچىلىك دەۋەت قىلغان بولىمىز.

ئوسمانلى ژاقتىدىكى لاله دەۋرىدە

ئالتۇنئولۇق: شۇنداق بىر ئەھۋال مەۋجۇت، ئىسلامىي قىممەت قاراش ھۆكۈمرانلىق ئورۇنىنى ئىگەللىگەن جەمئىيەتتىمۇ، مەسىلەن، ئوسمانلىنىڭ لاله دەۋرىدە (گۈللەنگەن دەۋرىدە)، مۇسۇلمانلارنىڭ مال-دۇنيا بىلەن ئالاقىسى كۈچەيگەندىن باشلاپ يولدىن چىقىشقا باشلىدى. ئىلگىرىكى دەۋرلەر ئۇچۇنمۇ بۇ ئەھۋال ئوخشاش مەۋجۇت دېيىشكە بولىدۇ. ئەمدى بولسا ئىسلام ھەر جامائەتتە مەۋجۇت بولسىمۇ، ھاكىمىيەت سىستېمىسىدىكى ياكى ھۆكۈمران ئورۇندىكى قىممەت قاراش ئەمەس. ھۆكۈمران ئورۇندىكى قىممەت قاراش بولسا، ھەم يەرشارىلاشقان پىلان ھەم دۆلەت پىلانىدىكى كاپىتالىزم ئىدىيەسىدۇر. ئۇنداقتا، بۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرىمىز؟ ئۇ دەۋرلەردىمۇ پۇل ئىمتىھانىدا ئىنسانلار يولدىن چىققان تۇرسا، ھازىرقى دەۋردە، كاپىتالىزم قۇرۇلمىسى ئاساس قىلغان بۇ دەۋردىمۇ ئەلۋەتتە ئىنسانلارنى ئۆزگەرتەلەيدۇ. ئۇزۇن زامانلاردىن بىرى بىزنىڭ يولباشچىلىرىمىز بەلگىلىك دەرىجىدە بۇ ئۆزگىرىشكە ھۇشيار بولۇپ كەلسىمۇ، لېكىن ئىنسانلار توختىماستىن ئۆزگەرمەكتە، باشقا بىر ئىنسان تېپىغا ئايلانماقتا. بىز بۇلارغا قاچانغىچە بەرداشلىق بېرەلەيمىز دەپ سورىشىڭىز مۇمكىن. ئىنسانلار بۇ

كاپىتالىستىك تۈزۈم ئىچىدە ئۆزىنى قانداق قوغدىيالايدۇ؟ بەلكىم بۇنىڭمۇ بىر باھانىسى باردۇ؟ بەلكىم ھەممىنى بۇ نوقتىدىن باشلىشىمىز كېرەكتۇ.

ئوسمان نۇرى توپباش: ئىنسانلارنى خاتا يۆلىنىشكە باشلايدىغان تەشۋىق ـ تەرغىباتچىلار، ھەر ئىنسان تۇپىدا ھەر ۋاقىت مەۋجۇت. بۇنىڭ سەۋەبى بولسا ھاياتنىڭ ئىنسانلارغا بىر ئىمتىھان سۈپىتىدە بېرىلگەنلىكىدىن ئىبارەت.

ھەقىقەتەن، قۇرئاندا:

«ئىنسانلار "ئىمان ئېيتتۇق" دەپ قويۇش بىلەنلا، سىنالمايلا تەرك ئېتىلىمىز، دەپ ئويلامدۇ؟» دەپ ئاگاھلاندۇرۇلىدۇ. (ئەنكەبۇت سۈرىسى 2 ـ ئايەت)

بۇ سىناق دۇنياسىدا ئىنسانلارنى خاتاغا باشلىمايدىغان ھېچبىر سەلبىلىك بولمىغان بولسا، توغرا ئىش قىلغانىنى ھېچقانداق مۇكاپاتلاشنىڭ كېرىكى يوق ئىدى. ئاللاھتائالا ئۆزىگە بەندىچىلىك قىلىشتا ھېچقانداق توسقۇنلىقى بولمىغان پاك مەخلۇقاتنى ياراتقان بولۇپ، ئۇلار پەرىشتىلەردۇر.

جانابى ئاللاھ ئىنسان ۋە جىنلارنى سىناش ئۈچۈن دۇنيانى مۇسبەت ۋە سەلبىي شارائىتلار بىلەن بىزەپ ياراتقان بولۇپ، بۇ سەلبىي شەرتلەر بولسا ئىنسانلارنىڭ ئىچىدىكى نەپسى خاھىشى ۋە تاشقى دۇنيانىڭ كۆز قاماشتۇرىدىغان جەزبىدار ھارام ئېزىنتقۇ ـ تۇزاقلىرىدۇر.

قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيىتىنىڭ شان ـ شۆھرىتى بولسا، ئۇنىڭغا يېتىش ئۈچۈن دۇچ كەلگەن قىيىنچىلىقلار

بىلەن ئوڭ تاناسىپ. بىر دادا جېنىدا بالىسىغا ئەگەر ئۇ قېينىچىلىقلاردىن غالىپ كەلسە ئۇنى مۇكاپاتلاشقا ۋەدە بېرىدۇ. بۇنىڭدىن ئۆتە نورمال بىر ئىش بولمىسا كېرەك. جانابى ئاللاھ بىز بەندىلەر ئەگەر دۇنيادىكى نەپسانىي ۋە شەيتانىي توسالغۇلارنى يېڭىپ ئاللاھقا بولغان ساداقىتىمىزدە چىڭ تۇرساق، دۇنيا "تىنچلىقى"دىن باشقا، ئاخىرەتتىمۇ "جەننەت" ۋە ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈش بىلەن مۇكاپاتلايدىغانلىغىنى ۋەدە قىلدى. بۇ سەۋەبتىن دۇنيا ھاياتى "ئىمتىھان" بولغاچقا سەلبىلىك بەزىدە ئازىيىپ، بەزىدە كۆپىيىپ ھەر دەۋردە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. ياشاۋاتقان بۇ دەۋرىمىزمۇ بۇ ئەھۋالدىن خالى ئەمەس.

پەيغەمبەر سەللەلەھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەيدۇكى: "نەپسانىيەت بىلەن تولغان دۇنيا لەززەتلىرى، ئاخىرەت ئازابىدۇر. (ئەسلى ئىمتىھان بولغان) دۇنيانىڭ ئازابى بولسا ئاخىرەتنىڭ لەززەتلىرىدۇر" (ھاكىم ، مۇستەدرەك، c، IV، s، 345)

ھەتتا كۆنىمىزدە توغرا يولدا مېڭىشقا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ئامىللارنىڭ كۆپلىكى سەۋەبىدىن، بۇ قېينىچىلىقلارنى يېڭىپ ئاللاھقا قۇللۇقىنى ئىپادىلىگەنلەرنىڭ تېخىمۇ چوڭ مۇكاپاتقا نائىل بولشى كېرەكلىكىنى ئۇمىد قىلىمىز.

ئۇ ھالدا كۆنىمىزدىكى شارائىتلارنىڭ قېيىن بولۇشى، ھېچكىم ئۈچۈن باھانە بولالمايدۇ. ئەكسىچە، ھەقىقەتكە يۈزلىنىشنىڭ شان-شەرىپى بۇ يولدا ھالقىپ ئۆتكەن قېينىچىلىقلارنىڭ سانى بىلەن ئوڭ تاناسىپ بولغاچقا، پاراسەتلىك مۆمىنلەر، بۇ قېينىچىلىق ئالدىدا مەغلۇپ

بولغىنىغا تەن بېرىش ئورنىغا، ئۇلار بىلەن ئېلىشىشنى تاللىغانلىقىدىن مۇكاپاتلاندۇرىلىدۇ. بۇنى پەقەت "تەقۋالىق" ئۆلچەملىرى بىلەن ياشاش ئارقىلىق ئەملگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

تەقۋالىق بولسا نەپسانىي ئارزۇلارنى تىزگىنلەش، مەنىۋىي ئارتۇقچىلىقنى جارى قىلدۇرۇش، ھەر ۋاقىت ئاللاھنىڭ نازارىتى ئاستىدا ئىكەنلىكىمىزنى ھەر ۋاقىت ئەقلىمىزدىن چىقارماسلىقىمىزدۇر. مانا بۇلار مۆمىن كىشى ئاخىرەت ئازابىدىن ساقلىنىشتا، تەقۋالىقتىن ئىبارەت بۇ قالقاندا ئۆزىمىزنى ئاڭلىق قوغداشنى بىلىشىمىز لازىم دېگەنلىك. بۇگۈنكى دەۋرىمىزدە، بۇ ئىشنىڭ ئەھمىيىتى، قىممىتى، پۇل تېپىش ۋە خەجلەشتە ئىپادىلەنمەكتە. چۈنكى كۈنىمىزدە سودا ـ تىجارەت ساھەسىدە ئىسلامغا زىت ئىش ـ ھەرىكەتلەرنىڭ كەڭ ئومۇملىشىشى ھەتتا ئۇ ئىش ـ ھەرىكەتلەرنىڭ توغرا، يوللۇق، قانۇنلۇق دەپ قارىلىشى نەتىجىسىدە خاتالىقلاردىن ساقلىنىشنىڭ مۇشكۈل بولۇشى سەۋەبىدىن بۇلار دەۋرىمىزدىكى ئەڭ سەزگۈر مەسىلە ھېسابلانماقتا.

تەقۋادار بىر مۆمىن بايلىققا ئىگە بولۇشنىڭ بەخت ۋە تەقدىر ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەنلىكتىن، بۇ ئېتىقادنىڭ ياردىمى بىلەن، ھەر ۋاقىت كۆرگەن كۈنىگە شۈكرى قىلىدۇ. بۇ ئېتىقادنى ئىمكان قەدەر پۈتۈن ۋۇجۇدىدا ھېس قىلىدۇ.

ھەقىقەتەن، پۇل تېپىش بىر بەختتۇر. مەسىلەن، بىر كىشىنى كۆرىسىزكى، تىجارەتتىن ھېچ خەۋىرى يوق،

ئەمما بىر تېرىلغۇ يىرى بار، توساتتىن يەرنىڭ قىممىتى ئۆسۈپ، تۈيۇقسىز باي بولۇپ كېتىدۇ ۋە مەن پۇل تاپتىم دەپ، ئۆز-ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ تەكەببۇرلىشىشقا باشلايدۇ.

يەنە بەزىلەرنى كۆرىمىزكى، پاراسەتلىكتۇر، ئىقتىسادىي قانۇنىيەتلەرنى باشقىلاردىن ياخشى بىلىدۇ، لېكىن نېمىلا قىلسۇن ئىشلىرى ياخشى ماڭمايدۇ. كىشىلەر بۇ رىئال ھەقىقەتلەرنى كۆرگەندىن كېيىن، بەزى كىشىلەر ئۇچۇن: "تاشنى تۇتسا ئالتۇن بولۇر"، بەزى ئىنسانلار ئۇچۇن "ئالتۇن تۇتسا تاش بولۇر" دەيدىغان قاراشلار شەكىللىنىدۇ.

"دىننى سۆيگەنلەر دۇنيادىن ئايرىلمىدى، دۇنيانى سۆيگەنلەر دىندىن ئايرىلدى." (كەلامى كىبار)

جانابى ئاللاھ فەجىر سۈرىسىدە دەيدۇكى:

«پەرۋەردىگارى ئىنسانىنى سىناپ ئەزىز قىلسا ۋە ئۇنىڭغا نېمەت بەرسە، ئۇ: "پەرۋەردىگارىم مېنى ئەزىز قىلدى" دەيدۇ.» (فەجر سۈرىسى 15-ئايەت)

بۇنىڭ داۋامىدىكى ئايەتتە بولسا: **«پەرۋەردىگارى ئىنسانىنى سىناپ رىزقىنى تار قىلسا، ئۇ: "پەرۋەردىگارىم مېنى خار قىلدى" دەيدۇ.»** (فەجر سۈرىسى 16-ئايەت)

ھالبۇكى، تاپقان پۇل ئۇ كىشىگە ياخشىلىق ئېلىپ كېلەمدۇ ياكى يامانلىق (شۇملۇق) ئېلىپ كېلەمدۇ بىلگىلى بولمايدۇ، بۇنى پەقەت يالغۇز ئاللاھ بىلىدۇ. بۇ سەۋەپتىن ئىخلاسمەن بىر مۆمىن، مەيلى قانچىلىك كۆپ پۇل

تېپىشىدىن قەتئىنەزەر خوش بولۇپ خۇدىنى يۇقاتمايدۇ ۋە مەيلى قانچىلىك پۇل يوقاتسىمۇ زىيادە قايغۇرمايدۇ. ھەر ۋاقىت كۆڭلىنى ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا مايىل قىلىدۇ. چۈنكى ئۇ ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى ئېلىش ئۈچۈن ئەڭ ئاۋۇال ئاللاھنىڭ بەندە ھەققىدىكى بېرىلگەن تەقدىرگە رازى بولۇش، قانائەت قىلىش، تەۋەككۈل ئەھلى بولۇشى شەرتتۇر. جانابى ئاللاھ بەندىلىرىگە قانچىلىك ئىمكان بەرسە، بەندە ھەر ۋاقىت ئاللاھقا ھەمدۇ ـ سانا، شۈكۈر قىلىپ تۇرۇشى كېرەك. "پالانىغا نېمە ئۈچۈن بەردى؟ ماڭا نېمە ئۈچۈن بەرمەيدۇ؟" دېگەن ئۇي ـ خىيالالردىن ئۆزاق تۇرىشىمىز، ھاياتنىڭ ئاچچىق ـ چۈچۈك ھەدىيەسى ۋە يېڭى ـ يېڭى شارائىتلار ئالدىدا ياشاش نىشانىمىزنى قوغداشتا "سەۋىر" قورالىغا چىڭ يېپىشىشىمىز كېرەك. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋەت قىلغىنى بويىچە: "ئەسلى ھايات ئاخىرەت ھاياتىدۇر" دېگەن ھەقىقىتىنىڭ شۇئارى ۋە ئىدراكى ئىچىدە بولۇشىمىز كېرەك.

> "شۈبھىسىزكى، سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ خالىغان ئادەمنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىدۇ، خالىغان ئادەمنىڭ رىزقىنى تار قىلىدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن بەندىلىرىنىڭ (ئەھۋالىنى، مەنپەئەتىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر."
> (ئىسرا سۈرىسى 30 ـ ئايەت)

نېمەتكە ئېرىشكىنىڭدە جانابى ئاللاھنىڭ تەقدىرىدىن رازى بولۇش، بۇنىڭ ئەكسىچە نېمەتتىن مەھرۇم بولغاندا، ئاللاھنىڭ تەقدىرىگە قارشى چىقىپ

ئسيان قىلىش، هەممىگه قادىر ئاللاهقا تەسلىم بولۇشقا قارشىدۇر. ئەگەر ئىنسان پىشىپ يېتىلمىسه، بۇ ئاجىزلىقلاردىن ئاسانلىقچه قۇتۇلالمايدۇ. پەقەت ئىنسان نەپسىدىن قۇتۇلۇپ، "ئاللاهنىڭ رازىلىقى ماقامى"غا يەتكەندىلا، ئاللاهتائالانىڭ پۈتۈن ياخشى-ياماڭ تەقدىرىدىكى قسمەتلەرگه هېچ ئىككىلەنمەستىن باش ئىگىدۇ، قاقشاش ۋە ناشۇكۇرلۇكتىن ئۇزاق تۇرىدۇ. مۇشۇنداق كامىل مۆمىنلەرگه بېرىلىدىغان ئاللاهنىڭ مۇكاپاتى هەقىقەتەن كاتتىدۇر.

«ئەي ئارام تاپقۇچى جان! سەن پەرۋەردىگارىڭدىن مەمنۇن، پەرۋەردىگارىڭ سەندىن رازى بولغان هالدا، ئۇنىڭ دەرگاهىغا قايتقىن. سەن مېنىڭ (ياخشى) بەندىلىرىم قاتارىغا قوشۇلغىن. مېنىڭ جەننىتىمگه كىرگىن.» (فەجىر سۈرىسى 27-30-ئايەت)

ئاللاهنىڭ پەيغەمبىرى بىزگه شۇنداق دەۋەت قىلىدۇكى: "ئالتۇن، كۈمۈش، پۇل، كىبىر ۋە شۆھرەتنى ئىپادىلەيدىغان كىيىم-كېچەكلەرنىڭ قۇلى بولغانلار هالاك بولسۇن! مەنپەئەتپەرەس ئىنسانلارغا تەلەپ قىلغىنىنى بەرسە مەمنۇن بولىدۇ، بەرمىسە بۇنىڭغا رازى بولمايدۇ (ئىلاهىي تەقسىماتقا ۋە تەقدىرگه ئسيان قىلىدۇ)" (بۇخارى، رىقاق، 10، جىهاد، 70، ئىبنى ماجه، زۇهد، 8)

كۆچمىزنىڭ ئاجىزلىقى باھانە بولامدۇ؟

ئالتۇنئولۇق: كاپىتالىستىك تۈزۈلمە ئىقتىسادىي ھاياتتا ئۆز شەرتلىرىنى ئىنسانلارغا مەجبۇرلاپ تېڭىۋاتقان كۈنىمىزدە قۇرئاندىكى: "سانى ئاز، ئاجىز، كۈچسىز مۇسۇلمان" دېگەن ئايەت بىزگە باھانە بولالامدۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: مۇنداق ئويلىساق قەتئى بولمايدۇ. چۈنكى بۇ ئايەتتە مەككە، مەدىنىدىكى دەسلەپكى مۇسۇلمانلار كۆزدە تۇتۇلغان بولۇپ، ئۇلار كۆپىنچە ھالدا باي-بايلىقات ئەمەس لېكىن ئۇلارنى يوق قىلىش مەقسىتىدىكى مۇشرىكلار گوروھى ۋە غەيرى مۇسلىم خوشنا ئەللەر بولسا ئۇلاردىن تېخىمۇ باي ھەم ئىقتىسادى يالىشى ئىدى. لېكىن ئەسرى سائادەت خەلقى دۇشمەن بىلەن جەڭ قىلىش ئۈچۈن، تېخىمۇ يالىشى ئىقتىسادقا ئىگە بولۇپ كۈچلىنىش ئۈچۈن، غەيرى مۇسلىم قەبىلىلەردەك جازانىخورلۇق، ئۆسۈم، ناتوغرا پۇل تېپىش يولىغا كىرمىدى. ھەتتا مۇنداق بىر خاتالىققا كېچىككىنە يوچۇقمۇ بەرمىدى. بىردىنبىر كۈچ-قۇۋۋەت ئىگىسىنىڭ يېگانە ئىللاھ ئىكەنلىكىگە ۋە ئۇنىڭ تەقدىر، تەقسىماتىغا تەۋەككۈل قىلىپ، ئۇنىڭ يولىدا بارچە تىرىشچانلىقنى كۆرسەتتى. نەتىجىدە ئۇلار مۇۋەپپىقىيەت قازاندى. ئەڭ چوڭ غەلىبىلەر ساھابىلار زامانىدا قولغا كەلتۈرۈلدى.

چۈنكى مۇستەھكەم مەنىۋي كۈچ يېتەكچىلىكى بولسىلا، ماددىي كۈچ ئۇستىدىن مۇقەررەر غالىپ كەلگىلى بولىدۇ. قۇرئاندا:

«..ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىلەن ئاز جامائە كۆپ جامائە ئۈستىدىن غەلبە قىلىدۇ. ئاللاھ چىداملىق كۆرسەتكەن كۈچلەر بىلەن بىللىدۇر» دەپ ئاگاھلاندۇرىدۇ. (بەقەرە سۈرىسى 249-ئايەت)

يەنە فاتىھە سۈرىسىدىكى: **«(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز، سەندىنلا ياردەم تىلەيمىز.»** دېيىلگەن. (فاتىھە سۈرىسى 5-ئايەت)

يەنى قۇرئان كەرىمگە تەدبىقلىغاندا بىز ئاللاھقا قانچىلىك ئىتائەتتە بولساق، جانابى ئاللاھمۇ بىزگە شۇنچىلىك ياردەمدە بولىدۇ.

ئىنسان، تەربىيەگە موھتاجدۇر. بۇ سەۋەبتىن ئىنسانىيەتنىڭ جاھىلىيەت دەۋرلىرىدە، قەۋمنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئۈستازلىرى سۈپىتىدە ئاللاھ ئۈلارغا پەيغەمبەرلەر ئەۋەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ياشىغان دەۋرمۇ جاھىلىيەت دەۋرى بولۇپ، ئۇ زاماننىڭ ئىقتىسادىي شارائىتى زامانىمىزدىكى كاپىتالىزم شارائىتىدىن تېخىمۇ

"شۇبھىسىزكى، ئاللاھنىڭ كىتابىنى تىلاۋەت قىلىپ تۇرىدىغانلار، نامازنى ئادا قىلىدىغانلار كاسات بولمايدىغان تىجارەتنى ئۈمىد قىلىدۇ، بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرنى (ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) يۇشۇرۇن ۋە ئاشكارا سەرپ قىلىدىغان كىشىلەرگە ئاللاھ ئەجرىلىرىنى تولۇق بېرىدۇ ۋە مەرھەمىتىدىن ئۈلارغا ئاشۇرۇپ بېرىدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ئاز ياخشىلىققا كۆپ ساۋاپ بەرگۈچىدۇر." (فاتىر سۈرىسى 29-30-ئايەت)

بەتتەر ئىدى. ئىنسانىيلىقتىن ھېچ ئەسەر يوق ئىدى. ئۇ دەۋرلەردە بايلار، كەمبەغەللەر بار ئىدى. كاپىتالىزمدىن تېخىمۇ بەتتەر بىر جاھىلىيەت خەلقىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قانداق قىلىپ توغرا يولغا يېتەكلىيەلىدى؟ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئۇلاردىن قانداق قىلىپ دۇنيا تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئەسرى-سائادەت قەۋمىنى يېتىشتۇرۇپ چىقتى؟ ھەبەشىستانلىق ۋەھشى قانداقسىگە ھەزرىتى ۋەھشى بولۇپ يېتىشتى؟ قىز پەرزەنتلىرىنى ئانىسىنىڭ قۇچىقىدىن يۇرەكلىرىنى پارە-پارە قىلىپ يۇلۇپ ئېلىپ تىرىك كۆمۈۋېتىشكە ئېلىپ كەتكەن ئىنسانلار قانداقسىگە كۆزىدىن ياش ئاقمىغان، قەلبى مېھرى-شەپقەتكە تولغان مۆمىنلەرگە ئايلاندى؟ دەل بۇ نوقتىغا دىققەت قىلىشىمىز كېرەك.

ئۆتمۈشتە كاپىتالىزم، سوتسىيالىزمغا ئوخشاش بىر-بىرىگە ئوخشاپ قالمىغان تۈزۈلمىلەردىن نۇرغۇنى كېلىپ كەتتى.

دەھرى تۆزۈلمىگە قارشى قالقان: تەقۋا

ئالتۇنئولۇق: كىشىلەر: "كۆنىمىزدىكى سىياسى تۈزۈلمە، قائىدە-نىزاملار ئىنتايىن كۈچلۈك. بۇنىڭغا قارشى ئىش قىلىشقا كۈچىمىز يەتمەيدۇ" دېيىشىدۇ. بۇنداق ھالەتتە ئىسلامىي ئىمان، ئېتىقادنى قانداق قوغدايمىز؟

ئوسمان نۇرى توپباش: پەقەت تەقۋالىق بىلەن قوغدىغىلى بولىدۇ. قەلبىمىزدىكى ئاللاھقا بولغان چەكسىز مۇھەببىتىمىز ۋە قورقۇشىمىز، مۆمىننىڭ ئەڭ چوڭ قورالىدۇر. چۈنكى ھاياتنىڭ قايسى قاتلاملىرىدا بولسۇن، ھارامالارغا ھەتتا شۈبھىلەرگە قارشى ئۆزىنى قوغداشنىڭ بىردىنبىر ئۆلچىمى تەقۋالىق. مۆمىن پانى دۇنيانىڭ ۋاقىتلىق مال-دۇنيا، ئويۇن-تاماشالىرى ئۈچۈن ئەبەدىي سائادەتنى قۇربان قىلغۇدەك دەرىجىدە ئەخمەق ئەمەس. ئۇچ كۈنلۈك دۇنيا ھەۋىسى ئۈچۈن ئاللاھنىڭ ئەھكاملىرىنى بۇزۇش ئورنىغا، نۆۋەتتى كەلگەندە، ماددىي مەنپەئەتتىن ۋاز كېچىشتىن يانمايدۇ.

"بىر مەملىكەتتە پاپىلارنىڭ (پاكار كىشىلەرنىڭ) كۆلەڭگىسى ئۇزۇن بولسا (ئادىمىيلىق ۋە خاسلىقنى يوقاتقان شۆھرەتپەرەسلەردە ھوقۇق ۋە كۈچ بولسا) دېمەككى، ئۇ ھۆكۈمرانلىق زاۋاللىققا يۈزلەندى، دېمەكتۇر."

زىيا پاشانىڭ ئېيتقىنىدەك:

"گەرچە غەلىتە كۆرۈنسىمۇ ئىنسانغا ساداقەت يارىشار، ھەقىقەتكە ئاللاھ يارىدەم قىلار."

يەنى، مۆمىن مەنىۋي قىممەتلەرنى قوغداش ۋە ئىلاھىي ئۆلچەملەردىن يانماسلىق ئۈچۈن، ماددىي مەنپەئەتلىرىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولىدىغان كۈنلەرمۇ بولىدۇ. بىر قىسىم پۇل ـ مېلىنى يوقىتىشقا مەجبۇر بولسىمۇ، بۇنىڭ بەدىلىگە ئاخىرەتتە كاتتا مۇكاپاتقا ئېرىشىدىغانلىقىغا ئەقىل ئىدراكى بىلەن ئىشىنىپ، كۆرگەن كۈنىدىن خوش ۋە رازى بولىدۇ.

> "ئەي ھۆكۈمدار نۇرغۇن ئەلگە ھۆكۈمدارلىق قىلىشنى ئۈمىد قىلساڭ، قىلالايسەن، لېكىن شۇ ئۈچ خۇسۇسقا دىققەت قىل: ئاللاھ يولىدا زۇلۇمنى تۈگىتىش ئۈچۈن ئوڭ قولۇڭدا قىلىچ ئوينىتاركەن، سول قولۇڭدا ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن خەير ـ ئېھسان قىل؛ ئېغىزىڭدىن چىققان سۆزلەر شىكەردىن بەتتەر تاتلىق بولسۇن. مۇنداق بولغاندا بەگ ـ قۇل، چوڭ ـ كىچىك ھەممەيلەن ساڭا ئىتائەت قىلىدۇ."
>
> (يۈسۈپ خاس ھاجىپ، "قۇتادغۇبىلىگ")

ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەككى، جانابى ئاللاھ بىزگە: "ماددىي جەھەتتە باي بولۇڭلار!" دەپ بۇيرىمىدى. پەقەت: "ھالال پۇل تېپىڭلار، ھالال ئۆلچەم ئىچىدە ياشاڭلار، ياخشىلىق قىلىڭلار!" دەپ بۇيرىدى. ئۇنداقتا نېمە بولسا بولسۇن ھاياتىمىزنى ھالاللارنى ئۇل قىلىپ تۇرۇپ بەرپا قىلىشىمىز كېرەك. بىزگە قىلىنغان ئىلاھىي تەقسىمات (تەقدىر)نىڭ چەك ـ چېگرىسىنى بۇزۇشقا زورلىماسلىقىمىز لازىم.

جانابى ئاللاھ نېسىب قىلغان ئۆلچەمدە ھالالدىن پۇل تېپىپ، ياخشىلىق قىلىشقا تىرىشىمىز، ماددىي ھوزۇر-ھالاۋەت ئۈچۈن كۆڭۈل ھوزۇرىمىزنى زەھەرگە ئايلاندۇرماسلىقىمىز، ئىسلامنىڭ گۈزەللىكلىرى ئىچىدە مەيدانغا كەلگەن كۆڭۈل سائادىتىنى قۇربان قىلماسلىقىمىز لازىم.

بايلىق ئىنسانلارنى بۇزامدۇ؟

ئالتۇنئولۇق: بۇ نوقتىدا، ئىچىمىز ۋە تېشىمىزدىن كەلگەن پىكىرلەرگە قارىغاندا: "باي بولغانسرى مىزان يوقاپ، ھەممە ئىش توغرا، يوللۇق دەپ بىلىنىپ، پۇل مۇسۇلمانلارنى بۇزدى، زامانىۋىيلىشىش ۋىرۇسى، بېيىغان مۇسۇلمانلارغىمۇ يۇقتى" دېگەن قاراشقا قانداق باھا بېرىسىز؟

ئوسمان نۇرى توپباش: ئىسلام توغرا قوبۇل قىلىنىپ جايىدا ئەملىيلەشكەن دەۋرلەر، بۇ خىل پىكىرلەرگە ئەڭ ياخشى جاۋابتۇر. مەسىلەن، **ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىزنىڭ** ئىككى يېرىم يىللىق خەلىپىلىك دەۋرى ۋە ئوسمانلىنىڭ دەسلەپكى ئۇچ ئەسرى، سىرتتىن كەلگەن تەنقىتلەرگە بېرىدىغان ئەڭ گۈزەل جاۋابتۇر. چۈنكى زامانىۋي تۈرمۇش سەۋىيەسى يۈكسەلسىمۇ، قەلبلەردە تەقۋالىق تۈيغۇسى كۈچلۈك بولغاندا، ئىنسانلار مال-دۇنياغا بېرىلىپ كەتمەيدۇ، ھەددىدىن ئاشمايدۇ، پىخسىق بولمايدۇ. ئەكسىچە دۇنيادا زاكات بەرگۈدەك پېقىر-مىسكىن قالمايدۇ.

ئىچكى ئەھۋاللارنى مىسال قىلساق، بۇنىڭغىمۇ ئوسمانلىنىڭ ئاخىرقى ئۇچ ئەسرى ئىبرەتلىك ئۆرنەك بولالايدۇ. ئاللاھ يولىدا خىزمەت قىلىش ئىرادىسى ۋە

قىزغىنلىقىمىز سۇسلىشىپ، دۇنيا مۇھەببىتىگە كۆڭلىمىز مايىل بولۇشى بىلەن جانابى ئاللاھ بىزدىن نېمىتىنى، بەرىكىتىنى، ئامانىتىنى ئالدى.

جانابى ئاللاھ مۇسۇلمانلارغا ئاللاھنىڭ يەر يۈزىدىكى گۈزەللىكلىرى بولۇشنى، ئىلاھىي ھەقىقەتلەرنى قەلبىمىزگە نەقىش قىلىشىمىزنى، ئىسلامنىڭ يۈكسىلىشى يولىدا خىزمەت قىلىشنى، ياشىيالىغان مۇددەتكىچە ئاللاھنىڭ دىنىنى ئاڭلىتىش ۋە تارقىتىشنى ۋەزىپە قىلىپ بەردى. ئەگەر بۇ ۋەزىپە توغرا قوبۇل قىلىنىپ ئىجرا قىلىنسا، ئىجتىمائىي بوھرانلارغا، ئىقتىسادىي كىرزىسلەرگە ئۈچرىمايدۇ. مۇشۇنداق شەپقەتلىك قەۋمدە، رۇشەنكى قۇرغاقچىلىق، ئاچارچىلىق ياكى باشقا بالايى ئاپەت بولغان تەقدىردىمۇ، بىر خاتىرجەمسىزلىك، قالايمقان ھالەتتە دۆلەتكە ئىسيان قىلىش بولمايدۇ.

ئىمانىنىڭ ئەڭ بۈيۈك مېۋىسى مەرھەمەتتۇر، مەرھەمەتنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئىپادىلىنىشى سەندە بولغانىنى ئۇنىڭدىن مەھرۇم بولغانغا ئىكرام قىلىشتۇر.

شۇنىڭغا ئوخشاش، **ئەلى كەدورىي** (Elie Kedourie) يازغان، ئوسمانلىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدە ئەنگلىيەنىڭ ئوتتۇرا شەرق سىياسىتىگە ئالاقىدار بىر كىتابىنىڭ قۇشۇمچە قىسمىدا بايان قىلىنىشىچە، 19-ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا شەرقىي ئاناتولىيەدە قورقۇنچلۇق بىر ئاچارچىلىق مەيدانغا كەلگەن. ئىنگلىزلار بۇنىڭ ئۈچۈن، شۇ رايۇندا كىشىلەر ئاچارچىلىق سەۋەبىدىن ئوسمانلىغا قارشى ئىسيان كۆتىرەمدۇ يوق دەپ تىكتىكلاش ئۈچۈن

بىر جاسۇس ئەۋەتكەن. ئۇ جاسۇسنىڭ تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە ئېرىشلىگەن يەكۈن شۇ قەدەر ئىبرەتلىك ئىدىكى، تەكشۈرۈش دوكلاتىدا مۇنداق دېيىلگەن:

"بۇ يەردە ئاچارچىلىق بولۇۋاتىدۇ، لېكىن ئاچ قىلىش يوق! چۈنكى ھەممە كىشى بىر-بىرىگە كۆڭۈل بۆلۈپ ياردەمدە بولىدىكەن. شۇڭلاشقا بۇ يەردە ئاچارچىلىقتا ئاچ قىلىش بولماپتۇ. بۇنىڭ بىلەن مۇنداق كۈچلۈك ئىجتىمائىي قۇرۇلما ئىچىدە، ئاچارچىلىقتىن پايدىلىنىپ بەزىلەرنىڭ ئىسيان قوزغىشى مۇمكىن ئەمەسكەن!..."

دەلا مونتەرىيە (De La Motraye) مۇنداق دەيدۇ:

"ئوسمانلى دۆلىتىدە بىرەيلەننىڭ ئۆيىگە ئوت كېتىپ پۈتۈن ئائىلىدىكىلەرنىڭ مال-بىساتى كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتسىمۇ، باشقا مىللەتلەردە بولىدىغان ئاياللارنىڭ ناله-پەريادى، بالىلارنىڭ چىقىراشلىرى بۇ ئوسمانلى خەلقىدە كۆرۈلمەيدىكەن. پۈتۈن مال-مۈلكى خانىۋەيران بولغان كىشىنىڭ ئاللاھنىڭ تەقدىرىگە تەۋەككۈل قىلىپ باش ئەگكىنىنى كۆرىسىز. ساخاۋەتچى ئەھلى جامائەت دەرھال ئۆيىنى يېڭىدىن ياساپ، تۇرمۇشنى يېڭىدىن يولغا كىرگۈزىشىگە يەتكۈدەك ۋە ھەتتا ئېھتىياجىدىن تېخىمۇ كۆپ ياردەمدە بولىدىكەن."

كورنەيلە لە بېرويىن (Corneille Le Bruyn) بايقاشلىرىنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

"تۈركىلەرنىڭ خەير-ساخاۋەت ۋە غەمخورلۇقىنى بەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ھەتتا خىرىستىيانلاردىن تېخىمۇ بەكرەك تۇرمۇشنىڭ ھەر قىسمىغا سىڭىپ كەتكەنلىكىنى

ھېچ ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. ئوسمانلى خەلقى ئارسىدا تىلەمچىلەرنىڭ ئانچە كۆپ ئۇچرىماسلىقىنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەبلىرىدىن بىرى بۇنىڭدىن ئىبارەت."

بۇلار ئەجدادىمىز ئوسمانلىدىن بىر قانچە تىپىك مىساللار. ئوسمانلى مەدەنىيىتىنى گەۋدىلەندۈرگەن مەنىۋي پىرىنسىپلارغا ئۇل سالغان ئەسرى سائادەت دەۋرىگە نەزەر سالغىنىڭىزدا، ماددىي ئىمكانلىرى ئەڭ تۆۋەن سەۋىيەدە بولغان ئۇ خەلقتىمۇ روھى بوھران كۆرەلمەيمىز. لېكىن ماددىي نېمەتلىرىمىز تولۇپ تاشقان بۈگۈنكى كۈنىمىزدە بولسا روھى بوھرانلار، پىسخىك ۋە روھى كېسەللەر ئەڭ يۇقىرى چەككە يەتتى. چۈنكى كۆپ پۇل تېپىش ھەۋىسى ۋەھشىيلىككە ئايلاندى. تويماس

ھەزرىتى ئەلى دەيدۇكى:
"ئىككى نېمەت بارىكى، مېنى قايسىنىڭ بەكرەك سۆيۈندۈردىغىنىنى بىلمەيمەن:
بىرىنچىسى، بىراۋنىڭ مېنىڭ ئۈنىڭ ئېھتىياجىدىن چىقالايدىغانلىقىمغا ئىشىنىپ، ماڭا كېلىشى ۋە پۇتۇن سەمىمىيىتى بىلەن مەندىن يارىدەم تەلەپ قىلىشى، ئىككىنچىسى، ئاللاھتائالانىڭ ئۇ كىشىنىڭ ئارزۇسىنى مېنىڭ ۋاستىچىلىقىمدا ئەملگە ئاشۇرۇشى ياكى قولايلاشتۇرۇشىدۇر. بىر مۇسۇلماننىڭ قىينىچىلىقىنى تۈگىتىشنى دۇنياچە ئالتۇن-كۈمۈشكە ئېرىشىشتىنمۇ بەكرەك ئەلا كۆرىمەن." (ئەلى ئەل مۇتتەقى،6، 17049\598)

ھەۋىسى سەۋەبىدىن نەپسىلەر يىرتقۇچلىشىپ، تەڭ بەھرىمەن بولۇش ئەخلاقى ئاجىزلاشتى، يەنى ياخشىلىق ۋە مەرتلىك ئۇنتۇلدى.

ئىمام خاتىب تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىمىزدە تەكلىپلىك دەرس بېرىدىغان ئۇستازلاردىن **نۇرەددىن توپچۇ** بەزىدە شۇ سوئالنى سورايتتى:

ـ بۈگۈنكى ئىنسانلارمۇ بەختىيار ياكى بۇرۇنقى ئىنسانلارمۇ بەختىيار؟

ئارقىدىن بۇرۇنقى ئىنسانلارنىڭ تېخىمۇ بەختلىك ۋە ھۇزۇرلۇق ئىكەنلىكىنى، ئەكسىچە بۈگۈنكى ئىنسانلارنىڭ بەختسىز ۋە ھوزۇرسىز ئىكەنلىكىنى بىرمۇ ـ بىر مىسال بىلەن چۈشەندۈرۈپ بەرگەن.

شۇڭلاشقا قايسى دەۋىردە بولۇشتىن قەتئىنەزەر ئىنسانلارنىڭ روھىي جەھەتتە ساغلام، خاتىرجەم ياشىشى ئىسلامىي پىرىنسىپلارغا رىئايە قىلىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

دىللىرىمىز دۇنيا مەنپەئەتىگە باغلىنىپ، ئاخىرەتكە سەل قارالغاندا، ئىنسانلار قانۇندىكى يۇچۇقلاردىن پايدىلىنىپ، ھوقۇق ۋە ئادالەتنى تونىمايدىغان، بۇلاڭچى، شەپقەتسىز بىر مەخلۇققا ئايلىنىدۇ. بۇ رىئاللىقنى تونۇپ يېتىش ئۈچۈن دۇنيادىكى ئىنسانلارغا بىر نەزەر سالساق يېتەرلىك. كۇنىمىزدە پۇل ۋە كۈچ تەڭپۇڭلىقنى ئۈچۈن يۇز بېرىۋاتقان زىيانكەشلىك ۋە زۇلۇملار، قايسى ئىنسانلىققا ئۈيغۇن بىر ئىش؟ بىر بومبا قويۇپ بېرىلىدۇ، جان ـ جانىۋار، دەل ـ دەرەخ، ئىنسانلاردىن قېرى ـ ياش،

ئاغرىق-سىلاق، ئاياللار، نارىسىده باللارنى ھېچ ئايرىماستىن ھاياتىنى خانۇ-ۋەيران قىلىدۇ. مېھرى-مۇھەببەت، رەھىم-شەپقەتتىن ئىز يوق! گۈناھسىز ۋە مەزلۇملارنىڭ قېنى بىلەن بويالغان پۇل بىلەن قايسى ئىنسانلىقنى بەرپا قىلغىلى بولىدۇ؟

قىسقىسى، مەنۇپي قىممەت قارىشىدىن ئۇزاق بولغان كاپىتالىزم زېھنىيىتى، ئىنسانلارنى ماددىي كۆچكە رام قىلىپ، ماددىياتنى مەبۇدقا ئايلاندۇرماقتا.

> ھەزرىتى ئەبۇبەكىر دەيدۇكى:
> "ئىمان پەقەت مەسجىتتىلا قېلىپ
> (ھاياتقا تەسىر كۆرسەتمىسە)، مال
> بېخىللاردا، قۇرال قورقۇنچاقلاردا،
> ھۆكۈم قىلىش ئاجىزلاردا بولسا،
> ئىشلار بۇزۇلىدۇ."

كاپىتالىزمغا قارشى ئىسلامىي مەيدان

ئالتۇنئولۇق: كاپىتالىزم يەرشارىلاشقان بىر ئېقىم. كاپىتالىزم سوتسىيالىزم بىلەن رىقابەتكە چۈشتى، بىر مۇددەتتىن كېيىن سوتسىيالىزم بۇ رىقابەتكە بەرداشلىق بېرەلمىدى ۋە سېۋىت ئىتتىپاقى بىلەن جوڭگۇ بۇ رىقابەتتىن چىكىنىپ چىقتى. بۇنىمۇ كاپىتالىزم زەپەر قازاندۇق دەپ ئېلان قىلماقتا. لېكىن مۇنداق كۆز قاراش مەۋجۇت: "كاپىتالىزمغا جەڭ ئېلان قىلالايدىغان بىردىنبىر تۈزۈلمە بولسا ئىسلام دىنىدۇر. ئىسلام دىنىنىڭ بىر دۇنيا قارىشى، بىر ھايات سىستېمىسى بار. بىزگە كېرەك بولغىنىمۇ ئەسلىدە دەل مۇشۇدۇر. كاپىتالىزمغىمۇ قارشىلىق بار." مەسىلەن، كىشىلەر ژول سىترىت كوچىسىنى ئىشغال قىلىشقا، ئىگەللەشكە ئۇرۇنماقتا. ياۋرۇپادىمۇ نارازىلىق بار. مەسىلەن، تۈركىيەدە 1-ماي ۋەقەسى يۈز بەردى. يەنى كاپىتالىزمغا قارشى مۇسۇلمانلار گۇرۇپپىسى سولچىلار بىلەن بىرلىكتە ھەرىكەت قىلىدىغان نوقتىغا كەلدى. ئەجىبا ئىسلامنى تىما قىلىپ كاپىتالىزمنىڭ بۇ ۋەھشىيىتىگە قارشى چىقالايدىغان سىستېمىلىق ئېتىراز، سىستېمىلىق يېڭى قاراش ئوتتۇرىغا قويالماسمۇ؟ مەسىلەن، ئەبۇ زەر چەك سىزىقى بۇ جەھەتتە ئەڭ ياخشى بىر ئۆلچەم بولالامدۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: ئالدى بىلەن شۇنىڭغا دىققەت قىلىشىمىز كېرەككى، غەرب ئىدىيەسى بىلەن ئىسلام بىر-بىرىنى قوبۇل قىلىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. كومموئىزمدا مۇلۇك ئومۇمىي خەلققە تەۋە. كاپىتالىزمدا بولسا مۇلۇك قىسمەن كىشىلەرگە تەۋە. ئەمىلىيەتتە ئىككىلىسىنىڭ مەقسىدى ئوخشاش. پەقەت مۇلۇكنىڭ كىمگە تەۋەلىگى توغرىسىدا زىددىيەت مەۋجۇت. ئىسلامدا بولسا: **"مۇلۇك خەلقنىڭمۇ ئەمەس، كاپىتالىستلارنىڭمۇ ئەمەس، پەقەت ئاللاھنىڭ"** دەپ قارايدۇ. ئىسلام باشقا تۈزۈملەر بىلەن سىغىشالمايدۇ.

شەيخ سەئىد شىرازى ئېيتقانكى: "قورساق غېمى بولمىغان بولسا ھېچبىر قۇش قاپقانغا چۈشمەيتتى."

ئىسلامنىڭ گۈزەللىگى ۋە شۆھرىتى مانا بۇ يەردىن كەلگەن. ئۇنىڭ سۈنئىيلىك بىلەن ئىشى يوق. ئۇنى ئىنسانلار تۈزۈلمىسى بىلەن سېلىشتۇرۇشقا ئۇرۇنغانلىق پەقەت ئاجىزلىق ۋە غاپىللىقتىن ئىبارەت.

ھەزرىتى مەۋلانانىڭ بۇ غاپىللىقنى بايان قىلغان مۇنداق بىر مىسالى بار: ئاللاھتائالا بىلىقلار ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك ئوزۇقلۇقلارنى دېڭىزدا تەمىنلىدى. لېكىن بىلىق سىرتتىن تاشلىغان يەمچۈكلەرگە ئىنتىلىدۇ. چوڭ بىر بىلىق قارماقنى كۆرمەستىن، ئۇنىڭ ئۈچىدىكى كىچىك قۇرۇتقا رام بولۇپ، ھەمدە ئۇ قۇرۇتنى يەيمەن دەپ قارماققا ئىلىنىپ ھاياتىدىن ئايرىلىدۇ.

ئىسلامنى باشقا بىر تۈرۈم بىلەن سېلىشتۇرغانلىق ئىسلامنى تۆۋەن كۆرگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. ھالبۇكى، ئىسلام ئەڭ كاتتا تۈرۈمدۇر. كېلىش مەنبەسى ھەر نەرسىگە قادىر ئۇلۇغ ئاللاھتۇر. ئۇنى ھەر قانداق ئىنسانلار تۈرۈمى بىلەن ئاربلاشتۇرۇشقا ھەتتا سېلىشتۇرۇشقىمۇ بولمايدۇ. سېلىشتۇرۇشقا ئۇرۇنسىڭىز بىر تۈركۈم مەسىلىلەر كېلىپ چىقىدۇ. يەنى بىر بولسا كاپىتالىزمغا، بىر بولسا سوتسىيالىزمغا ئېغىپ كېتىدۇ. مۆمىنلەرمۇ شەخسى سالاھىيىتىنى، خاراكتېرىنى، خاسلىقىنى يوقىتىدۇ.

ئىمام شافىئى مۇنداق دەيدۇ: "دۇنياپەرەستلەرنىڭ يېقىنلىقى ساغلام ئىنسانىنمۇ كېسەل قىلىدۇ." غەززالى ھەزرەتلىرىمۇ: "غەيرى مۇسۇلمانلار بىلەن زىھنىڭنى يېقىن بولۇشى، ۋاقتىڭنى ئۆتۈشى بىلەن قەلبىڭنى يېقىنلىقىغا ئايلىنىدۇ، بۇ قەلب جەھەتتىكى يېقىنلىق ئۇنىڭ روھى ھالاكىتىگە سەۋەب بولىدۇ." دېگەن.

فاتىھە سۈلتان مەھمەت ئىستانبۇلنى پەتھە قىلغاندىن كېيىن شەھەرنى يېڭىدىن بىنا قىلىش زۆرۈرىيىتە بولدى. **لىئوناردۇ داۋىنچى سۈلتان 2 ـ بەيازىتقا** مەكتۇپ يېزىپ "ئىستانبۇلنىڭ مەسجىدلىرىنىڭ، يوللىرىنىڭ، تۇربا ـ بۇلاقلىرىنىڭ لاھىيەسىنى مەن سىزىپ بېرەلەيمەن" دەپ تەكلىپ بەردى.

بۇ تەكلىپكە تولىمۇ خۇرسەن بولغان ئوردىدىكى ئەمەلدارلار: "دۇنياغا داڭلىق مەشھۇر بىر قۇرلۇش ئېنژېنىرى كېلىپ ئىستانبۇلنىڭ بىناكارلىقىنى قىلىدىكەن." دېيىشتى.

سۇلتان 2 ـ بەيازىت بولسا بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلماي: "ئۇ كەلسە بىزنىڭ روھىمىزنى گەۋدىلەندۈرمىگەن، يات بىر بىناكارلىق ئوتتۇرىغا چىقىدۇ" دېدى. بۇ سەۋەبتىن: "ئۇ قۇش بولۇپ ۋەتىنىمىز ئاسمىنىدىن ئۇچماقچى بولسىمۇ، ئۇنىڭغا يول قويماڭلار، بىز ئۆز بىناكارلىقىمىزنى ئۆز سەنئەتكارلىرىمىزغا لاھىيەلىتىمىز" دەپ جاۋاب بەردى.

مۇشۇنداق بىر ئىدىيە ۋە ھەرىكەت تۇرتكىسىدە ئۆز ئىچىمىزدىن **مىمار سىنانلار**دەك مەشھۇر مىمارلار مەيدانغا كەلدى. **شەيخ ھەمدۇللاھ، قاراھىسارلار**دەك داڭلىق سەنئەتكارلار يېتىشىپ چىقتى.

مانا مۇشۇنداق پوزىتسىيە، ھەر ساھەدە ئىسلامنىڭ ئەسلى ھالىتىنى ساقلاپ قىلىشقا ئىنتىلىشتىكى ئىدىيىۋى ئىپادىدۇر.

ئىسلامنىڭ ھېچقانداق بىر جەھەتتە سۈنئىيلىققا ئېھتىياجى يوق، سۈنئىيلىققا موھتاج دەپ قاراش، ئىسلامنى ئېنىق تونۇمىغانلىقتۇر.

تارىخچىلارنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالىمۇ كۆپ پەرىقلەنمەيدۇ. ئۇلارمۇ ئىسلامنى بىر تۈركۈم دەۋىر ئېقىنلىرىغا باغلاشنى خالايدۇ.

قىسقىسى، بىر مۆمىننىڭ ئىسلامغا بولغان تولۇق مەنادىكى ئىشتىياقى بىلەن ئىسلامنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى، ئىدىيۇى قاراشلىرىنى قوغدىشىمىز لازىم. ئىسلامنىڭ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ھەر ساھەدە تەشۋىق قىلىدىغان قائىدىلىرىنى قوللىنىشقا ئەھمىيەت بېرىشكە تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىمىز كېرەك.

ئەسلى مەۋقەسىدە تۇرالماسلىقتىن ساقلىنىش

ئالتۇنئولۇق: دېگىنىڭىزدەك، تارىخچىلىق پىكرى[5] مەنىۋىي ئاجىزلىقتىن كېلىپ چىققان. ئىسلامنىڭ پالانى، پالانى بەلگىلىمىلىرى پالانى دەۋردە قالدى، ھازىر باشقا بىر دەۋردە ياشاۋاتىمىز، دېيىشىدۇ. چۈنكى كاپىتالىزمنى دەۋرنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان ئېھتىياجى دەپ تەرىپلىشىدۇ. نورمالدا ئىبادىتىگە دىققەت قىلغان كىشى ئىقتىسادىي پائالىيىتىدە: "ئامالىم يوق" دەپ ئاساسىي ئېقىمغا جۆر بولىدۇ. بۇ يەردىكى مەسىلە كاپىتالىزمغا قارشى ئېتىراز سىستېمىلىق ھالدا ھېچ ئوتتۇرىغا قويۇلماسلىقتەك بىر ھالەتنىڭ بولۇشىدۇر. مۇسۇلمانلارنىڭ كاپىتالىزم ئالدىدا تەۋرىنىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىش كېرەك؟

ئوسمان نۇرى توپباش: ئالدى بىلەن شۇنى ئېيتالايمىزكى، بۇ تارىخچىلىق قارىشى پۈتۈنلەي خاتا. چۈنكى ئىسلامنىڭ بۈيرۇق-چەكلىمىلىرى، ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ھېچ ئۆزگەرمەيدىغان خۇسۇسىيىتىگە

5. تارىخچىلىق پىكرى: تۈركىيەدە ئىسلامغا مۇخالىپ بەزى ئاتالمىش زىيالىلار ئوتتۇرىغا قويغان قاراش بولۇپ، قۇرئان ھۆكۈملىرىنى 1400 يىل بۇرۇنقى زامانغا خاس ئىدى، زامانىمىزغا مۇۋاپىق كەلمەيدۇ، دەپ قارايدۇ.

ئاساسەن شەكىللەنگەن. بۇ ھۆكۈملەر بارلىق زامان ۋە ماكانلىقتا ئېھتىياجلىق ئەقىل ياخشى ئۇسۇلدا قاندۇرالايدۇ. بۇ سەۋەپتىن ئىسلام ھۆكۈملىرىنىڭ قەتئى ۋاقتى ئۆتىمەيدۇ، كونىرىمايدۇ. قىممەتلىنى يوقاتمايدۇ. ئۇ ھەمىشە ئىنسانلارنىڭ ئېھتىياجلىنى ئەقىل ياخشى ئۇسۇلدا قاندۇرۇشتىكى ئەۋزەللىكىنى ساقلاپ قالىدۇ. بۇ سەۋەپتىن قۇرئاننىڭ بەزى قىسىملىرىنى "تارىخچىلىق" يەنى مەلۇم زامان ياكى ماكانغا مەنسۇب دەپ قاراش، كۆپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان، سەپسەتە، ئويدۇرمىچىلىق ئىپادىسىدۇر.

> پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئېيتقىكى: "پەقەت مۇنۇ ئىككى كىشىگە ھەۋەس قىلغۇلۇق: بىرى ئاللاھ قۇرئان ئاتا قىلغان كىشى، ئۇ كىشى كېچە-كۈندۈز قۇرئان بىلەن مەشغۇل بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاساسەن ئىش قىلىدۇ. يەنە بىرى ئاللاھ مال-دۇنيا ئاتا قىلغان كىشى، ئۇمۇ كېچە-كۈندۈز مالىرىنى خەير-ساخاۋەتكە سەرپ قىلىدۇ" (مۇسلىم، مۇساپىرىن، 266، 267)

يەنە باشقا جەھەتلەردىمۇ، بۇ ئويدۇرما سەپسەتىگە ئېغىش بولسا چەكسىز ئىلىم ۋە كۈچ-قۇدرەتكە ئىگە بولغان جانابى ئاللاھنى كۆزگە ئىلماسلىقتۇر. جانابى ئاللاھ قەۋملەرنىڭ ھايات پىرىنسىپلىرىنىڭ ئۆزگۈرىشىگە قاراپ، پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتىپ دەۋر ئېھتىياجىغا ئاساسەن دىنىي قانۇنلارنى تەبلىغ قىلغان.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاخىرەت پەيغەمبىرى، شۇنداقلا ئاخىرقى پەيغەمبەردۇر. ئۇ تارقاتقان ھۆكۈملەر قىيامەتكىچە دۇنياغا كېلىدىغان ئىنسانلارنىڭ پۈتۈن

ئېھتىياجلىرىغا ماھىيەتتىن ھۆكۈم بېرەلەيدۇ. بۇنىڭ ئەكسىنى چۈشىنىش بولسا ئىنسانىنى ياراتقان ۋە ئۇنى يەنى ئىنسانىنى ئۆزىدىن زىيادە ياخشى بىلىدىغان، چەكسىز ئىلىمگە ئىگە، ئۆتمۈش ۋە كەلگۈسىدىكى ھەر نەرسىنى بىلىدىغان ئاللاھتائالانى كۆزگە ئىلماسلىقتىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ئۇچېچىغا چىققان تەلۇلىكتۇر.

جانابى ئاللاھ بەرگەن ئەقىل بىلەن جانابى ئاللاھنىڭ ھۆكمىنى تارتىششقا ئۇرۇنۇشتەك بىمەنە بىر ئىش يوق. مۇنداق ئەخمەقلەرگە شۇ ئايەتنى ئىسگە سىلىش زۆرۈر:

«(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، ئاللاھقا دىنىڭلارنى (يەنى دىنىڭلارنى دىلىڭلارنىڭ تەستىق قىلغانلىقىنى) خەۋەر قىلامسىلەر؟ ھالبۇكى، ئاللاھ ئاسمانلاردىكىنى ۋە زېمىندىكىنى بىلىپ تۇرىدۇ، ئاللاھ ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر.» (ھۇجۇرات سۈرىسى 16 ـ ئايەت)

«....ئەجبا سىلەر كىتابنىڭ (يەنى تەۋراتنىڭ) بىر قىسىم ئەھكاملىرىغا ئىشىنىپ، بىر قىسىم ئەھكاملىرىنى ئىنكار قىلامسىلەر؟ سىلەردىن شۇنداق قىلغانلارنىڭ جازاسى پەقەت ھاياتىي دۇنيادا خارلىققا قىلىش، قىيامەت كۈنى قاتتىق ئازاپقا دۇچار بولۇشتۇر. ئاللاھ قىلمىشىڭلاردىن غاپىل ئەمەستۇر.» (بەقەرە سۈرىسى 85 ـ ئايەت)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:

"قۇرئان كەرىم شۇنداق بىر ئىلاھىي ھېكمەت بولۇپ، ھەر تۈرلۈك پىتنە ـ پاساتقا قارشى ئىنسانىنى ساغلاملىققا باشلايدۇ. ئۇنىڭدا سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرنىڭ ھاياتى،

سىلەردىن كېيىنكىلەرنىڭ ئەھۋالى، ئىنسانلار ئارسىدا يۈز بېرىش مۇمكىنچىلىقى بولغان ھادىسىلەرگە قارىتا ھۆكۈملەر بار. ئۇ ھەق بىلەن باتىلنى بىر-بىرىدىن ئايرىپ بېرىدىغان بولۇپ، كېرەكسىز (پايدىسىز) ھۆكۈم ئەمەس. ئاللاھنى تەرك ئەتكەن ئازغان قەۋمنى ئاللاھ ھالاك قىلىدۇ. ئاللاھتىن خالى ھىدايەت ئىزدىگۈچىلەر ئازغۇنلۇقتا قالىدۇ." (تىرمىزى، فەزائىلۇل قۇرئان، 14/2906؛ دارىمى، فەزائىلۇل قۇرئان،1)

ھەزرىتى ئەلى ئېيتتىكى: "نامراتلاشقان چاغلىرىڭلاردا سەدىقە بېرىڭلارکى، ئاللاھ خۇددى سىلەر بىلەن تىجارەت قىلىۋاتقاندەك كۆپلەپ رىزىق بەرسۇن." (شەرىفى ئەر رادىي، نەھجۇل بەلاغە، 258-نومۇر)

بۇ مۇھىم ئىزاھاتتىن كېيىن ئەسلى تېمىغا كەلسەك، ئەسلىدە مۇنۇ نوقتىلارنى قېلىن سىزىق بىلەن تەكىتلەش كېرەك. ئىسلام: "قانداق پۇل تاپساڭ تاپ، لېكىن كۆپ كۆپ خەير-ساخاۋەت قىل." دەپ بۇيرىمايدۇ. بەلكى: "مۇتلەق ھالال يولدىن تاپ!" دەپ بۇيرۇيدۇ. مۆمىندىن كۈچى يەتمىگەننى تەلەپ قىلمايدۇ، پەقەت كۈچى يەتكۈدەك دەرىجىدە ۋەزىپە بېرىدۇ.

يەنە سىلەر تىلغا ئالغان **ئەبۇزەر**نى مىسال قىلساق. ئەبۇزەر مىسالى مەخسۇس بەزى كىشىلەرگىلا ماس كېلىدۇ، ئومۇمغا تەدبىقلاشقا بولمايدۇ.

جانابى ئاللاھ 200 دىن ئارتۇق يەردە ئوخشىمىغان شەكىلدە "خەير-ئېھسان قىلىش"نى بۇيرۇيدۇ. مۆمىن بىنا سالسۇن، كان-كارخانا قۇرسۇن، "خەير-ئېھسان"

قىلسۇن. پۇل تاپماي تۇرۇپ قانداق خەير ـ ئېھسان قىلالىسۇن؟

لېكىن مۇسۇلمان ھالال پۇل تېپىشى، ئىسراپچىلىق قىلماسلىقى، كەمتەرلىك بىلەن ياخشىلىق قىلىپ ياشىشى لازىم.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆز فابرىكىسىنىڭ تەرەققى قىلىشىغمۇ ئەھمىيەت بېرىشى، ناتوغرا يولدا ماڭماسلىقى، ئىشلىگەنلەرنىڭ ھەققىنى يەۋالماسلىقى، تاپاۋەتنىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن يېرىم ـ يالىڭاچ ئاياللارنىڭ جەزبىدارلىقىنى ئېلانلاردا قوللىنىپ خەخكە سازايى قىلماسلىقى لازىم.

ئىسرا سۈرىسىنىڭ 64 ـ ئايىتىدە، شەيتانىنىڭ ماللىرىمىز ۋە بالىلىرىمىزغا شېرىك بولىدىغانلىقى بايان قىلىنىدۇ. دەرۋەقە كۆنىمىزدە تاپقان پۇلىمىزغا شېرىك بولماقتا. ئولتۇراق مەھەللە قۇرۇلۇۋاتىدۇ، تېخىمۇ كۆپ پۇلغا سېتىش ئۈچۈن سۇ ئۇزۇش كۆلچىكىنىمۇ قوشۇپ لاھىيەلەپ، مەھەللىنى دېگىز ساھىلى مەنزىرىسى تۇيغۇسىغا باشلاشقا ئۇرۇنماقتا. ئۇ مەھەللىدە ياشايدىغانلارنىڭ مەنىۋىيتىنى بۇزۇشنىڭ يولىنى ئاچماقتا.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دېدىكى: "شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇ، ئادەملەر ھالالدىن پۇل تاپتىمۇ ياكى ھارامدىن پۇل تاپتىمۇ ھېچ پەرۋا قىلمايدۇ." (بۇخارى، ئىلىم ـ سېتىم، 7)

تىجارەتتىكى كۈچلۈك رىقابەتكە چىدىمىغانلار، ساختا يولغا كىرىپ ئاسان پۇل تاپقىلى بولىدىغان، كۆپ پايدا ئالغىلى بولىدىغان تاۋارلارنى ئىشلەپچىقىرىۋاتقانلار بار.

كۆپ پۇل تېپىش ئۈچۈن ئۆسۈملۈكلەرنىڭ، ھايۋاناتلارنىڭ گېنى بىلەن ھەپىلەشمەكتە، ئاشلىقلارنىڭ تەبىئىتى، ساپلىقى بۇزۇلماقتا. ھارام خۇرۇچلارنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئىنسانلارنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي ساغلاملىقىنى تەھدىتكە ئۇچراتقۇزماقتا. بۇنىڭ بىلەن سودا-سېتىق ئىشلىرى رېلىستىن چىقماقتا.

كىشىنى ئەڭ ئىچىندۇرىدىغان ئەھۋال شۇكى، بەزى دىندار ئىنسانلارمۇ ئىسلامنىڭ تىجارەت ھەققىدىكى ئۆلچەملىرى توغرىسىدا يېتەرلىك دەرىجىدە مەلۇماتى بولمىغانلىقى ئۈچۈن نېمىنىڭ ھالال، نېمىنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى ئايرىشتا چۈشەنجىسى مۇجمەل. بەزىلىرى بولسا ھارام ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ: "قېرىندىشىم! بۇ دەۋىردە ھالال پۇل قالدىمۇ؟" دېگەندەك غاپىل سۆزلەر بىلەن شەيتانىي يولغا مېڭىپ، ئىلاھىي چەكلىمىلەرنى يەر بىلەن يەكسان قىلماقتا.

ئۆزىنىڭ شەخسىي تۇرمۇشىدا ئىسلامنىڭ ئەمرى-مەرۇپلىرىغا رىئايە قىلىشقا تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى ئېيتقان نۇرغۇن مۇسۇلمانلار تىجارەت ئىشىدا بولسا نۇرغۇن ئىسلامىي ھۆكۈملەرنى كۆرمەسكە سالماقتا. مەسىلەن، دۇكىنىنى ئىلاھىي بەلگىلىمىلەرگە ئۇچۇق-ئاشكارا پىسەنت قىلماستىن جەمئىيەتنىڭ مەنپەئىتىنى ئەخلاقىغا زىيان سالىدىغان بىر ئىش تۇرىگە ئىجارىگە بەرمەكتە. ئازغۇنلۇققا ماڭغانلار شۇ ئازغۇنلۇقنى قىلغانغا ئوخشاش بولۇپ، ئاللاھ مەنئى قىلغان يولغا ماڭغانلار شۇ مەنئى قىلىنغانىنى قىلغانلار بىلەن ئوخشاش دېگەن ئىسلامىي ھۆكۈملەرنى ھېچ بىلمەيدىغاندەك ھەرىكەت قىلىدۇ.

ئاخىردا ئۇ مۇسۇلمان، ئاشۇنداق ھارام بىلەن بۇلغانغان پۇللىرىنى ئۆز كۆڭلىدە "پاكىز" پۇل دەپ ھېسابلايدۇ. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، دەۋرىمىزدە كىشىلەر بۇ خىل گۇناھ ئىشلارنىڭ مەنىۋي ئېغىرلىقىنى ھېس قىلماستىن سادىر قىلىدىغان ھالغا كەلدى.

ھالبۇكى، ئاللاھ ھارام قىلغان ئىشلارنى قىلىدىغان يەردىن كەلگەن پۇل "پاكىز" بولمايدۇ. بۇ سەۋەبتىن بىر مۇسۇلمان مال ـ مۈلكىنى باشقىلارغا ئىشلىتىشكە بېرىشتە دەققەت قىلىشى، كىم كۆپ پۇل بەرسە دۇكانىنى ئۇنىڭغا ئىجارىگە بېرىدىغان دەرىجىدە مەيدانى يوق بولماسلىقى كېرەك. ئىجارە ئالغۇچىنىڭ ئاللاھ رازى بولىدىغان يولدا پۇل تېپىشقا ئىشلەتكەن ياكى ئىشلەتمىگەنلىكىگە دەققەت قىلىش كېرەك.

ئەپسۇسلىنارلىقى، دەۋرىمىزدە بايلىقلار مۇشۇنىڭغا ئوخشاش شەكىللەردە ھەر تەرەپنى زەھەرلىمەكتە. بۇ سەۋەبتىن مۇسۇلمانلار مىنا كۆمۈلگەن ئېتىزدا ماڭغاندەك ئىنتايىن دەققەت قىلىشى، ئىقتىسادىي ھاياتىدا بىلىملىك، سەزگۈر، ئېھتىياتچان بولۇشى زۆرۈر.

"ئېلىش مەنئى قىلىنغان نەرسىنىڭ بېرىلىشىمۇ مەنئى قىلىنىدۇ." (مەجەللە)

يەنى بىر نەرسىنى ئېلىش، يېيىش، ئىچىش ياكى ئىشلىتىش مەنئى قىلىنغان ۋە ھارام قىلىنغان بولسا ئۇنى بېرىشمۇ، سېتىشمۇ مەنئى قىلىندۇ، ھارامدۇر.

ئىشقىلىپ پۇل تاپسىڭلا بولدى دەيدىغان گەپ يوق

نۇرغۇن شىركەتلەر ئېلانلاردا شەھۋانىي رەسىملەرنى ئىشلىتىپ، خېرىدارلارنى جەلپ قىلىشقا تىرىشماقتا. ئارقىدىن كۆپ پۇل تېپىپ تېخىمۇ كۆپ خەير-ساخاۋەت قىلمەن دەپ ئۆز-ئۆزىنى ئالدىماقتا. بۇلار كۈنسىرزە ئومۇميلاشقان بىر زەئىپلىششتۇر. بۇلار مال-دۇنيا ئىمتىھانىدىكى ئېچىنىشلىق ئازغۇنلۇقتۇر.

رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام ئەڭ مۇشكۈل چاغلىرىدىمۇ ئىمانىدىن ۋاز كەچمىدى. بەدىر ئۇرۇشىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ماددىي شەرت شارائىتى بەك خاراپتى، مەككە مۇشرىكلىرى مۇسۇلمانلارنى پۈتۈنلەي يوق قىلىش ئۈچۈن ھەربىكەتكە ئۆتكەن ئىدى. مۇسۇلمانلار مالىلىرىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن مال-مۈلكىنى تاشلاپ ھىجرەت قىلغانىدىن كېيىن تېخىمۇ بەتتەر ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى. شۇ دەرىجىدە ئىدىكى، بەدىرگە ماڭغان ئىسلام قوشۇنىنىڭ سەپىرىدە، بىر تۆگىنى ئۈچ كىشى نۆۋەت بىلەن مىنگەن. ھەزرىتى ئەلى، ھەزرىتى ئەبۇ لۇبابە ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بىر تۆگە تەقسىم قىلىنغانىدى.

دەل شۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا مەدىنىلىك غەيرى مۇسلىم بىر كىشى كېلىپ:

ـ ئەي مۇھەممەد! مېنىڭ كۆچىتۇڭگۇر، پالۋانلىقىمنى پۈتۈن مەدىنىلىكلەر بىلىدۇ. مەككىلىكلەر بەك كۆچلۈك، سەن بولساڭ ئاجىز سەن، ماقۇل كۆرسەڭ، سېنىڭ سېپىڭدا ئۇرۇش قىلاي، ئۇرۇش غەنىمەتلىرىدىن ئۆزۈمنىڭ ھەققىمنى ئېلىپ يانای. ـ دېدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ دەرھال:

ـ كەل! سېپىمىزغا قوشۇل. ـ دېمىدى.

ـ سەن مېنىڭ ئاللاھنىڭ رەسۇلى ئىكەنلىكىمنى قوبۇل قىلامسەن؟ ـ دەپ سورىدى. ئۇ كىشى:

ـ ياق ـ دېيىشى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ـ ئۇنداقتا بىزنىڭ ساڭا ئېھتىياجىمىز يوق، ئاللاھتائالانىڭ ياردىمى بىزگە كۇپايە. ـ دېدى.

ئۇ ئادەم خىلى بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن يەنە تەكرار كەلدى ۋە ئوخشاش سۆزنى قىلدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامۇ ئوخشاش سوئالنى سورىدى، ئۇ كىشى يەنە رەت جاۋابىنى بەرگەندە، ئاللاھنىڭ رەسۇلى:

ـ ئاللاھ بىزگە يېتەرلىك. ـ دېدى.

ئۇ كىشى كېتىپ، 3 ـ قېتىم كەلگەندە:

ـ توغرا، سەن ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىسەن، بۇ قەدەر ئاجىز ھالدا پەقەت ۋە پەقەت ئىلاھىي كۈچكە تايانغان كىشىلا بۇ سۆزنى قىلالايدۇ، ئەلۋەتتە سەن ئاللاھنىڭ رەسۇلىسەن. ـ دەپ ئىسلامغا كىردى. ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى پەقەت مۇشۇ شەرت بىلەن ئۇنىڭ ئىسلام قوشۇنىغا قېتىلىشىغا رۇخسەت قىلدى. يەنى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھېچبىر زامان خەيرلىك بىر نىشان ئۈچۈن، توغرا بولمىغان خەيرسىز بىر ئۇسۇلنى قوللانمىدى ۋە بۇ توغرا يولدىن ۋاز كەچمىدى.

خۇلاسە كالام، ئاللاھتائالا ۋە رەسۇلۇللاھ بىزگە: "قانداق قىلىپ بولسۇن كۆپ پۇل تېپىپ تېخىمۇ كۆپ خەير-ساخاۋەت قىلغىلار" دېمىدى.

"سېخىلىق ناھايىتى گۈزەل
بىر خىسلەتتۇر، ئۇنى يوقۇتۇپ
قويماسلىقىمىز كېرەك، لېكىن
كىشىنىڭ ھەققى بىلەن سېخىلىق
قىلىشقا بولمايدۇ!" (يۈسۈپ خاس
ھاجىب، "قۇتادغۇبىلىگ")

گارائۇدىيدىن ئەسلىمە

بۇ نوقتىدا بىر ئەسلىمەمنى سىلەر بىلەن ئورتاقلاشقۇم كەلدى. **روگېر گارائۇدي** (Roger Garaudy) يىللار ئىلگىرى ئىستانبۇلغا كەلگەن ئىدى. يىلدىز ساراىيدا بىر لېكسىيە بەردى. ئۇ لېكسىيەگە تاساددىپەن مەنمۇ قاتنىشىپ قالدىم. گارائۇدىيدىن بىرەيلەن:

ـ سىزنى ئىلگىرى خرىستيان بولۇپ، كەينىدىن كوممۇنىست بوپتۇ دەپ ئاڭلىدۇق. ئەمدى بولسا مۇسۇلمان بولۇپسىز. ئەجىبا ھىندىستانغا سايا‌ھەتكە بېرىشنىمۇ خالامسىز قانداق؟ـ دەپ كىنايىلىك بىر سوئال سورىدى. گارائۇدي ئۇنىڭغا قاراپ:

ـ ھېكايەمنى سىلەرگە سۆزلەپ بېرەي. توغرا، مەن ئىلگىرى بىر خرىستيان ئىدىم. ئامېرىكىدىكى چوڭ رىقابەتچىلىرىمنىڭ مال باھاسىنى كونترول قىلىش ئۈچۈن، مىليونلارچە تونىنا سۇتنى تۆككەنلىگىنى، مىليونلارچە تونىنا بۇغداينى كۆيدۈرگىنىنى كۆرگەندىن كېيىن، بۇ ۋىجدانسىزلىق مېنى كوممۇنىزمغا ئىتتىردى. كۆردۈمكى كوممۇنىزمنىڭ قۇرۇق، ھېچبىر مەنىۋي تەرىپى يوق. خرىستيانلىق بىلەن كوممۇنىزمنىڭ ئارىسىنى باغلاشنى ئۈمىد قىلدىم، لېكىن بولمىدى.

ئۇ ۋاقىتلاردا فرانسوزلار مېنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشۈمنى ئۈمىد قىلاتتى. ئالجىرىيەلىك بىر مۇسۇلمان ئەسكەر يىگىتنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ خەتەردىن قۇتۇلدۇم. كېيىن ئۇ ئەسكەر يىگىتنى تاپتىم.

ـ فرانسوز پولكوۋنىك مېنى ئۆلتۈرۈشنى تەلەپ قىلسا، سەن نېمىشقا مېنى قۇتۇلدۇردۇڭ؟ ـ دەپ سورىغىنىمدا:

ـ مەن بىر مۇسۇلمان، ئاللاھ بەرگەن جانىنى سەۋەبسىز ئېلىشقا قولۇم بارمايدۇ، بۇ قىلمىشنىڭ ئۇ دۇنيادىكى ھېسابىدىن قورقىمەن. ـ دەپ جاۋاب بەردى.

جابىر مۇنداق دېدى: "رەسۇلۇللاھ ئېيتقانكى، ئۆسۈم يىگەن ۋە يىگۈزگەنلەر، شۇنداقلا بۇ ئېلىم ـ سېتىمنى خاتىرلىگەن پۈتۈكچى ۋە شاھىتلەرگە لەنەت قىلىپ: "ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش بىر قاتاردىكىلەردۇر." (مۇسلىم، مۇساقات، ـ105ـ 106)

مەن شۇ چاققىچە ئىسلام دىنىنى بىر قەبىلە دىنى دەپ چۈشىنەتتىم. بۇ ۋەقە مېنىڭ ئىسلامغا يۈزلىنىشىمگە سەۋەپ بولدى. ئىقتىسادشۇناس بولغانلىقىمدىن ئىسلام ئىقتىسادىنى ئىنچىكە تەتقىق قىلدىم. ئۆسۈم نېمە؟ كوممۇنىزمدا قانداق؟ ئىسلامدا قانداق؟ قەيەرگە قەدەر چەكلىنىدۇ؟ چەك ـ چېگرىسى نەدە؟ دېگەندەك تېمىلاردا ئىنچىكە تەتقىقات ئېلىپ باردىم.

(بىلالى ھەبەشى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مىسال قىلىپ) بىلالنىڭ بىر ۋەقەسى مېنى ئەمىن تاپقۇزدى. بىلال ئاللاھ رەسۇلىغا بىر خورما ئەكىلىدۇ. رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام:

ـ بۇنى قەيەردىن ئالدىڭ؟ ـ دەپ سورىغاندا، بىلال:

ـ بىزدە سۈپەتسىز خورما بار ئىدى، سىزگە سۈپەتلىك خورما ئەكىلىش ئۈچۈن سۈپەتسىز خورمىدىن ئىككى خالتا بېرىش بەدىلىگە بىر خالتا سۈپەتلىك خورمىدىن ئالدۇق.ـ دەپ جاۋاب بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى ئاڭلاپ:

ـ ۋاي ئىسىت! بۇ دېگەن ئۆسۈم (ربىا)دۇر، ئەگەر سۈپەتلىك خورما سېتىۋالماقچى بولساڭ، ئاۋۋال ئۆزۈڭدە بولغان خورمىنى ئايرىم سات، ئاندىن ئۇنىڭ پۇلى بىلەن باشقا ياخشى خورما سېتىۋالساڭ بولىدۇ. ـ دەپ بۇيرۇپتۇ.

دېمەككى، ئاللاھ رەسۇلى جازانىغا ئېچىلغان ھەر قانداق يوچۇقنى ئەتكەن ئىكەن. بۇ ئەھۋاللار مېنى ئىسلامنى تېخىمۇ بەكرەك تەتقىق قىلىشقا ئۈندىدى.

ئىسلامدا ئىقتىسادنىڭ نېمىلىكى توغرىسىدىكى جاۋابنى ئىزدەۋېتىپ، بىر دانىشمەن بىلەن ئۇچراشتىم. ئۇ دانىشمەن بولسا ئەبۇ ھەنىپە ئىدى. ئەپسۇس، كۆنىمىزدە ئەبۇ ھەنىپىنىڭ دانىشمەنلىكىنى مۇسۇلمانلارغا مەن سۆزلەپ بېرىۋاتىمەن. ئىسلام دۇنياسى ئەبۇ ھەنىپىنى تېخى مۇناسىپ تونۇغىنى يوق. ـ دېدى.

قىسقىسى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىسلام ئىقتىسادىي ھاياتىدا ھېچبىر زامان بۇلارغا مۇرەسسە قىلمىغان. مۆمىن بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن بىزنىڭمۇ ئىسلامنىڭ بارلىق بۇيرۇق ـ چەكلىمىلىرىگە ئىتائەت قىلىش مەجبۇرىيىتىمىز بار.

ئىمامى ئەزەم ھەزرەتلىرىدىن مىساللار

ئالتۇنئولۇق: ئەپەندىم، ئەبۇ ھەنىپە ھەزرەتلىرىنى ئەسكە ئالغىنىمىزدا، ئۇ بۈيۈك ئالىمىمىزنىڭ تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ. ھەزرەتنىڭ ئىقتىسادىي ھاياتىدىكى مەيدانىنى بىر ئاز سۆزلەپ بېرەمسىز؟

ئوسمان نۇرى توپباش: ئەلۋەتتە بولىدۇ. **ئىمامى ئەزەم ئەبۇ ھەنىپە ھەزرەتلىرى،** ئىلىم-ئىرپانىدىكى يۈكسەك كامالىتى قەدەر، سودا ھاياتىدىكى گۈزەل ئەخلاقى بىلەنمۇ ئىسلام تارىخىنىڭ ئۆرنەك سىمالىرىدىن بىرى. سىزنىڭ ئېيتقىنىڭىزدەك ئەبۇ ھەنىپە ھەزرەتلىرى، سودا بىلەن شۇغۇللانغان نۇرغۇن بايلىققا ئىگە كىشى ئىدى. لېكىن كۆپرەك ئىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن مەشغۇل بولغانلىغى ئۈچۈن، سودا ئىشلىرىنى ۋەكىلى ئۇنىڭ ئوغىنىدا بىجىرەتتى. ئۆزى بولسا ئۇنىڭ قىلغان سودىسىنىڭ ھالال دائىرىدە قىلىنغان ياكى قىلىنمىغانلىقىنى تەكشۈرەتتى. بۇ جەھەتتە شۇنداق سەزگۈر ئىدىكى، بىر قېتىم شېرىكى **ھافىس بىن ئابدۇراخمان (ئابدۇراخمان ئوغلى ھافىس)**نى رەخت سېتىشقا ئەۋەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭغا:

- ئەي ھافىس! مالدا مۇنداق نوقسانلار بار، سەن بۇ نوقسانلارنى خېرىدارلىرىمىزغا ئېيتىپ مۇشۇنچىلىك باھادا سات! - دېدى.

ھافىسمۇ مالنى ئىمام دېگەن باھادا ساتتى. لېكىن ئۇنىڭ ئەيىبىنى خېرىدارغا دېيىشنى ئۇنتۇپ قالدى. ئەھۋالنى بىلگەن ئەبۇ ھەنىپە ھەزرەتلىرى ھافىس بىن ئابدۇراخمانغا:

- رەختنى سېتىۋالغان خېرىدارنى تونۇمسەن؟ - دەپ سورىدى.

ھافىسنىڭ رەختنى سېتىۋالغان خېرىدارنى تونىمايدىغانلىقىنى ئۇقۇپ، ھالال تاپاۋىتىنىڭ كىرلىنىشىدىن قورقۇپ، ئۇ مالدىن ئېرىشكەن پايدىنىڭ ھەممىسىنى سەدىقە ئورنىدا تارقىتىۋەتتى. چۈنكى ھالال-ھارامغا دىققەت قىلىش، بەندىگە ئامانەت بېرىلگەن مالنىڭ پاكلىقى توغرىسىدا ئاخىرەتتە ھېساب بېرىدىغانلىقىمىز ئۈچۈن بۇ ئىنتايىن مۇھىمدۇر.

ئەبۇ ھەنىپە ھەزرەتلىرىنىڭ مانا بۇ تەقۋالىقى، ماددىي، مەنىۋي تىجارىتىدە زىيادە مول بەرىكەت بەرگەن.

ئۇ بۈيۈك ئىنسانىنىڭ ئۆسۈمگە يېقىن يولىماسلىق توغرىسىدا كۆرسەتكەن ئىش ئۆرنەكلىرى ھەقىقەتەن بەك

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەيدۇكى: "سودا-سېتىق قىلىشقان ئىككى كىشى بىر-بىرىدىن خوشلاشقانغا قەدەر، يېنىۋېلىش ھەققى بار. ئەگەر سودىدا سەمىمىي، ئوچۇق-ئاشكارا بولسا، سودىسى بەرىكەتلىك بولىدۇ. ئەگەر سودىدا ئازراق ساختىپەزلىك، يالغانچىلىق بولۇپ بۇنى يۇشۇرسا، سودىسىنىڭ بەرىكىتى بولمايدۇ." (بۇخارى، "ئېلىم-سېتىم"، 10؛ مۇسلىم، "ئېلىم-سېتىم"، 8)

ئېسل ئىدى. چۈنكى ئەبۇ ھەنىپە ھەزرەتلىرى ئۆسۈمگە ئوخشايدىغان ئىشلار يۈز بەرمىسۇن دەپ، قەرزدارنىڭ دەرىخىنىڭ سايىسىدىمۇ تۇرمىغان.

يەنە بىر تەرەپتىن كۈنىمىزدە سودا-سېتىقتا يولۇقىدىغان ئەڭ روشەن خاتالىقلاردىن بىرى، قەرىزدارنىڭ ئەھۋالىدىن تولۇق مەلۇماتى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا، ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىدىغان ئەھۋاللاردۇر. مەسىلەن، مالنىڭ قىممىتىنى بىلمىگەن بىر ساتقۇچىغا مالنىڭ قىممىتىنى بىلدۈرۈش بەرھەقتۇر. ئۇنىڭ بىلمەسلىكى، تەجرىبىسىزلىكى ۋە نادانلىقىدىن پايدىلىنىشقا ئۇرۇنۇش بولسا ئادالەتسىزلىكتۇر، ساختىپەزلىكتۇر.

ئىمامى ئەزەم ھەزرەتلىرى، يېنىغا يىپەك كىيىم رەختى ساتقىلى كەلگەن بىر ئايالدىن مېلىنىڭ باھاسىنى سورىدى. ئايال:

- يۈز دەرھەم ئەي ئىمام - دېگەندە، ئىمام ئېتىراز قىلىپ:

- ياق، ئۇنداق ئەمەس، ئۇنىڭ قىممىتى بۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى - دېدى.

ئايال ھەيرانلىق ئىچىدە باھانى يەنە يۈز دەرھەم ئاشۇرسىمۇ، ئىمام ئەزەم يەنە قوبۇل قىلمىدى. ئايال يەنە يۈز دەرھەم قوشتى، ئارقىدىن يەنە يۈز دەرھەم قوشقان بولسىمۇ ئىمامى ئەزەم:

- بۇ تۆت يۈز دەرھەممۇ ئازلىق قىلىدۇ، بۇنىڭدىنمۇ يوقىرى باھادا بولۇشى كېرەك. - دېدى. ئۇ ئايال:

ـ ئىمامى ئەزەم! سىز مېنى ئەخمەق قىلىۋاتامسىز؟

ـ دېدى.

بۇنىڭغا جاۋابەن، ئايالغا مېلىنىڭ ھەقىقى قىممىتىنى بىلدۈرگەن بىرىنى چاقىرتتى، كەلگەن كىشى يىپەك رەختنىڭ باھاسىنى بەش يۈز دەرھەم قىلىپ بېكىتتى ۋە ئىمامى ئەزەم بۇ باھادا سېتىۋالدى.

چۈنكى ئىمامى ئەزەم توغرىدىن چەتنەش، مالنىڭ ئەيىب نۇقسىنىنى يۇشۇرۇش، ئۆلچەم ۋە تارازىدا قەستەن ساختىلىق قىلىش قاتارلىقلارنىڭ ئاخىرەتتە ئىنسانىي ئېچىنىشلىق ئازابىقا دۇچار قىلىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى.

ئىمامى ئەزەم ھەزرەتلىرىنىڭ بۇ چۈشەنچىسى ئۈنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىسىنىڭ يولىنى تۇتقانلىقىنىڭ رۇشەن ئىپادىسىدۇر. دەرۋەقە، بۇ ئىشلاردا نامايەن قىلغان ئىسلامىي پوزىتسىيەسىنىڭ بەخت ـ سائادەت مەنبەسى ئەسلى شۇ

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:
"ئەڭ پاكىز پۇل، شۇ خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە بولغان تىجارەت ئەربابىنىڭ پۇلىدۇر: يالغان سۆزلىمەيدىغان، باشقىلارنىڭ ئىشەنچىسىگە خىيانەت قىلمايدىغان، قىلغان ۋەدىسىدىن يېنىۋالمايدىغان، بىر نەرسە سېتىۋالغاندا، ئۈنى كەمستەمەيدىغان، بىر نەرسە ساتقاندا مېلىنى زىيادە ماختىمايدىغان، قەرزىنى كېچىكتۈرمەيدىغان، قىينىچىلىقتا قالغان قەرزدارنى، قەرزىنى بېرىشكە قىستىمايدىغان."
(بەيھاقى، شۇئاب، IV 221)

ھەدىسته ئىدى:

"ساھابىلەردىن **ئابدۇللاھ ئوغلى جەربىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ** بىر ئات سېتىۋالماقچى بولدى، ياقتۇرغان ئاتقا

ئىگىسى بەش يۈز دەرھەم تەلەپ قىلدى. جەرىر بۇ ئاتقا ئالتە يۈز دەرھەم بېرىلەيدىغانلىقى ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى سەككىز يۈز دەرھەمگىچە بېرىلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. چۈنكى ئاتنىڭ باھاسى يۇقىرى بولۇپ، ساتقۇچى بۇنى بىلمەيتتى. ئۇ جەرىرگە:

ـ بەش يۈز دەرھەمگە ئاتنى سېتىۋالالايدىغان تۇرۇپ، نېمە دەپ سەككىز يۈز دەرھەمگىچە باھانى يۇقىرىلىتىسەن؟ ـ دەپ سورىدى. جەرىر مۇنداق دېدى:

ـ بىز سودا ـ سېتىقتا ھىلە ـ مىكىر ئىشلەتمەيمىز دەپ ئاللاھ رەسۇلىغا ۋەدە بەردۇق." (ئىبنى ھازىم، ئەل مۇھالله، مىسىر، 1389، IV، vd454)

بۇ سەۋەپتىن "ھالال ـ ھارام دېمەستىن خېرىداردىن نېمە بولسا يۇلۇپ ئالغىنىم ئالغان" دېگەن خىيالدا ئېلىپ بېرىلغان سودا ـ سېتىق ئىنسانغا ھېچ ياخشىلىق ئېلىپ كەلمەيدۇ، ئەكسىچە بۇنىڭ ئېغىر ئاخىرەت ئازابى بولىدىغانلىقىنى ئەسلا ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك.

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دەيدۇكى: "باشقىلارنىڭ ئوقۇغان نامىزىغا، تۇتقان روزىسىغا قارىماڭلار، بەلكى دېگەنلىرىنىڭ توغرىلىقىغا، قويغان ئامانەتنى ياخشى ساقلىغان ساقلىمىغانلىقىغا، مال ـ دۇنياغا مايىل بولغاندا ھالال ـ ھارامنى ئايرىشقا دىققەت قىلغان قىلمىغانلىقىغا قاراپ باھا بېرىڭلار."

يۈز باي بىر يەرگە كەلسە

ئالتۇنئولۇق: ئەپەندىم، ئەپسۇسكى، كۆنىمىزدە تىجارەت ھاياتىدا مەيدانغا كېلىۋاتقان خاتالىقلارنى ۋاقتىنىڭ ئۆتىشى بىلەن توغرا، يوللۇق دەپ كۆرسىتىش كۈچەپ تىلغا ئىلىنماقتا. مەسىلەن، مۇسۇلمان بىر يەردىن پۇل تېپىۋاتقان بولسا، قىلغان ساخاۋەت ئىشلىرى پاسكىنا يەردىن كەلگەن پۇلىنى تازىلايدىغان بىر ئامىل دەپ قارالماقتا. ئەمدى بىز دىنىي سەزگۈرلىگى يۇقىرى يۈز نەپەر بايىنى توپلاپ، ئۇلارغا يۇقىرىدا دېيىلگەنلەرنى ئېيتساق، ئۇلار ئۆزئارا نېمە دېيىشەر؟ چۈنكى تاپقان پۇلىنىڭ زور بىر قىسمىدا دىندا ئەسكەرتىلگەن، ئاگاھلاندۇرۇلغان تاپاۋەت بار. ئۇ ئىنسانلار بۇنى ئاڭلاپ، كۆڭلى قانداقمۇ ئارام تاپالسۇن؟

ئوسمان نۇرى توپباش: كۆڭلى مۇنداق ئارام تاپىدۇ. مەن خەير-ئېھسان قىلىۋاتىمەن، دەيدۇ. موھتاجغا بەرگۈچى بولىۋاتىمەن، دېيىشىدۇ. مېنىڭ فابرىكامدا ئۈچ مىڭ ئىشچى ئىشلەيدۇ، ئۇلار مېنىڭ سايەمدە نان تېپىۋاتىدۇ، دېيىشىدۇ.

ئىسلام بىزگە ناتوغرا يول بولسىمۇ، مۇنچىلىك ئادەمگە نان بەر دەپ بۇيرىمايدۇ. رىزىقنى بەرگۈچى جانابى ئاللاھتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

"ئەگەر سىلەر ئاللاھقا تېگىشلىك تەۋەككۈل قىلغان بولساڭلار، ئاللاھ قۇشلارنى رىزىقلاندۇرغاندەك سىلەرنىمۇ رىزىقلاندۇراتتى. قۇشلار ئەتىگىنى ئۇۋۇسىدىن قورسىقى ئاچ چىقىپ، ئاقشاملىرى قورسىقى توق قايتىدۇ." (تىرمىزى، زۇھد، 33)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دۇئا قىلغان: "ئاللاھىم! پايدا بەرمىگەن ئىلىمدىن، خۇشاللىق بولمىغان قەلبتىن، تويمىغۇر نەپسىتىن ۋە ئىجابەت بولمايدىغان دۇئادىن پاناھ تىلەيمەن." (مۇسلىم، زىكىر)

جانابى ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە: **«نۇرغۇن مەخلۇقاتلار رىزقىنى يېنىدا ئېلىپ يۈرمەيدۇ، ئۇلارنىڭ رىزقىنى بەرگۈچىمۇ ئاللاھتۇر[6]»** دەپ بايان قىلغان. رەببىمىز مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ئىشتا ئۆزىنى يوقۇتۇپ قويماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ھالالدىن پۇل تېپىپ بۇنداق مۇخالىپ قاراشلارنى تارقاتماسلىق توغرىسىدا ئەمر قىلىدۇ.

تەقۋادار زاتلارنىڭ ھاياتىغا قارايدىغان بولساق، تىجارەت ھاياتىدا تاپاۋىتىنىڭ پاكىز يەردىن بولۇشىغا ناھايىتى دىققەت قىلغان. مەسىلەن، باھاۋۇدۇن نەقشىبەندى ھەزرەتلىرى بىر كۈنى بىر داستىخاندا تاماق يەۋېتىپ:

- بۇ داستىخاندا زۇلمەت / قاراڭغۇلۇق بار. - دېدى.
- ئەپەندىم، بۇ يېمەكلەر ھالالدۇر . - دېسىمۇ،

6. ئەنكەبۇت سۈرىسى، 5-ئايەت

- ئەلۋەتتە ھالالدۇر، لېكىن يېمەكنى تەييارلىغان ئادەم غەزەب بىلەن تەييارلاپتۇ.- دەپ جاۋاب بەردى.

خۇددى ئاتۇم پارتلىغاندا كۈچلۈك رادىئاتسىيە تارقاتقىنىدەك بىر رادىئاتسىيە تارقىتىدۇ ۋە تۆمۈردىنمۇ كېسىپ ئۆتەلەيدۇ. مەنۇئي تەسىرلەرمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش ئىنتايىن مۇھىم.

مەسىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋېدا ھەججىدە، ئەبرەھە قۇشۇنى ئىلگىرى ھالاك بولغان جايدىن ئۆتىۋېتىپ: "بۇ جاي ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغان يەر" دەپ ئۇ يەردىن ناھايىتى تىز سۈرئەتتە ئۆتۈپ كەتكەن.

مۇسۇلمانلار تەبۇك سەپىرىدە ئىلگىرى ھالاك بولغان سەمۇد قەۋمى ياشىغان ئۆيلەرگە كىرگەندە، رەسۇلۇللاھ:

- بۇ يەردىن قەتئى سۇ ئىچمەڭلار. - دەپ ئەمر قىلدى.

- ئەي رەسۇلۇللاھ، بىز بۇ سۇلارنى ئىدىشلىرىمىزگە تولدۇردۇق ھەمدە بۇ سۇلاردىن خېمىر يۇغۇردۇق. - دېگەندە، رەسۇلۇللاھ:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇنداق ئەمر قىلدىكى: "ھېچبىر بەندە، قىيامەت كۈنى ئۆمرىنى قەيەردە تاماملىغانلىقى، ئىلمىنى نېمىگە قوللانغانلىقى، مال-دۇنياسىنى قەيەردىن تېپىپ، قەيەرگە سەرپ قىلغانلىقى، ۋۇجۇدىنى قەيەردە خوراتقانلىقى ھەققىدە سوراق بولمىغىچە بىر قەدەم باسالمايدۇ."
(تىرمىزى، قىيامەت، 12417/1)

ـ سۇلارنى تۆكىۋېتىڭلار، يۇغۇرغان خېمىرىڭلارنىمۇ تۆگىلەرگە بېرىۋېتىڭلار. ـ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

ئىسلام يېمەك-ئىچمەككە مۇشۇنداق دەرىجىدە دىققەت قىلىدۇ. دېمىسىمۇ قىيامەتتە تۇنجى بولۇپ سورىلىدىغان بەش سوئالنىڭ بىرى: "پۇلنى قەيەردىن تېپىپ، قەيەرگە خەجلىدىڭ؟" دېگەن سوئالدۇر.

بايلىقمىزنىڭ قانچە پىرسەنتى خەير-ساخاۋەتكە ئايرىلىدۇ؟

مەن كۆپ پۇل تېپىپ، تېخىمۇ كۆپ ياخشىلىق قىلىمەن دېگەنلەرگە نەزەر سالىدىغان بولساق، ئەجىبا بايلىقنىڭ قانچىلىك ئۈلۈشىنى خەير-ساخاۋەت ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغاندۇ؟

بىر ئەسلىمەمنى سۆزلەپ بېرەي:

سەئۇدى ئەرەبىستان پادىشاھى فايسال دەۋرىدە، ھەج ۋەزىرى (مىنىستىرى) **ھەسەن قۇتبى بەگ** رەھمەتلىك دادامنى زىيارەت قىلغىلى كېلەتتى. راۋزانىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى بىزگە سۆزلەپ بېرەتتى. دادام رەھمىتى:

- راۋزانى ھەقىقەتەن گۈزەل بىنا قىپتۇ، مۇسۇلمانلار ئىنتايىن راھەت ھۇزۇر ھېس قىلىدىغان بولدى. - دېگەندە، ھەسەن قۇتبى بەگ بىر ئاز ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن:

- ئەڭ تەس ئىش پۇلنى ئىشلىتىشتۇر. مانا مەن بۇنىڭ دەردىنى تارتىۋاتىمەن. - دېدى. (يەنى ئۇنىڭ نېفىت تىجارىتى بار ئىدى.)

- مەن پۇلنى ئەڭ ياخشى ئىشلىتىش يولىنى ئوسمانلىدا كۆردۈم. ئۇلار ئارقىسىدا ئەۋلاتتىن-ئەۋلاتقا كۆچۈپ باردىغان بۈيۈك ئەسەرلەرنى قالدۇرۇپ كەتتى. بۈگۈنكى كۈندە دۇنيا مىقياسىدا مۇسۇلمانلار بايلىقنىڭ قانچە ئۈلۈشىنى مۇقەددەس جايلارغا خەجلىدى؟- دېدى.

جانابى ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن:

«ياخشى كۆرگەن نەرسەڭلەردىن سەرپ قىلمىغىچە (يەنى ماللىرىڭلارنىڭ ياخشىسىنى سەدىقە قىلمىغىچە) ھەرگىز ياخشىلىققا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشەلمەيسىلەر!»

(ئال ئىمران سۈرىسى 92-ئايەت)

رەھمەتلىك دادام مۇسا ئەپەندى ماڭا خەير-ساخاۋەت ۋە زاكات دەپتىرىنى كۆرسىتىپ:

"بۇ بەتتىكىلەر زاكاتلىرىم، ماۋۇ بەتتىكىلەر خەير-ساخاۋەت ئىشلىرىمدۇر. نەپىس ھەر ۋاقىت ئىنسانىنى ئالدايدۇ. ئازغىنە ساخاۋەت، ئىنسانغا ئىنتايىن كۆپ كۆرىنىدۇ. بۇ سەۋەپتىن زاكاتلىرىڭلار بىلەن خەير ئىشلىرىڭلارنى ئايرىم-ئايرىم يېزىڭلار، ھاياتىڭلاردا كۆپىنچە ۋاقتىڭلاردا خەير ئىشلىرىڭلار زاكاتلىرىڭلاردىن كۆپ بولسۇن!" دەپ تەلىم بېرەتتى.

ئەلبەتتە، زاكاتلىرىمنى بېرىپ كېلىۋاتىمىز، لېكىن زاكات ئەڭ تۆۋەن بىر ئۆلچەمدۇر. مەن زاكاتلىرىمنى بېرىۋاتىمەن دەپ، ئاخىرەت كۈنىدىكى سوراقتىن قۇتۇلالىشىمىز مۇمكىنمۇ؟ بىلمەيمەن.

ئاللاھ رەسۇلۇللاھنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇ قانداق ياشىغان بولسا سەنمۇ شۇنداق ياشاشقا تىرىشسەن، ئاللاھ رەسۇلىنى ياخشى كۆرسەڭ، قىيامەت كۈنى رەسۇلۇللاھ ۋە

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دېدىكى:
"ئەي سودىگەرلەر جامەسى، (قانچە دەققەت قىلىشقا تىرىشساڭلارمۇ) ئېلىم-سېتىم ئىشلىرىڭلارغا چۈقۇم يالغان ۋە قەسەم ئارىلىشىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرمۇ ئېھتىيات يۇزسىدىن) سەدىقە ئارىلاشتۇرۇڭلار." (ئەھمەد، IV، 6، ئەبۇ داۋۇد، ئېلىم-سېتىم، 1/3326)

ئۇنىڭ ساھابىلىرى بىلەن بىرگە بولۇشنى ئارزۇ قىلساڭ، ئىبادەت ھاياتىڭ، ئىقتىسادىي ھاياتىڭ، كىشىلىك مۇناسىۋەت ھاياتىڭدا ئۇ ۋە ئۇ يېتىشتۇرگەن ساھابىلارنىڭ ھاياتىنى ئۆرنەك ئېلىشىڭ كېرەك. ئۇلارنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى بىزنىڭ ھەربىكەت ئۆلچىمىمىزدۇر. چۈنكى جانابى ئاللاھ بىزنىڭ ئىش ـ ھەربىكەتلىرىمىزدە ئۇ ئۇلۇغ پەيغەمبىرىمىزنى ئۈلگە قىلىشىمىزنى بۇيرىغان.

بۇ ھەقتە ئاللاھتائالا مۇنداق دەيدۇ:

«سىلەرگە—ئاللاھنى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە ئاللاھنى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە—رەسۇلۇللاھ ئەلۋەتتە ئەڭ ياخشى ئۈلگىدۇر.» (ئەھزاپ سۈرىسى 21 ـ ئايەت)

ئاللاھنىڭ بىر رەھمىتى ۋە تەستىقى سۈپىتىدە، قۇرئان كەرىمنىڭ قوغدالغىنىغا ئوخشاش، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ مۇبارەك ساھابىلىرىنىڭ ئىش ـ ھەربىكەتلىرىگە دائىر ئۇچۇرلارمۇ ئاللاھنىڭ كامالىتى بىلەن بىزگىچە يېتىپ كەلمەكتە.

يەنە بىر تەرەپتىن ئاللاھتائالا، ئۇ سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىنى قەۋمىنىڭ ئاجىز بىر ئەزاسى بولغان يېتىم باللىق ھاياتى بىلەن باشلاپ، ھاياتىنىڭ پۈتۈن باسقۇچلىرىغىچە ئەڭ مۇكەممەل ئىنسانى ھەربىكەت ئۆلچىمىنى گەۋدىلەندۈرگۈزۈپ، ئەڭ يۇقىرى ئورۇن بولغان ئەل ھۆكۈمدارلىقى بولۇشتەك يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە قىلغان. بۇ سەۋەپتىن ئىنسان ئەۋلادى ھاياتىنىڭ قايسى قاتلاملىرى ياكى قايسى تەبىقىسىدە ياشىسۇن، سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىزنىڭ گۈزەل، مۇكەممەل ئىش ـ ئىزلىرىنى ئۆرنەك ئېلىشى، ئىمكانى يەتكىچە تەقلىت قىلىشى كېرەك.

ئىسلام بىر شپا دوربخانىسىدۇر

شۇنى قوشۇپ قويايكى، ئىسلام ياخشى بىر شپائى دوربخانىدۇر. بۇ دوربخانىدا ھەرقانداق كېسەلنىڭ دورىسى تېپىلىدۇ. لېكىن دەۋرىمىزدە دوربخانىمىزغا كاپىتالىزم كىردى، سوتسىيالىزم كىردى. بىر ئىستاكان پاكىز سۇنىڭ ئېچىگە بىر تامچە نىجاسەت تامچىسا، ئۇنىڭ پۈتۈن پاكىزلىغى، ساپلىغى، لەززىتى يوقايدۇ. بوزۇلغىنى ئىسلام ئەمەس، ئەلۋەتتە ئىسلام ئۆز خاسلىقىنى قوغدايدۇ. ئەمما مۇسۇلمانىنىڭ روھىي، زېھنىيىتى كېسەل بولىدۇ، مەسىلە دەل بۇ يەردە! كۇنىمىزدە كاپىتالىزم، سوتسىيالىزم ئىنسانلارنىڭ روھىيىتىگە كىرىۋالدى.

> "ئى مۆمىنلەر! مالىلىرىڭلار ۋە بالىلىرىڭلار سىلەرنى ئاللاھنىڭ زىكرىدىن (يەنى ئاللاھنىڭ تائەت-ئىبادىتىدىن) غەپلەتتە قالدۇرمىسۇن، كىملەركى شۇنداق قىلىدىكەن، ئۇلار زىيان تارتقۇچىلاردۇر." (سۈرە مۇنافىقۇن 9-ئايەت)

تەقۋادار زاتلار مۇنداق دېگەن: "ساغلام ياشاي دېسەڭ ئىككى نەرسىنى ئۇنۇت، ئىككى نەرسىنى ئۇنۇتما."

بىرى: **"رەببىڭنى ئۇنۇتما"** جانابى ئاللاھ ھەر ئەھۋالىمىزدىن رازىمۇ؟ ئاللاھ رەسۇلى مېنىڭ يېنىمدا بولسا بۇ ھالىمدىن مەمنۇن بولاتتىمۇ؟ ياكى كۆڭلى يېرىم

بولاتتىمۇ؟ دەپ سوئال قويۇش ئارقىلىق مۇسۇلمانلار ئۆزىنى قوغداشتا، بۇ روھىي ھالەت ئىچىدە بولۇشى كېرەك.

ئىككىنچىسى: **"ئۆلۈمنى، ئاخىرەتنى ئۇنۇتما، ھەر نەرسىنىڭ ۋاقىتلىق ئىكەنلىكىنى ئۇنۇتما، ئاللاھنىڭ ھوزۇرىغا قايتىدىغانلىقىڭنى ئۇنۇتما"** **"(ئۇنىڭغا «نامە ـ ئەمەلنىڭنى ئوقۇغىن! بۇگۈن ئۆزەڭگە (يەنى بۇ قىلمىشلىرىڭغا) ئۆزەڭ گۇۋاھ بولۇشۇڭ كۇپايە» دېيىلىدۇ."** (ئىسرا سۈرىسى 14 ـ ئايەت) **ئاخىرەتتىكى ئۇ دەھشەت كۈننى ئۇنۇتما!**

ئىككى نەرسىنى ئۇنۇت: ئەمر قىلدىكى: **"قىلغان ساخاۋەت ۋە ياخشىلىقنى ئۇنۇت!"** چۈنكى كىچىككىنە بىر ياخشىلىق ئىنسانىڭ كۆزىدە چوڭىيىپ، ناھايىتى چوڭ بىر نەرسە بولۇپ كۆرىنىدۇ. ئاندىن ئىنسان ئۆزىنى قەۋمىدىكىلەر بىلەن سېلىشتۇرۇشقا باشلايدۇ: "مەن بۇنچىلىك ياخشى ئىش قىلۋاتسەن، ئەجىبا باشقىلار قانچىلىك قىلۋاتقاندۇ؟" دېگەنگە ئوخشاش. نۇرغۇن ئىنسانلار بۇنىڭدىن ئۆزىگە بىر نەپ چىقىرىپ، ۋىجدانىنى ئارام تاپقۇزىدۇ. ھالبۇكى، بىز

"ئۇ مال توپلىدى ۋە ئۇنى (ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلماي ساقلاش ئۈچۈن) سانىدى. ئۇ مېلى ئۆزىنى (دۇنيادا مەڭگۈ قالدۇرىدۇ دەپ ئويلايدۇ). ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇ چوقۇم ھۆتەمەگە تاشلىنىدۇ. ھۆتەمەنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟ ئۇ، ئاللاھنىڭ ياندۇرغان ئوتىدۇركى، (ئۇنىڭ ئەلىمى) يۈرەكلەرگە يېتىپ بارىدۇ." (ھۇمەزە سۈرىسى 2 ـ 7 ـ ئايەت)

ئۇچۇن ھەقىقى ئۆرنەك، سېلىشتۇرىدىغان قەۋم بولسا "ئەسرى سائادەت قەۋمى" دۇر.

ئىككىنچى: **"ساڭا قىلىنغان دىل ئازارى ۋە رەنجىتىشلەرنى ئۇنۇت!"** چۈنكى جانابى ئاللاھ: **«.....ئاللاھنىڭ سىلەرنى مەغپىرەت قىلىشىنى ياقتۇرمامسىلەر؟....»** (نۇر سۈرىسى 22-ئايەت) دەپ ئەمر قىلغان. ئاللاھنىڭ مەغپىرىتىگە ئېرىشىش ئۇنىڭ بەندىلىرىنى ئەپۇ قىلالايدىغانلارنىڭ ھەققىدۇر.

دېمەك، "ئىككىنى ئۇنۇتماسلىق، ئىككىنى ئۇنتۇش" نى ئەملگە ئاشۇرۇشقا تىرىشىپ ئەبەدىي خاتىرجەملىككە ئېرىشەيلى!

مال ـ دۇنيا ئىمتىهانىدا تەسەۋۋۇپنىڭ رولى نېمە؟

ئالتۇنئولۇق: مال ـ دۇنيا ئىمتىهانىنىڭ، دىنىي هاياتىغا ئەھمىيەت بەرگەن بىر ئىنسانغا نىسبەتەن قانچىلىك تەسىر قىلالايدىغانلىقىغا قانداق باها بېرىسىز؟ بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، تەسەۋۋۇپ كۆڭۈل ـ ئەقىل تەرىبىسىدە قانچىلىك رول ئوينايدۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: دېمەكچى بولغىنىمىز ھەقىقى بىر تەسەۋۋۇپ بولىدىغان بولسا، بۇ مۇمكىنچىلىكنىمۇ ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدە كۆرەلەيمىز. چۈنكى مۇسىنىڭ مال ـ دۇنيا ئىمتىهانىدا ئاجىز قېلىشىدا، نەپسىگە بويسۇنۇپ، ئاللاھنىڭ ئەمرىدىن چىققانلىقى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدۇ.

تەسەۋۋۇپ بولسا نەپسىنىڭ ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىگە قارشى تۇرۇش ئۇچۇن چېنىقتۇرىدىغان تەربىيە، نەپسىگە قارشى سۈلھىسىز بىر جەڭگاھتۇر.

ـ بىر تازىلاش پىرىنسىپىدۇر، قەلبىنى ئاللاھتىن ئۇزاقلاشتۇرغان ھەر نەرسىدىن ساقلاپ تەقۋالىققا ئېرىشتۇرىدىغان بىر جىھادتۇر.

ـ پەقەت مال ـ دۇنيا بىلەن ئالاقىسى بولۇشلا ئەمەس، بەلكى ھەر ساھەدىكى ئىلاھىي ئىمتىهان نامايەندىسىنىڭ سىرىنى، زەررە چاغلىق مەخلۇقاتلارنىڭ قەلبىدە ھېس قىلىدىغان قەلبىي سەزگۈرلۈك تەلىماتىدۇر.

ـ ھەر ۋاقىت، ھەرىەردە ئاللاھنىڭ تەقدىرى ۋە تەقسىماتىغا رازى بولۇپ، ئاللاھ بىلەن سىرداش بولۇشنىڭ سەنئىتىدۇر. ھاياتنىڭ بوران ـ چاپقۇنلىرى ۋە ئۇشتۇمتۇت زەربىلىرىگە قارشى روھىي تەڭپۇڭلىقىمىزنى ساقلاپ، شىكايەت ۋە ئاغرىنىشلارنى ئۇنتۇش ماھارىتىدۇر.

كاپىتالىزم ئىگەللەپ گۈللەنگەن ساھەلەر، قانائەت ۋە تەۋەككۇلنى ئاجىزلاشتۇرىدىغان، ھاۋايى ـ ھەۋەس، ھەسەتخورلۇق، ئارزۇ ـ ھەۋەسنىڭ تۇرتكىسىدە ناتوغرا پۇل تېپىشقا ئىنتىلىشىنى كۈچەيتىشنىڭ سەھنىسىدۇر. بۇ سەۋەپتىن مۆمىنلەر ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ ئارزۇ ـ ھەۋەس، ئىستەكلىرىنى دىنىي ئەقىدىنىڭ تاسقىشىدىن ئۆتكۈزىشى كېرەك. بۇ بوشاڭلىق قىلماستىن شۇكۇر ـ قانائەت ۋە تەۋەككۇلچىلىك بىلەن رۇياپقا چىقىدۇ. شۇكۇر ـ قانائەت بولسا ھەقىقى بايلىق بولۇپ، ئىنسانىنىڭ مال ـ دۇنيا ھەۋىسگە قارشى ھالدا ئۇنىڭغا ئەسىر ۋە قۇل بولۇشتىن قۇتۇلۇش دېگەنلىكتۇر.

فەرىدۇتتىن ئاتتار رەھمۇتۇللاھى ئەلەيھ دەيدۇكى: "شۇكۇر، قانائەت بىلەن نېسىۋىلەنمىگەن دۇنيا، ئىنساننى قانداقمۇ باي قىلالىسۇن؟"

يەنە بىر ھەقىقەت شۇكى، سەلبىي، ناچار نەرسىلەر زور دەرىجىدە توپلىنىۋاتقان كۈنىمىزدە ئۇلاردىن ئۆزىمىزنى مۇۋاپىق شەكىلدە قوغداش ئۈچۈن پەقەتلا كەڭ تارقالغان "پەتىۋا" ئۆلچەملىرىگە ئاساسەن ھەرىكەت قىلىش ئارقىلىق ئەملگە ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. پاسسىپ، سەلبىي نەرسىلەر يامرىغان بىر زامانىدا ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي

قۇتۇلۇشتا، پەقەت ۋە پەقەت "تەقۋالىق" ئۆلچەملىرى بىلەن ئۇنى ئەملگە ئاشۇرۇش مۇمكىن. بۇ سەۋەبتىن دەۋرىمىزدە تەسەۋۋۇپى ئۆلچەملەر بىلەن ياشاشنىڭ قانچىلىك مۇھىم ئىكەنلىكى مۇھىم بولماقتا. ھەقىقەتەن، كۇنىمىزدە تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان بىر مۇسۇلمان نەپسىنىڭ قۇتۇرتىشى ۋە قەلبىنىڭ ۋىجدان سورىقىدىن ئۆتمىگەندە، پۇلدىن باشقىنى تونىمايدىغان ھالەتكە كېلىپ كاپىتالىزمنىڭ چاقى ئىچىدە ئىزىلىپ، ئىچىدىن تۇگىشىدۇ.

ھالبۇكى، تەسەۋۋۇپى تەربىيەدە پىشىپ يېتىلگەن بىر مۆمىن، ماددىي جەھەتتە قازانسۇن ياكى يۇقاتسۇن، كۆڭۈل ھوزۇرىنى قوغداشنى بىلىدۇ. چۇنكى ھەقىقى بىر مۆمىن ئۈچۈن مۇھىم بولغىنى، پۇل تېپىش ياكى تاپالماسلىق ئەمەس، ئاللاھنىڭ مال ـ دۇنيا بىلەن سىنىغان ئىمتىھانىدا ئۇتۇق قازىنىشتۇر.

ئۇچ كىشىگە بەكرەك مەرھەمەت قىلىڭ:
"بايلىقىدىن ئايرىلىپ نامراتلىققا چۈشكەن، نام-شۆھرىتىنى يوقۇتۇپ، ئېتىبارسىز قالغان كىشىگە، جاھىللار ئارسىدا قالغان ئالىمغا" (كەلامى كىبار)

قىينچىلىقتىكى پاناھگاھ سۈپى دەرگاھلىرى

تارىختىن بىرى تەسەۋۋۇپى تەربىيە، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي پاراغەت زامانلىرىدا غەپلەت، چۈشكۈنلۈك، ئاجىزلىقنى چەكلەپ، مەنىۋي كۈچىنى ساغلام تۇتقان. تاجاۋۇزچىلىق، زوراۋانلىق، ئىشغالچىلىق، زۇلۇمغا تولغان مۇشكۈل مەزگىللەردىمۇ سۈنغان كۆڭۈللەرنى مەنىۋي ئوزۇق بىلەن تەمىنلەپ، يارىلانغان قەلبلەرگە مەلھەم، ھالسىرىغان نەپەسلەرگە تەسەللى بولغان.

كۈندۈزدە تىرىكچىلىكنىڭ ئالدىراشچىلىقى بىلەن ئۆتكەن تىجارەتچى، ئاخشامدا ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش ئارقىلىق مەنىۋي ئوزۇق ئالىدۇ، ھەمدە تىجارەت ھاياتىنىڭ ھارغىنلىقىنى تۈگىتىدۇ. كۈنىمىزدە بۇ تۈر ئىمكانلار ناھايىتى ئاز بولغانلىقتىن، دىنىي ئەقىدىنى ھەر تەرەپكە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ھەر بىر جەمئىيەت ئەزالىرى زور كۈچ سەرپ قىلىشى كېرەك.

ھەقىقەتەن، دىنىي ئەقىدە ھاياتىمىزنىڭ تىرىكلىكىدىكى قىبلىگاھ ۋە مەقبەرەدۇر. ئېنىقراق دېگەندە، ئىنسانغا راھەت بېغىشلايدىغان مۇقەددەس دەرگاھدۇر. ئىشىدىن ئايرىلغان، ئائىلە مەسلىسى بولغان ياكى ئۆزى ھەل قىلالمايدىغان ھەر قانداق بىر دەرتكە مۇپتىلا بولغانلار ئۆز قىبلىگاھىدا ھوزۇر تاپىدۇ.

دېمەككى، مەۋلانى ھەزرەتلىرىنىڭ: "كەل، كەل! نېمە بولسا بولسۇن، يەنە كەل!" دېگەن چاقىرىقىمۇ، پۈتۈن دەرت تارتقان، چارىسىز، ئۈمىدسىزلەر ئۈچۈن بىر قۇتۇلۇش چاقىرىقىدۇر.

بۇلارنىڭ ھەممىسى پەيغەمبەرلەرگە خاس ھەرىكەتتۇر. دېمەككى، ئاللاھ رەسۇلى ھەر قانداق بىر نېمەت ياكى رىزىققا ئېرىشكەندە: "ئاللاھىم! ھەقىقى ھايات پەقەت ئاخىرەت ھاياتىدۇر[7]" دەپ خىتاب قىلىپ، كۆڭلىنىڭ مال ـ دۇنياغا باغلىنىپ قېلىشىدىن، غورۇر، كىبر ياكى شەخسىيەتچىلىككە يېتەكلىنىپ قېلىشىدىن ئۆزىنى ساقلىغان. بۇنىڭغا مۇناسىپ ھەر قانداق بىر قېينىچىلىق ۋە ئازاپقا دۇچار بولغاندىمۇ يەنە: "ئاللاھىم! ھەقىقى ھايات، پەقەت ئاخىرەت ھاياتىدۇر" دەپ خىتاپ قىلغان.

ھەزرىتى ئوسمان دەيدۇكى: "دۇنيانى ئويلاش (ئۇنىڭغا مەپتۇن بولۇش)، قەلبنى قارايتىدۇ. ئاخىرەتنىڭ تەپەككۇرى بولسا دىلنى يورىتىدۇ."

بۇ ئارقىلىق مۆمىنلەرنىڭ كۆڭۈللىرى، پانى دۇنيانىڭ دەرت ـ ئەلەملىرى سەۋەبىدىن ئۈمىدسىزلىك، شىكايەت، قايغۇ ـ ئەلەمگە غەرق بولۇپ، ئاللاھقا قۇللۇق قىلىش ئېتىقادىنى ئاجىزلاشتۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئالغان. يەنى ئۈمەتكە، ھەر قانداق ئەھۋالدا ھوزۇر ئىچىدە تەمكىن، سالماق بولۇشنىڭ رىتسىپىنى بەرگەن.

7. بۇخارى، رىقاق، 1

ئىنسان روھى مەنىۋى ئوزۇقتىن ئايرىلسا، باي چاغدىمۇ، نامرات چاغدىمۇ بىئارامچىلىقتىن قۇتۇلالمايدۇ. باي چاغدا ئىنسانىنى تىزگىنلەشكە، نامراتلىقتا بولسا تەسەللىگە ئېھتىياجى بار. بۇ سەۋەبتىن پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىنسانىنى تەربىيلەش ئۇسۇلىنى ئاساس قىلغان تەسەۋۋۇپ پىكىرلىرىگە باي ۋە كەمبەغەل چاغدا ئېھتىياج تۇغۇلىدۇ. چۈنكى بايلىق ۋە كەمبەغەللىك بىر ئىمتىھاندۇر. مۇنداقچە ئېيتقاندا، بايلىقنىڭ ئىمتىھانى نامراتلىقنىڭ ئىمتىھانىدىن مۇشكۈلدۇر. چۈنكى باي چاغدا، نەپسىنىڭ يوغىناپ كېتىش ئېھتىمالىغا قارشى، كەمبەغەلچىلىكتە بولسا، ئىلاجسىزلىقى تۈپەيلى ئاللاھقا يېقىنلىشىش تېخىمۇ قولاي بولىدۇ. لېكىن پەقەت ۋە پەقەت ئاللاھنىڭ تەقدىرىدىن قىلچە شىكايەت قىلماسلىق كېرەك.

ئىمام غەززالى دەيدۇكى:
"ھەقىقىي قابىلىيەت ۋە خاتىرجەملىك مولچىلىقتا سەۋىر قىلىشنى بىلىشتۇر."

جەمئىيەتنىڭ ھەر ساھەسىدە ئىسلام گۈللەنسە

ئالتۇنئولۇق: جەمئىيەتنىڭ ئاساسىي قاتلىمىدا ئىسلامىيەتنى ھەربىر مىزانىغا ئايلاندۇرۇپ ياشاشتا تەسەۋۋۇرىنىڭ قانداق رۇلى بار؟

ئوسمان نۇرى توپباس: تەسەۋۋۇپ ئىنسانىنىڭ ئىمانىنى "ئېھسان"غا ئوخشاش يۈكسەك مەنىۋي ئۇپۇققا يۈكسەلدۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. يەنى جانابى ئاللاھنى كۆرگەندەك تۇيغۇدا بولۇپ، ئۆزىنى ھەر جايدا، ھەر ۋاقىتتا ئاللاھتائالانىڭ ھوزۇرىدا ھېس قىلىپ، ھەر ۋاقىت ئىلاھىي كامىرانىڭ كۆزىتىشى ئاستىدا بولىۋاتقانلىقىنى بىلىش تۇيغۇسى بىلەن ياشىتىدۇ.

نۇرغۇن ئىنسانلار نامازنى ئوقۇغاندا ئۆزىنى ئاللاھنىڭ ھوزۇرىدا دەپ بىلىدۇ. ھالبۇكى، جانابى ئاللاھ ھەر ۋاقىت ھەر جايدا زامان، ماكانغا باغلىق بولماستىن، ھەر ۋاقىت ھەر جايدا ھازىر ۋە نازىردۇر. زىكىر ۋە كۈچلۈك سىناقلار بىلەن قەلبىنى تاكامواللاشتۇرۇپ، بۇ ھەقىقەتنى تېخىمۇ كۈچلۈك ھېس قىلغان بىر مۆمىن ھاياتىنىڭ ھەر بىر قىسمى ئىلاھىي بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلەرگە بار كۈچى بىلەن بويسۇنۇشنى چۆرىدىگەن بولىدۇ. بۇ ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا ئىسلامغا مۇناسىب ياشاش ئۇچۇن قەلبىتە ياخشى زېمىن تەييارلايدۇ.

باي ـ كەمبەغەللىك ئىمتىھانى

ئالتۇنئولۇق: شۇنداق بىر كوز قاراش بار: "ئىلگىرى مۇسۇلمانلار كەمبەغەللىك بىلەن سىنالغان، ئەمدى بولسا بايلىق بىلەن سىنالماقتا. بۇ خىل كوز قاراشقا قانداق قارايسىز؟ باي بولۇش گۇناھمۇ؟"

ئوسمان نۇرى توپباش: باشتا دەپ ئۆتكىنىمىزدەك، بايلىق ياكى كەمبەغەللىك بىر بەختتۇر. ئىككىلىسى بۇ ئىمتىھان مەيدانىدا مەجبۇرى ئىمتىھان بەرگۈچىلەردۇر. جانابى ئاللاھ بۇ ئىككىسى بىلەن بەندىلىرىنى سىنايدۇ.

باي بولۇش، تېخىمۇ ئېغىر ئىمتىھاندۇر. پۇلنى توغرا يولغا ئىشلىتىشنى بىلىش، مەنىۋي تەڭپۇڭلىققا ئېرىشكەن قەلبلەرنىڭ سەنئىتىدۇر. كۆپ قىسىم كىشىلەر پۇلنى ئىشلەتتىم دەپ قارايدۇ. ھالبۇكى، پۇل ئىنسانلارغا قوماندانلىق قىلىۋاتىدۇ، لېكىن ئىنسانلار بۇنى بىلەلمەيۋاتىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دەيدۇكى:
"ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سىلەر ئۈچۈن نامراتلىقتىن ئەندىشە قىلمايمەن، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرنىڭ كۆزىگە دۇنيا باغلانغاندەك، سىلەرنىڭ كۆزىگىلارنىمۇ باغلىشىدىن، ئۇلارنىڭ (غاپىللارنىڭ مال ـ دۇنيا دەپ بەسلەشكىنىدەك)، سىلەرنىڭمۇ بەسلىششىگىلاردىن، مال ـ دۇنيانىڭ ئۇلارنى ھالاك قىلغىنىدەك سىلەرنىمۇ ھالاك قىلىشىدىن ئەندىشە قىلىمەن."
(بۇخارى، "رىقاق"، 7، مۇسلىم، "زۇھد"، 6)

بۇگۈن كاپىتالىزم جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ ئىش-ھەرىكىتىگە ئۆز تامغىسىنى ئۇرماقتا. ھالبۇكى، جەمئىيەت ئەزالىرى سەرمايىگە تامغا ئۇرۇشى كېرەك ئىدى. بۇ سەۋەپتىن پۇلنىڭ قۇلى بولماستىن ئۇنىڭ ھۆكۈمدارى بولۇش كېرەك. ھۆكۈمدارلارنىڭ ھۆكۈمدارى، يەنى پادىشاھلارنىڭ پادىشاھى بولغان ئاللاھنىڭ ھۆكمىگە ئىتائەت قىلىش لازىم.

"ئۇلار شۇنداق ئەرلەركى، سودا-سېتىق ئۇلارنى ئاللاھنى زىكر قىلىشتىن، نامازنى ئۆتەشتىن، زاكاتنى بېرىشتىن غەپلەتتە قالدۇرمايدۇ، ئۇلار دىللار ۋە كۆزلەر قالايمىقانلىشىپ كېتىدىغان كۈن (يەنى قىيامەت كۈنى)دىن قورقىدۇ." (نۇر سۈرىسى 37-ئايەت)

بۇ جەھەتتە ئۇلۇغ بولغانلارنى پەيغەمبەرلەر، ساھابىلار ۋە ئەۋلىيا ئەزىملەردە كۆرۈپ كەلدۇق. ئۇلار پۇل-مالنى بىر غايە ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئاللاھتائالاغا يېقىنلىشىشنىڭ ۋاستىسى سۈپتىدە قوللانغان.

سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدىن بەكرەك باي بىر بەندە تېخى دۇنياغا كەلمىدى. لېكىن ئۇ ھېچبىر ۋاقىت كۆڭلىنى مال-دۇنيانىڭ خەزىنىسى، ھەمياني قىلمىدى ۋە يەنىلا ئاللاھنىڭ "**نەقەدەر گۈزەل بەندە**[8]" دېگەن مەرھىمىتىگە ئىلتىجا قىلدى.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام شۇنچە باي بولسىمۇ، ھېچبىر زامان ئاللاھقا غاپىللىق قىلمىدى ۋە جانابى

8. ساد سۈرىسى، 30-ئايەت

ئاللاھنىڭ سۆيگۈسى بىلەن خەير ـ ئېھسان قىلىپ، "**ئاللاھنىڭ خەلىلى (دوستى)**" دېگەن شەرەپكە نائىل بولدى. جانابى ئاللاھ ئۇنىڭ بۇ خەير ـ ساخاۋىتى ئۈچۈن ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسىغا تېخىمۇ بەرىكەت ئاتا قىلدى. ھەتتا بۇ بەرىكەت خەلق ئارسىدا خەلىل ئىبراھىم بەرىكىتى دەپ مەشھۇر بولدى.

مال ـ دۇنيا بىلەن بەنت بولۇش توغرا، ئەمما ئۇنى ئاللاھتائالاغا قۇللۇق قىلىشتا توسالغۇ ھالىتىگە ئەكىلىش توغرا ئەمەس. خاتا يىرى شۇكى، مال ـ دۇنيادىن ئىبارەت بىر ۋاستىنى بىر غايە، نىشان دېگەن قاراشتۇر. مەشھۇر ھېكمەتلىرىمىزدىن: "**قولى ئىشتا، ئەس ـ يادى ئاللاھتا**" دېگەن قاراش بولغاندا، مال ـ دۇنيا ۋە بايلىقنىڭ ھېچبىر زىيىنى يوق.

بۇ سەۋەبتىن، مەنىۋي ھوزۇر ئۈچۈن "نامرات بولۇش، ئۇزمە پىش، ئاغزىمغا چۈش" دېگەن قاراش شەكىللىنىپ قالماسلىقى كېرەك. ئىسلام ئىنسانىنىڭ باي بولۇشىنى ھېچبىر زامان توسمايدۇ. يەنە ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىشنىڭ بەش ئاساسلىرىدىن "ھەج" ۋە "زاكات"تىن ئىبارەت ئەھمىيەتلىك ئىككى شەرتى

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، سودا ـ سېتىق قىلىۋاتقان بىر تۇركۈم كىشىلەرنى كۆرگەنىدە، ئۇلارغا: "ئەي سودىگەرلەر جامائىتى!" دەپ ئۇلارغا خىتاب قىلدى. ئۇلارمۇ ئاللاھ رەسۇلىنىڭ خىتابىغا قۇلاق سېلىپ، ئۇنىڭغا قارىدى. رەسۇلۇللاھ: "شۇبھە يوقكى، قىيامەت كۈنى سودىگەرلەر مۇناپىق بولۇپ تىرىلىدۇ. پەقەت ئاللاھتىن قورققان، ياخشىلىق قىلغان، ساداقەت ئەھلىدىن بولغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا." دېدى. (تىرمىزى، "سودا ـ سېتىق"، 4/1210)

بولسا باي كىشىلەر ئۇچۇن پەرز بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا ماھىيەتتە ئۇلارنىڭ بايلىقىنىڭ توغرا يولدىن كېلىشىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ھەدىس شېرىفتە:

"راستچىل، سەمىمىي، ئىشەنچىلىك بىر مۇسۇلمان، قىيامەت كۈنى پەيغەمبەرلەر، سىددىقلار، شېھىدلار بىلەن بىللىدۇر." دېيىلگەن. (ترمزى، "سودا-سېتىق"، 4)

مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۆتمۈشتە بولغىنىدەك مىسكىنلەر، غېرىپلار، نامراتلار ئۇچۇن باش تىققۇدەك ماكان، يېگۈدەك ئاش-نان بولۇشى ئۇچۇن، كۈنىمىزدىمۇ پۇلدارلارغا، سېخىلارغا ئېھتىياجىمىز بار. يەنى سېخىلىق مال-دۇنياغا كۆڭلى توق، قانائەتچان قەلبتىن چىققان بىر ھەرىكەتتۇر. مۆمىننىڭ ۋەزىپىسى مال دۇنياسىدىن ئادا-جۇدا بولۇش بولماستىن بەلكى قەلبىنى ئۇنىڭغا ئەسىر قىلىدۇرماسلىقتۇر.

"مال ـ دۇنيا ئاللاهنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ"

بۇنى نەزەرگە ئالغاندا، شۇكۇر ـ قانائەت، يوقسۇللار ئۈچۈنلا دېيىلگەن سۆز ئەمەس. باي ـ كەمبەغەلدىن ئوخشاشلا تەلەپ قىلغان قەلبىنىڭ ئىچكى تۇيغۇسىدۇر. شۇنىسى ئېنىقكى، ئىلاهي تەقدىر تۈپەيلى نامراتلىقتا ياشىغان كىشى ئەگەر خىيالى دۇنيادىكى ئارزۇلىرىنى قوغلىشىدىكەن، ئۇ شۇكۇر ـ قانائەت قىلغۇچىلاردىن بولمايدۇ. چۈنكى شۇكۇر ـ قانائەت تەقدىرنىڭ تەقسىماتىدا مەجبۇرى ئازغا شۇكۇر قىل دېگەنلىك ئەمەس. ئىرادىلىك بولۇپ، كۆڭۈل دۇنياسىغا ئەسىر بولۇشتىن ساقلاشتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: شۇكۇر ـ قانائەتنى شۇنداق گۈزەل تەرىپلىگەنكى:

"دۇنيادا مال ـ دۇنياغا بېرىلمەسلىك، هالال ـ هارام ئايرىماي مال ـ دۇنيادىن ۋاز كېچىش دېگەنلىك ئەمەس. دۇنيادا مال ـ دۇنياغا بېرىلمەسلىك، ئىنسان ئۆز قولىدىكىگە ئەمەس، پەقەت ئاللاهنىڭ ئىلكىدىكى مال ـ مۈلۈككىلا ئىشەنچ قىلىش (رىزىققا ئەمەس، ئاللاهنىڭ چەكسىز رىزقىغا ئىشىنىش لازىم) بېشىمىزغا بىرەر مۇسىبەت كېلىپ ئۇ كۆتۈرۈلگەنگە قەدەر ئۇنىڭ ئەجىر ۋە مۇكاپاتى بولىدىغانلىقىغا چەكسىز ئۈمىدۋار بولۇشىمىز كېرەك."

(تىرمىزى، زۇھد، 29/2340)

ھەزرىتى مەۋلانا مال-دۇنيانى مۇنداق تەرىپلىگەن:
"مال-دۇنياغا بېرىلىش، ئاللاھنى ئۇنتۇشتۇر، ياكى تاۋار-دۇردۇن، پۇل، ئايال، پەرزەنتكە ئېرىشىش دېگەنلىك ئەمەس. سېنى ئېزىقتۇرۇپ، ھەقتىن ئاداشتۇرىدىغان ھەر قانداق نەرسە سېنىڭ دۇنيايىڭدۇر."

نەقشىبەندى ھەزرەتلىرى تەرىبىلىگەن داڭلىق تالىپلىرىدىن مۇھەممەد پەرسا ھەزرەتلىرى ھەجگە بېرىش يولىدا باغدات شەھرىدىن ئۆتىۋېتىپ نۇر يۇزلۇك ياش بىر زەرگەر يىگىت بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ياش زەرگەرنىڭ نۇرغۇن خېرىدارلار بىلەن توختىماي سودا پۇتىشۋاتقانلىقى ۋە دۇنيا ئىشلىرى بىلەن زىيادە مەشغۇل بولۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ، كۆڭلى يېرىم بولۇپ، ئۇچىدە:

يۇنۇس ئەمرە دۇنيا ئۆتكۈنچى مېلىنىڭ ماھىيىتىنى ئاددى بىر شەكىلدە مۇنداق تەسۋىرلىگەن:
مالنىڭ ئىگىسى مۇلۇك ئىگىسى،
قىنى بۇنىڭ ئەسلى ئىگىسى؟
مالمۇ يالغان، مۇلۇكمۇ يالغان،
قىنى سەنمۇ بىر ئاز ئالدان!

"ئەپسۇس، ئەڭ ياخشى ئىبادەت قىلىدىغان چاغدا، ئۆزىنى دۇنيا مەنپەئەتلىرىگە ئاتاپتۇ!" دەپتۇ. بىر ئاز كۆزەتكەندىن كېيىن، ئالتۇن ئىلىم-سېتىم سودىسى قىلىدىغان بۇ ياشنىڭ قەلبىنىڭ ھەر ۋاقىت ئاللاھ بىلەن بىللە ئىكەنلىكىنى ھەيرانلىق ئىچىدە بايقاپتۇ. يەنى ۋۇجۇدى سودا بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان بىلەن قەلبى زىكىر بىلەن، يەنى ئاللاھ بىلەن بىللە ئىكەن.

ۋە دەرھال:

"ماشائاللاھ، **قولى پۇلدا، كۆڭلى ئاللاهتا!**" دەپ نىدا قىلىپ، بۇ ياش يىگىتكە قايىل بوپتۇ.

چۈنكى بۇ ئەھۋال: "كەسرەتتە ۋەھدەت" يەنى گەرچە ئەتراپىدا نۇرغۇن كىشى بولسىمۇ قەلبىنىڭ ھەر ۋاقىت جانابى ئاللاھ بىلەن بىللە ئىكەنلىكىنى نامايەندە قىلىشتۇر.

مۇھەممەد پەرىسا ھەزرەتلىرى

ھەجازغا يېتىپ بارغاندا، كەبىگە ئېسىلىپ ئىچ-ئىچىدىن بوقۇلداپ يىغلاۋاتقان ئاقساقال بىر بوۋايغا يولۇقۇپتۇ. بىر چەتتە تۇرۇپ ياشانغان بوۋاينىڭ جانابى ئاللاھقا يالۋۇرۇشى ۋە ئۇستى باشلىرىغا قاراپ:

-كاشكى، مەنمۇ مۇشۇ بوۋايدەك ئاللاھقا يىغلاپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلالىغان بولسامچۇ! - دەپتۇ ۋە بوۋاينىڭ ھالىغا ھەۋەس قىلىپتۇ.

ھەقىقىي بايلىقنىڭ ئۆلچىمى مال-مۈلكىنىڭ كۆپلىكى ياكى ھەمياننىڭ تولىقىدا بولماستىن، بەلكى شۈكۈر-قانائەت ۋە ياخشىلىق قىلىشتۇر. پۇلنىڭ ئورنى كۆڭۈلدە ئەمەس، پورتمالدا!

ئارقىدىن ئۇنىڭ قەلبىگە نەزەر سىلىپ شۇنى بايقاپتۇكى، پۈتۈن ئاھۇ-زارى پانىي دۇنيا ئۈچۈن ئىكەن. بۇ سەۋەپتىن نازۇك دىلى دەرت-ئەلەمگە مۇپتىلا بوپتۇ.

دېمەككى، مال-دۇنيانى دوست تۇتماسلىق، كەمبەغەللىكتىمۇ، بايلىقتىمۇ مال-دۇنياغا كۆڭلى توق بولۇشتۇر. ئەڭ مۇھىمى، دۇنيا مەئىشەتلىرىنىڭ ئاخىرىتىمىزنى ۋەيران قىلماسلىقىدا چىڭ تۇرۇش. يەنى

دۇنيا ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولغاندا قەلبىنى غەپلەتتىن قوغداش دېمەكتۇر.

ھەزرىتى مەۋلانا ئىنسانىنى مال-دۇنيا دەرياسىدا ئۇزگەن بىر كېمىگە ئوخشتىپ:

"ئەگەر دەريا كېمىنىڭ ئاستىدا بولسا كېمە بىخەتەر بولۇر، لېكىن دولقۇنلار كېمىنىڭ ئىچىگە كىرىشكە باشلىسا دەريا كېمىنى ئاپەتكە باشلار" دېگەن.

يەنى كۆڭۈل جانابى ئاللاھقا مايىل بولغان چاغدا، پۈتۈن دۇنيانى بۇ بەندىنىڭ باشقۇرۇشىغا بەرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئاللاھقا بويسۇنۇش نىشانىنى ئۇزگەرتەلمەيدۇ. لېكىن كۆڭلىمىزنى دۇنيا مەنپەئەتلىرىدىن قوغدىيالمىغاندا، زەررىچىلىك مال-دۇنيامۇ ئىنسانىڭ مەنىۋىيىتىنى بۇلغايدۇ.

كەمبەغەللىكتىمۇ، بايلىقتىمۇ سەبىرنى بىر مەرتىۋەت سۈپتىدە قوللىنىش كېرەك. زىيادە بايلىقمۇ، زىيادە نامراتلىقمۇ قىيىن بىر ئەھۋالدۇر. لېكىن سەبىر قىلالىساق مۇكاپاتى ئىنتايىن چوڭدۇر. بۇنى قىلالىغانلار، "**شۈكۈر ئەھلى، يەنى شۈكۈر قىلالىغان بايلار، سەبىر قىلالىغان كەمبەغەللەر**" جەمئىيتىمىزدە ئىنتايىن ئاز سانىنى ئىگەللەيدۇ.

غاپىل ئىنسانلار بولسا ناھايىتى كەمبەغەللىكتىمۇ ياكى ناھايىتى بايلىقتىمۇ ئوخشاش گۇناھ قىلىدۇ. بەك كەمبەغەللىك ۋە بەك بايلىقنىڭ ئىپپەتسىزلىكىنىڭ ئىشكىنى ئېچىش ئېھتىمالى بار. يەنە بىر تەرەپتىن زىيادە بايلىقتا ھاۋايى-ھەۋەسنىڭ غىدىقلىشى بىلەن،

زىيادە كەمبەغەللىقتا سەبىر قىلالماسلىق بىلەن ئوغرىلىق، ناتوغرا يول بىلەن پۇل تېپىشقا يۈزلىنىش مۇمكىن. بۇ سەۋەپتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

"يا رەببى! رەھمىتىڭنى ئۇنۇتتۇرىدىغان نامراتلىق بىلەن ئازدۇرىدىغان بايلىقتىن ساقلا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن.[9]" دەپ دۇئا قىلغان.

ھەدىسى شېرىفتە بايان قىلىنغىنىدەك، ئاللاھقا ئىسيان قىلدۇرغىدەك دەرىجىدىكى نامراتلىق ۋە كىشىنى ئازدۇرغىدەك زىيادە بايلىق، بىر-بىرى بىلەن باراۋەر دەپ قارىلىدۇ.

9. ئىبنى ئابىدىلبەر، جامىئۇ بايانىل ئىلمى ۋە فەدلىھ، 1-جىلد، 727-بەت

ئەڭ تۆۋەن سەۋىيەدە خىراجەت قىلىش، ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە خەير ـ ساخاۋەت قىلىش

دۇنيا مىللىنى قۇرئان ۋە سۈننەت ئۆلچىمى ئاساسىدا ئىشلەتكەنلەر ئۇچۇن ئۇ بۇيۇك بىر سائادەتتۇر. مۇنداق بايلىقلار ئەبەدىي سەلتەنەتتۇر. بۇنىڭ ئۇچۇن باي كىشى ئۆزىگە يەتكۈدەك ئەڭ تۆۋەن چەكلىمىدە خەجلىشى، ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ياخشىلىققا سەرپ قىلىشى لازىم. ساھابىلاردىن **ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى، ئەففان ئوغلى ئوسمان، ئەۋىق ئوغلى ئابدۇراھمان، ئەۋلىيالاردىن ئەبۇ ھەنىپە، ئەبەيدۇللاھ ئەھرار ھەزرەتلىرى** بۇنىڭ ئەڭ گۈزەل ئۆرنەكلىرىدۇر.

بۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا، ئىسراپچىلىق ۋە پىخسىقلىق بولغان بايلىق بولسا پىتنە ـ پاسات ۋە پالاكەتكە سەۋەپتۇر. ئىنسانلىقنى نومۇس قىلدۇرىدىغان لەنەت قىلغۇدەك قارا كۆڭۈللۈك، نەپسىگە چوقۇنۇشتۇر. دەرۋەقە، **فىرئەۋن** دۇنيا سەلتەنەتىدىن پەخىرلىنىپ، ھەددىدىن ئېشىپ: "**مەن سىلەرنىڭ ئۇلۇغ رەببىڭلار**[10]" دېگۈدەك بەدبەختلەردىن بولدى. مەپتۇن بولغان دۇنيا مەنپەئەتلىرى بىلەن بىر مۇددەت سەلتەنەتى داۋاملاشقان تەقدىردىمۇ ئۇ پانىي

10. نازىئات سۈرىسى، 24ـ ئايەت

سەلتەنەت بولۇپ، ئۇنى مەڭگۈلۈك دۇنيادا ئەبەدىي قارغىشقا ئۇچراشتىن قۇتۇلدۇرالمىدى.

قارۇنمۇ ئوخشاش بالا-قازاغا دۇچار بولدى. ھالبۇكى، نامرات چېغىدا تەۋرەتنى ئەڭ ياخشى تەپسىر قىلىپ، سەجدە قىلغۇچىلاردىن بىرى ئىدى. باي بولۇشى بىلەن ئۇنىڭ قەۋمىمۇ ئۇنىڭ ھەددىدىن ئېشىپ، مەنمەنچىلىكىگە، ھەشەمەتچىلىكىگە چىداپ تۇرالمىدى: "ھەددىدىن ئاشما، ئاللاھ ھەددىدىن ئاشقۇچىلارنى ياقتۇرمايدۇ" دەپ ئاگاھلاندۇردى. ئەمما قارۇن مال-دۇنياغا مەستخوش بولۇپ، مال-دۇنيانى بەرگۈچى ئاللاھنى ئۇنتۇپ، مېلىغا ئىشەندى. ئاخىرىدا ئىشەنگەن مال-دۇنياسى بىلەن بىللە يەرنىڭ تەكتىگە چۆكتى. ئەينى زامانىدا ئۇنىڭ سارايىنىڭ ئۈستىگە نۇرىنى چاچقان قوياش، ئەمدى بولسا ئۇنىڭ خارابىلىكى ئۈستىدە پارلىماقتا.

ھەدىسى شەرىفتە بايان قىلىنىشىچە: "سېخىلىق شاخچىلىرى دۇنياغا سوزۇلغان بىر جەننەت دەرىخىدۇر. كىمكى ئۇنىڭ بىر شېخىغا ئېسىلسا، ئۇنى جەننەتكە ئاپىرىدۇ؛ پىخسىقلىق بولسا شاخچىلىرى دوزاخقا تۇتاشقان بىر دەرەخ بولۇپ، كىمكى ئۇنىڭ شېخىغا ئېسىلسا، ئۇنى ئاپىرىپ دوزاخقا تاشلايدۇ!..." (بەيھاقى، شۇئابۇل ئىمان، VII، 435)

خۇلاسە كالام، بەندە تەقۋا بولسا باي بولسىمۇ ئېتىقادىنى ساقلاپ قالىدۇ، كەمبەغەل بولسىمۇ ئېتىقادىنى ساقلاپ قالىدۇ.

ئىسراپچىلىق ۋە ھەشەمەتچىلىك ئۆلچىمى

ئالتۇنئولۇق: ھازىر مۇسۇلمانلارغا قىلىنىۋاتقان تەنقىدلەرنىڭ بىرى، ئىسراپچىلىق، ھەشەمەتچىلىككە بېرىپ تاقىلىدۇ، يەنى پۇلنى قەلئە ـ سارايلارنى سېلىشقا، ماشىنىنىڭ ئەڭ ئېسىلىنى سېتىۋىلىشقا سەرپ قىلىش قاتارلىقلار... شەكىل جەھەتتە بۇلار ھەشەمەتچىلىكنىڭ سىموۋوللۇق ئىپادىلىرىدۇر، ئەمىلىيەتتە ئىسراپچىلىق بىلەن ھەشەمەتچىلىككە مەپتۇنلۇق ھاياتىمىزغا بۆسۈپ كىرگەنلىكىنى ھەممىمىز دەۋاتىمىز. ئىسراپتا بىر ئۆلچەم بارمۇ؟ مەسىلەن، مەن كېلىپ: "مۆھتەرەم ئۇستاز، مېنىڭ مال ـ مۈلكۈم بار، توختىماي پۇل تېپىۋاتىمەن، ئىنتايىن بايمەن. ئەجىبا مەن ئۇچۇن ئىسراپچىلىق چەك ـ چېگرىسىنى بەلگىلەپ بېرەلەرسىزمۇ؟" دەپ سورىسام ياكى بولمىسا مۇنداق سورىساممۇ بولامدۇ؟ بىر مۇسۇلمان

"(قىلىدىغان ياخشىلىقلىرىڭىز)، ئۆزىنى ئاللاھ يولىغا ئاتىغان، (تىرىكچىلىك قىلىش ئۇچۇن) يىراق جايلارغا بارالمايدىغان يوقسۇللارغا خەير ـ ئېھسان قىلىنىش كېرەك. ئەھۋالنى ئۇقمىغانلار، ئۇلارنىڭ نەرسە ـ كېرەك تىلىمگىنىگە قاراپ، ئۇلارنى باي دەپ گۇمان قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ چىرايىدىن تونۇيسەن..." (بەقەرە سۈرىسى 273 ـ ئايەت)

پۈتۈن دىنىي مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن، خالىغانچە پۇل خەجلەش ئەركىنلىكىگە ئىگە بولامدۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: بۇ چەك-چېگرا تەقۋا بولۇش ئارقىلىق ئايرىلىدۇ، رۇخسەت بىلەن ئايرىلىدۇ. مال-مۇلۈك پەقەت ئاللاھقا مەنسۇپتۇر. ئالدى بىلەن بۇنداق ئويلاش ناھايىتى مۇھىم، بۇ مۇلۈك ماڭا ئامانەتتۇر، مەندىن تۆۋەندىكىلەرنىڭ تۇرمۇشى مېنىڭ زىممەمدە، مەندە بارى ئۇنىڭدا يوق، دېمەككى، مەن ئۇنىڭ ئېھتىياجلىرىنى تەمىنلىشىم زۆرۈر. بۇ ئەھۋال بىر مۆمىننىڭ ئەسلى تەبىئىتى بولۇپ شەكىللىنىشى زۆرۈردۇر. مال-مۇلۈكنى قانداق ئىشلىتىشنىڭ ئەڭ گۈزەل ئۇسۇلى مانا بۇدۇر.

> شەيخ سەئىد شىرازى رەھمەتۇللاھ ئەلەي دەيدۇكى: "تەقۋا زاتلار كۆپىنچە چاغلاردا ھېچكىم كىرمىگەن دۇكانغا كىرىپ سودا قىلىدۇ، يەنى ئۇلار ئىگە-چاقسىز، مىسكىن، غېرىپلارنى ئىزدەپ تېپىپ، ئۇلارغا باشپاناھ بولىدۇ. دەرتمەنلەرنىڭ دەردىگە دەرمان بولىدۇ، نومۇستىن ئېھتىياجىنى قامدىيالمىغانلارنىڭ چىرايىدىن تونۇۋالىدۇ."

بىر مۆمىننىڭ قەلبى دەرىجىدىن تاشقىرى مەنپەئىي رېئىتىگىن نۇرىغا ئوخشاش بولغاندا، ئۇنىڭ زىممىسىدە كىملەرنىڭ بارلىقىنى چىرايىدىن بىلەلەيدۇ، مەسئۇلىيىتىگە دىققەت قىلىدۇ. دەردىنى ئېيتقانلىرنىڭ دەردىنى ئاڭلايسەن. ئەمما نومۇس قىلىپ دەردىنى ئېيتىشنى خالىمىغانلارنى سەن ئۆزۈڭ ئىزدەپ تاپسەن. ئۇلارنىڭ ئۇستى-باشلىرىغا كەيگۈدەك كىيىم-كېچەك ئېلىش ئۈچۈن دۇكانمۇ-دۇكان چاپسەن،

شۇنداقلا زىممەڭدە مەسئۇلىيىتىڭ بولغان يوقسۇل، غېرىپلارنى ئىزدەش ئۈچۈن ئايلىنىسەن. مۇلۇك ئاللاھنىڭ، بىزنىڭ ئەمەس، بىزگە ئامانەتتۇر. ئەھۋال مۇنداقكەن، قانداق ئىسراپ قىلالايتتىڭ؟ ساڭا تەۋە بولمىغان مال ـ مۇلۇكنى قانداقسىگە خالىغانچە ئىشلىتەلەيسەن؟ بۇ بىر ئامانەتكە خىيانەت قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەيدۇكى: "ھەقىقى يوقسۇل ئېھتىياجىغا زۆرۈر بولغان بىر نەرسە تاپالمىغان ھەمدە بۇنى بىلىپ ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدىغان بىرى چىقمىغان، (شۇنداق تۇرۇقلۇقمۇ) ھېچكىمدىن بىرنەرسە سورىمىغان (كۆزى توق) كىشىلەردۇر." (بۇخارى، زاكات، 53)

بىر مۇسۇلمان پۈتۈن دىنىي مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن، خالىغانچە پۇل خەجلەش ئەركىنلىكىگە ئىگە بولامدۇ؟ دېگەن سوئالنىڭ كەلسەك:

مۇنداق ئەركىنلىككە ئىگە بولالمايدۇ. بىر مۆمىن دۇنيادا پەقەت قۇرئان ۋە سۈننەت ئىچىدە ئەركىندۇر، بۇلاردىن چەتنىگەندە، ھاۋايى ـ ھەۋەسىنىڭ ئەسىرى بولىدۇ. ئالدىدا ئېيتقىنىمىزدەك، مۆمىن قانچىلىك پۇل تاپسا تاپسۇن، ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىيالىغىدەك قىسمىنى ئايرىپ، قالغىنىنى ئاخىرەت ئۈچۈن دەسمايە قىلىشقا تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى كېرەك.

چۈنكى ئېھتىياجىدىن ئارتۇقنى خەجلەش ئىسراپچىلىقتۇر. ھەر نەرسىدە ئۆز مەنپەئەتىنى ئويلاشمۇ پىخسىقلىقتۇر. جانابى ئاللاھ بۇ ئىككى سەلبىي ھالەتتىن

قۇتۇلۇش ئۈچۈن مۇۋاپىق سىبخىيلىق قىلىشقا ئەمر قىلىدۇ. قۇرئان كەرىمدە:

«..(ئەي مۇھەممەد!) ئۇلار سەندىن نىمىنى سەدىقە (خەير-ئىھسان) قىلىش توغۇرلۇق سورايدۇ، (ئىھتىياجىدىن) ئارتۇقىنى (سەدىقە قىلىڭلار) دېگىن.» (بەقەرە سۈرىسى 219-ئايەت)

مۇھىممىدىن ئەرەبى ھەزرەتلىرى دۇنيا نېمەتلىرىگە بولغان ئاچكۆزلۈكنى مۇنداق ئوخشىتىش بىلەن تەسۋىرلىگەن: "ماددىي ھاياتقا ببرىلگەنلەرگە نىسبەتەن دۇنيا ھاياتى، دېڭىز سۈيى ئىچكەنگە ئوخشايدۇ، ئىچكەنسىرى ئۇسسايدۇ، ئۇسسىغانسىرى ئىچىدۇ."

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە غەنىمەتلەرنىڭ بەشتىن بىر قىسمى كېلەتتى، خالىسا ناھايىتى باي-باياشات تۇرمۇش كەچۈرەتتى. لېكىن ئۇ يوقسۇل، ئاددىي-ساددا ھاياتنى تاللىدى. كىيىم-كېچەكلىرىمۇ پەقەت ساناقلىق بولۇپ، قالغانلىرىنى سەدىقە قىلاتتى. بۇنىڭ بىلەن "**باي-كەمبەغەللىككە سۈكۈر، قانائەت قىلىش**"تا ئۆرنەك بولدى. ئۆيىدە سۇدىن باشقا ھېچبىر نەرسە بولمىغان چاغلاردا "**باي-كەمبەغەللىككە سەۋىر-قانائەت قىلىش**"تا ئەملي ھەرىكىتى بىلەن ئۆرنەك بولدى.

بىر كۈنى ئەسھابى كىرام پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا مال-دۇنيا توغرىسىدا پاراڭ قىلدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

"سىلەر ئاڭلىمىدىڭلارمۇ؟ سىلەر زادى ئاڭلىمىدىڭلارمۇ؟ ئاددىي-ساددا ياشاش ئىماندۇر، ئاددىي-ساددا ياشاش ئىماندۇر[11]" دەپ خىتاب قىلدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە ئىنسانىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرىدىغان توغرا چەك-چېگرىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن:

"ئىسرائىلا ۋە يۇز-ئابرويغا بېرىلمەي يەڭلار، ئىچىڭلار، كىيىڭلار، سەدىقە بېرىڭلار[12]" دېدى. يەنە بىر ھەدىسى شېرىفتە:

"يىگۈسى كەلگەن ھەر نەرسىنى يېيىش، شۇبھىسىزكى ئىسرائىلتۇر[13]" دەپ ئاگاھلاندۇردى.

> "... ئالتۇن-كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلاغا (دوزاختىن ئىبارەت) قاتتىق ئازاپ بىلەن بىشارەت بەرگىن."
> (تەۋبە سۈرىسى 34-ئايەت)

خەلق ئارىسىدا **"تويمىغور، ئاچكۆز"** دەپ ئات قويۇلغان بۇنداق ئەھۋالنى دىنىمىز رەت قىلىدۇ. بۇ ئەھۋال يەنە، كۆپ نەرسىگە ئىگە بولۇشنىڭ، كۆپ ئىستىمال قىلىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئۇقتۇرىغا قويىدۇ. ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتقاندەك:

"بايلار قانچىلىك ئىسراپ قىلسا، قەۋمىدە شۇنچىلىك ئىنسان ئاچ قالىدۇ!"

11. ئەبۇ داۋۇت، تەرەججۇل، 1/4161 ؛ ئىبنى ماجە زۇھد، 4
12. بۇخارى، لىباس، 1
13. ئىبنى ماجە، ئەتىمە، 51

مۇئاز ئوغلى يەھيا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مال-دۇنياغا زىيادە ھېرىسمەن بىر ئالىمنى كۆرۈپ، مۇنداق ئاگاھلاندۇرغان:

- ئەي ئىلىملىك كىشى!
- سارايلىرىڭ رۇم سارايلىرىغا ئوخشاپتۇ،
- ئۆيلىرىڭ ئىران ھۆكۈمدارلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە ئوخشاپتۇ،
- تۈرغان يېرىڭ ھارۇننىڭ تۇرالغۇسىغا ئوخشاپتۇ،
- ئىشكلىرىڭ تالۇتنىڭ ئىشكلىرىگە ئوخشاپتۇ،
- ئۈستى-بېشىڭ جالۇتنىڭ پەردازلىق قىياپەتلىرىگە ئوخشاپتۇ،
- تۈرمۇش ئۇسلۇبۇڭ شەيتاننىڭ ئۇسلۇبىغا ئوخشاپتۇ،
- ھالاك بولۇشۇڭ ئىنكارچىلارنىڭ ھالاك بولۇشىغا ئوخشاپتۇ،
- ھۆكۈمدارلىقىڭ فىرئەۋننىڭ ھۆكۈمدارلىقىغا ئوخشاپتۇ،
- ئەمەلدارلار ئالدىراڭغۇ، پاراخور ئەمەلدارلارغا ئوخشاپتۇ،
- ئۆلۈمىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئۆلۈملەرگە ئوخشاپتۇ.
- **سېنىڭ مۇھەممەدىي ئۈممەتلىكىڭ نەدە قالدى؟**

ھەقىقەتەن، زامانىمىزنىڭ خەتەرلىك كېسەللىرىدىن بىرى بولغان زىيادە ئىستىمال، ئاچكۆزلۈك، ھەشەمەتچىلىك قاتارلىق ئىسراپچىلىق قىلمىشلىرى بىز ئۆزىنەك ئالدىغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلىرى توغرا دەپ قارىمىغان تۇرمۇش شەكلىدۇر. چۈنكى ئۇلار "**كەلگۈسىدە نەپەس بېرىدىغان يېرىڭ قەبرىدۇر**" دېگەن ئىدىيەدە ياشىغان ۋە يىگەن-ئىچكەن، كىيىگەنلىرىنىڭ ھامان بىر كۈن ھېسابىنى بېرىدىغانلىقىنى قەتئى ئۇنۇتمىغان.

چۈنكى جانابى ئاللاھ:

«ئاخىرىدا ئۇ كۈن (دۇنيادا سىلەرگە) بېرىلگەن نېمەتلەردىن سوئال-سوراق قىلىنىدۇ.» دېگەن.

(تەكاسۇر سۈرىسى 8-ئايەت)

ئىسلام **"خالىغانچە پۇل تاپ، خالىغانچە خەجلە!"** دېگەن قاراشنى ئەسلا قوبۇل قىلمايدۇ. چۈنكى مۇسۇلمان مال-دۇنيانىڭ قەيەرگە سەرپ قىلىنىشىغا مەسئۇلدۇر. ساھابىلەر بۇ مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىش ئۈچۈن چىن ماچىن، سەمەرقەند، ئافرىقىنىڭ مەركىزىگىچە بولغان دۇنيانىڭ ئۇچ تەرىپىگە قەدەر بارغان.

ماددىي نوقتىدىن زاكاتنىڭ نىسبىتىنى بىلەلەيمىز، لېكىن بايلىقتىن سىرت جانابى ئاللاھنىڭ بەخش ئەتكەن نېمەتلىرىگە بولغان شۈكۈر قەرزىمىزنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىنى بىلەلمەيمىز. بۇ سەۋەپتىن ساھابىلەر ھاياتىنىڭ ئاخىرىقى نەپەسلىرىگىچە پىداكارانە خىزمەتى بىلەن خەير-ساخاۋەت قىلىپ، ھېرىپ-چارچاشنى بىلمەستىن ئىشلىگەن. ۋېدا ھەججىدىكى 120 مىڭ ساھابىدىن پەقەت 20 مىڭنىڭلا مەككە ۋە مەدىنىدە دەپنە قىلىنىشى، قالغانلىرىنىڭ ئاللاھنىڭ ئەمرى-بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلىرىنى دۇنيانىڭ ھەر تەرىپىگە تارقىتىش ئۈچۈن تارقالغانلىقى، بىزگە مەسئۇلىيىتىمىزنى يادىمىزغا سالىدىغان بىر ئىبرەت ئەينىكىدۇر.

ئالتۇنئولۇق: ئەسلىدە بۇ دېگەنلىرىڭىزنى باي-كەمبەغەل بولسۇن ھەر بىر مۇسۇلمان بىلىشى كېرەك. لېكىن كۆنىمىزدە بۇ ئاددى ساۋاتنى كەينىمىزگە قايرىپ

قويۇپ، ھاياتىمىزنى داۋاملاشتۇرىۋاتقانلىقىمىز ھەممىمىزگە ئايان بىر رىئاللىق.

ئوسمان نۇرى توپباش: سىلەرگە ئاددى بىر مىسال دەپ بېرەي. مەن ئانچە-مۇنچە قۇرئان كۇرسلىرىنىڭ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىناتتىم. دىققەت قىلدىمكى، قۇرئان كۇرسىغا باللىرىنى ئەكەلگەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى 1500-2000 لىرا ئەتراپىدا ئايلىق كىرىمى بولغان ئائىلىلەر ئىدى. كىرىمى بۇنىڭدىن يۇقىرى بولغانلارنىڭ باللىرى يوق دېيەرلىك. سەۋەبى نېمە؟ چۈنكى نەپسانىي ھايات، مەنىۋىي ھاياتتىن ئۈستۈن كۆرىلىدۇ، مەسىلە دەل بۇ يەردە.

ھەدىس شېرىف دەيدۇكى:
"ئىنسانلىق ئالىمگە شۇنداق بىر زامان كېلىدۇكى، پۈتۈن ئەندىشە ۋە تىرىشچانلىقلىرى قوساق (يېيىش-ئىچىش ۋە شەھۋەت) ئۈچۈن بولىدۇ. شان-شەرىپىنى مال-دۇنياسى بىلەن ئۆلچەيدۇ، ئۇلارنىڭ قىبلىسى پاسىق ئايالالارغا قاراش، دىنلىرىمۇ پۇل (دىنار، دەرھەم) بولىدۇ.
مانا بۇلار مەخلۇقاتلارنىڭ ئەڭ يامىنىدۇر. ئۇلارنىڭ ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا ھېچبىر نېسىۋىسى يوقتۇر." (ئەلى ئەل مۇتتەقى، كەنزۇل ئۇممال، 192/31186 ،XI)

ساھابىلارنىڭ ھاياتىغا نەزەر سال

ئالتۇنئولۇق: "كەمبەغەل چاغدا دىنغا يېپىشىدۇ، باي بولغاندىن كېيىن دىندىن ئۇزاقلىشىدۇ" دەيدىغان ئەھۋاللار جەمئىيىتىمىزدە بار، ئۇزۇندىن بۇيان تەنقىت قىلىنىۋاتقان بۇ ئىشقا قانداق قارايسىز؟

ئوسمان نۇرى توپباش: ئەپسۇسكى، بۈلار مەنىۋي تەلىم-تەربىيەدىن يىراقلاشقانلىقىنىڭ، بۈنىڭغا قوشۇلۇپ پۈلنىڭ زىيادە ھارام بىلەن بۇلغانغانلىقىنىڭ ئېچىنىشلىق نەتىجىسى.

ساھابە كىرام بىزگە ئەڭ ياخشى ئۆرنەكتۇر. جانابى ئاللاھ بىزگە ئەسھابى كىرامنى نەقىل كەلتۈرۈپ بەردى. ئۇلارنىڭ ئېچىدە دۇنياغا ئالدىنىپ، دىندىن يۈز ئۆرىگىنى بارمۇ؟ تەنىنىڭ ھوزۇرىنى دەپ دىن ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشنى توختاتقىنى بارمۇ؟ ھەشەمەتچىلىك، ئىسراپچىلىق ھاياتى بارمۇ؟ پىتنە-ئىغۋاچىلىق بارمۇ؟ كەمبەغەل بىر ساھابىگە ھەدىيە قىلىنغان بىر قوينىڭ كاللىسى يەتتە يوقسۇلنىڭ ئۆيىگە تارقىتىلدى. ھەممىسى باشقا يوقسۇل قېرىنداشلىرىنى ئۆز رىزقىنىڭ ئورنىغا تاللاپ ئۆز نېسىۋىسىنى ئۈلارغا ئەۋەتتى. ئاخىرىدا ئۇ قوينىڭ كاللىسى يەنە دەسلەپ بەرگەن كىشىگە كەلدى. بۇ قانداق بىر ساپا، قانداق بىر ئەخلاق؟ بۈگۈن ھەقىقەتەن ئۇ ئەخلاقىي ساپاغا موھتاجمىز.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىلاھىي بۇيرۇققا ئەڭ ياخشى رىئايە قىلغان كىشى بولسىمۇ، ساھابىلەرگە ئۆرنەك بولۇش ئۈچۈن، نۇرغۇن ۋەھيى ۋە ئاگاھلاندۇرۇشنى ئۆزىگە قارىتىلغان ئۇسلۇپتا بايان قىلغان. ۋاپاتىغا ئاز قالغان چاغلاردا راۋزاغا كېلىپ، ساھابىلىرىنى يىغقان. ھاياتى بويىچە زور تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى: **"ساھابىلىرىم! كىمنىڭ كەينىدىن ئۇرغان بولسام، كەلسۇن، ئۇرۇقۇمسۇن! كىمنىڭ مېلىنى ئالغان بولسام، مانا مالىلىرىم، ئالسۇن!"** دېگەن.

دېمەككى، ھەر مۇسۇلمان مۇشۇنداق ئىدىيەدە بولۇشى كېرەك. "مېنىڭ ئۈستۈمدە بىر قۇل ھەققى بارمۇ؟ ئاللاھنىڭ ھوزۇرىغا قانداق بارىمەن؟ بىرەر خاتالىق سادىر قىلىپ قويدۇممۇ؟ بىرەرسىگە ھەقسىزلىك قىلىپ قويدۇممۇ؟ دەپ ئەنسىرىشى كېرەك.

> رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەيدۇكى: "كىمكى قەرزىنى قايتۇرماسلىق نىيىتىدە قەرز ئالسا، ئاللاھ ھوزۇرىدا ئوغرى دەپ قارىلىدۇ." (ئىبنى ماجە، ساداقەت، 11/2410)

پەيغەمبىرىمىزنىڭ ياخشىلىقىنى كۆرگەن **مىدام** ئاتلىق بىر قۇل بولۇپ، پەيغەمبىرىمىزنىڭ مېلىنى تۆگىدىن چۈشۈرىۋاتقاندا نەدىن كەلگەنلىكى ئېنىق بولمىغان بىر ئوق ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەب بولدى. مۇسۇلمانلار:

ـ ئەي مىدام، جەننەتكە كەتكىنىڭگە مۇبارەك بولسۇن! ئەي رەسۇلۇللاھ، خىزمەتچىڭنىڭ شېھىد بولغانلىقىغا مۇبارەك بولسۇن!ـ دەپ، ئۇنىڭغا ھەۋەس قىلغاندا، ئاللاھ رەسۇلى:

ـ ياق، ئۇنداق ئەمەس، بارلىق مەۋجۇداتنىڭ قۇدرەت ساھىبى بولغان ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، خەيبەر ئۇرۇشىنىڭ زەپەر كۈنى غەنىمەتلەرنى تەقسىملەشتىن بۇرۇن ئىلىۋالغان بىر پارچە گىلەم ئۈچۈن مېدام ھازىر لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتتا كۆيمەكتە." دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان مۇسۇلمانلار ئىنتايىن قورقۇپ كەتتى. بۇ ئارىدا بىر كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىككى ئاياقنىڭ بۇغۇچىنى ئەكىرىپ:

ـ ئەي رەسۇلۇللاھ، مەنمۇ غەنىمەتلەرنى تەقسىملەشتىن ئاۋۋال بۇ ئىككى تال ئاياق بۇغۇچىنى ئېلىۋالغان ئىدىم.

ـ دېدى. رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام:

ـ ساڭىمۇ دوزاخ ئوتىدىن (بۇ گۇناھنىڭ تۆپەيلى) بىر ئىككى پارچە بار. ـ دېدى. (بۇخارى، ئىمان، 33؛ مۇسلىم، ئىمان، 183)

خۇلاسە، كىمكى زەررىچىلىك ياخشىلىق قىلسا ياكى زەررىچىلىك يامانلىق قىلسا ئۇنىڭ مۇكاپات ياكى جازاسىنى تارتىدۇ.

ئەقىللىق كىشىلەر شۇنى ھېچقاچان ئېسىدىن چىقارماسلىقى كېرەك:
"ھالالنىڭ ھېسابى، ھارامنىڭ جازاسى بار."

زەرگەرنىڭ تارازىسى بىلەن ئوتۇنچىنىڭ گىرى

بۇ سەۋەبتىن تەقۋادار زاتلار ھەر قانداق بىر ئىشنى قىلغاندا زەرگەر تارازىسىدا تارتقاندەك ئەستايىدىل بولغان ئىكەن. چۈنكى زەرگەرنىڭ تارازىسىدا مىللىگىرامىلارنىڭ پەرقى ئىنتايىن ئېنىق بولىدۇ. ئاۋام خەلق بۇلارنى ئوتۇنچىنىڭ تارازىسىدا تارتسىمۇ يەنىلا ئۇنىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ. لېكىن كۈنىمىزدىكى ئەھۋاللار ئوتۇنچىنىڭ تارازىسىدىنمۇ بەكرەك چېكىدىن ئاشتى. نەپسانى ھايات ۋە غەپلەت ئۇ قەدەر يامرىدىكى، ئىماندىكى ھۇشيارلىق باشقىچە بىر ۋەزىيەتكە ئۇچرىماقتا.

تەقۋادار زاتلاردىن: "نەپس دېگەن نېمە؟" دەپ سورىساڭ: "كۆزۈڭگە ئىككى بارمىقىڭنى قوي، كۆزۈڭ يەنە بىر نەرسىلەرنى كۆرەلىدىمۇ؟" دەيدۇ. تىزگىنلەنمىگەن نەپس ئىنسانىنىڭ ئۆز قولى بىلەن ئۆزىنى ئەما قىلىشى، ئۆز-ئۆزىنى ئالدىشىدۇر. بۇمۇ شۇنىڭدىن كېلىپ چىققان، يەنى نەپسىنىڭ خېمىر تۈرۈچىدا پانىلىققا ئىسيان بار، نەپس پانىيلىقنى قوبۇل قىلىشنى خالىمايدۇ.

بىز ئۆي جاھازلىرىنى قاپلىما رەختى تىجارىتى قىلغان چاغلىرىمىزدا، بىر كۈنى دۈكىنىمىزغا ئىككى ياشانغان ئايال كىردى. بىر-بىرىنى "قىز" دەپ چاقىردى، ياشانغانلىقىغا قارىماي "قىز، قارا بۇنىڭغا!" دەپ پاراڭلاشتى. كېيىنىشىمۇ

ئۇنىۋېرسىت قىز ئوقۇغۇچىلىرىدەك ئىدى. بۇ نېمىش ئەمدى؟ پانىيلىققا ئىسيان قىلغان بىر تۈرمۇش شەكلى، كۆزنىگە ئىككى بارمىقىنى قويىۋىلىپ، ئۆلۈمنى كۆرمەسلىكتۇر.

يۇقىرى تەبىقىدىكىلەر ياشىغان جايلاردا، قەبرىستانلىق بولغان، قەبرە تېشى بولغان جايلاردا، ئۆي باھاسى تۆۋەن، نېمە ئۈچۈنلىكىنى بىلەمسىز؟ ئۆلۈمنى ئەسلەتكەنلىكى ئۈچۈن كىشىلەر ئۇ يەردىن ئۆي ئېلىشنى خالىمايدۇ.

ئىنسانلار تاۋۇتنى كۆرۈپمۇ ئۆلۈمنى ئەسلىمەيدۇ. چۈنكى نادان نەپسىدە پانىيلىققا ئىسيانكارلىق مەۋجۇت. ھالبۇكى، بىر جىنازا ماشىنىسى يېنىڭدىن ئۆتكەندە "بىركۈنى مەنمۇ مۇشۇ جىنازىنىڭ ئىچىدە بولىمەن" دېيىش كېرەك.

ئۇچ نەرسە ھوزۇر-سائادەتنىڭ سىرىدۇر: "كەمتەرلىك، قانائەت بىلەن باي بولۇش ۋە ئۆلۈم توغرىسىدا كۆپرەك تەپەككۇر قىلىش." ئاللاھ رەسۇلى دەيدۇكى: "قەسەم، مال ـ مۈلۈككە بولغان باغلىنىشنى كۈچەيتىدۇ، لېكىن بەرىكەتنى يوقىتىدۇ." (بۇخارى، ئېلىم ـ سېتىم، 26)

غەززالى ھەزرەتلىرى ئوغلىغا مۇنداق نەسىھەت قىلغان:

"ئوغلۇم! شۇنداق پەرەز قىلغىنكى، سەن بۇگۈن ئۆلدۈڭ، يەنە قايتا دۇنياغا ئاپىرىدە بولدۇڭ. شۇڭا ئەسلا بۇگۈننىڭ بىر مىنۇتىنمۇ بىكارغا ئۆتكۈزمە، ھەر ئالغان نەپەسكىنى بىباھا بىر نېمەت دەپ بىل! بۇ سەۋەپتىن بۇندىن كېينكى ھاياتىڭنى بۇنىڭغا قاراپ ئورۇنلاشتۇرغىن."

يىغىنچاقلىغاندا، ئەڭ چوڭ قابىلىيەت نەپسىنىڭ غەلىتىنى بىر تەرەپ قىلىشتۇر.

كاۋاپنىڭ پۈرىقى ئۇنىڭ ئېلانىدۇر

ئالتۇنئولۇق: مۇسۇلمانلارنىڭ مال-دۇنيا بىلەن بىلەن ئىمتىھانىدا، پۇل تاپقان ۋە خەجلىگەندە دىققەت قىلىشى كېرەك بولغان مۇھىم ئۆلچەملەر نېمە؟ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلىرى بۇ نوقتىدا قانداق بىر تەڭپۇڭلۇقنى ساقلىغان؟

ئوسمان نۇرى توپباش: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنە ھىجرىتىدە تۇنجى بولۇپ قېرىنداشلىقنى ئورناتتى. ئاندىن مۇسۇلمانلار بىلەن غەيرى مۇسۇلمالار ئارىسىدا ۋەتەنداشلىق (كىملىك) قانۇنىنى يولغا قويىدى. ئارقىدىن بازارغا چىقىپ، تىجارەت ۋە تاپاۋەتنى تەكشۈردى. بازاردا بىر ساتقۇچىغا ئۇچرىدى، ئالدىدىكى بۇغداي دۆۋىسىنىڭ ئىچىگە قولىنى تىقىپ، نەملىكىنى بايقاپ:

- بۇ نېمە ئىش؟ - دەپ سورىدى.

- يامغۇر ھۆل قىلىۋەتتى.- دەپ جاۋاب بەردى.

رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام:

- بۇ ھۆل قىسمىنى ئۈستىگە قويۇپ، كىشىلەرنى ئەھۋالىدىن خەۋەردار قىلساڭ بولمامتى؟ ساختىپەزلىك قىلغانلار مېنىڭ ئۈممىتىم ئەمەستۇر. - دېدى. (مۇسلىم، ئىمان، 164)

كۆنىمزدە تىجارەتتىكى ساختىپەزلىكنىڭ ئەڭ بېشىدا ئېلانلار بار. ئىسراپچىلىققا تەشۋىق قىلىش،

مال-دۇنياسىنى زىيادە كۆپتۇرۇپ كۆز-كۆز قىلىش، يەنە ئايالالرنىڭ سەھرى كۈچىنى كۆرگەزمە قىلىپ، بۇ ئارقىلىق سودا پۇرستىگە ئېرىشىش قاتارلىقلار.

بۇمۇ كىشىنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىدىغان بىر ئەھۋال، كۈنىمىزدە تويماسلىقنى تەشۋىق قىلىدىغان مۇسابىقىلەر بولۇشقا باشلىدى. كاۋاپ ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش يېمەكلىكلەر كوچىلاردا رەستىگە قويۇپ سېتىلماقتا. ئۇنى سېتىۋېلىشقا كۈچى يەتمەيدىغان نۇرغۇن غېرىپ، يېتىم، ئىگە-چاقسىزلارنىڭ ھەققى يېيىلمەكتە.

بۇرۇنلاردا يېمەكلىك ساتىدىغان ئاشخانىلار يېمەكلىكنىڭ ئالدىنى پەردە بىلەن توسۇپ قويااتتى ۋە باشقىلار كۆرەلمەيتتى. يەنە بازاردىن سېتىۋېلىنغان مېۋە-چىۋە، ئوتياش، كۆكتاتلارنى تور خالتىلارغا سېلىپ، يەنە ئۇنى ئىچى كۆرۈنمەس باشقا خالتىغا قويااتتى. بۇلارغا ئالالمايدىغان كەمبەغەللەرنىڭ كۆزى چۈشمىسۇن دەپ شۇنداق قىلاتتى.

شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېمەكنىڭ پۇرىقى بىلەنمۇ خوشنىسىغا زۇلۇم قىلىشنى چەكلىگەن. ئەپسۇس، كۈنىمىزدە پۇرىقى بىلەنلا قالماي، يەنە رەستىلەردە تىزىلىشىغا ئوبدان رۇخسەت قىلىنىشقا باشلىدى. بۇ ئەھۋال باي بىلەن يوقسۇل ئارسىدىكى مېھرى-مۇھەببەت، قېرىنداشلىق، ھەمكارلىق تۇيغۇلىرىنى ئاجىزلاشتۇرماقتا.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاياتى بويىچە ھەق ۋە ھوقۇققا رىئايە قىلدى. شۇنداق بولسىمۇ يۇقىرىدا

دېيىلگەندەك، ۋاپات بولۇشتىن ئىلگىرى مەسجىدى نەبەۋىدە ساھابىلارنى چاقىرىپ:

ـ ساھابىلىرىم! قايسىڭلارنى ئارقاڭلاردىن ئۇرغان بولسام، مانا مەن، كېلىڭلار، ئۇرۇۋېلىڭلار، كىمنىڭ مېلىنى قانچىلىك ئېلىۋالغان بولسام، كەلسۇن ھەققىنى ئېلىۋالسۇن. ـ دېدى. مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئۆز ھەرىكىتى بىلەن: "كىشىنىڭ ھەققىنى يېمەڭلار، نەپسانىيەتچىلىكىم پەقەتلا ئىنسانلار ئارسىدا رەزىل بولىدۇ دەپ ئويلىماڭلار، ئاخىرەتتە رەزىل بولۇش تېخىمۇ بەتتەردۇر. نېمە بولسا بولسۇن، كىشىنىڭ ھەققىنى يەپ بۇ دۇنيادىن ئاخىرەتكە كەتمەڭلار!" دەپ بۇيرىدى. كىشىنىڭ ھەققىنى يېمەسلىك، ئۆزئارا ھالاللىشىش سودا ھاياتىنىڭ ئەڭ مۇھىم دەستۇرىدۇر.

ھەدىس شېرىف دەيدۇكى:
"كىمدە قېرىنداشنىڭ نومۇسى ۋە باشقا بىر سەۋەبتىن بولغان ھەققى بولسا، دىنار ياكى دەرھەم (پۇل) تېپىلمايدىغان قىيامەت (ھېسابلىشىدىغان قىيامەت كۈنى) كېلىشتىن بۇرۇن، بۇ دۇنيادىكى چېغىدا ئۆزئارا رازىلاشسۇن. ئۇنداق قىلمايدىكەن، سالىھ بىر ئەملى بولسىمۇ، قانچىلىك زۇلۇم قىلسا شۇنچىلىك ئەملى بىكار بولىدۇ. ئەگەر قىلغان ياخشى ئەملى بولمسا، قېرىنداشنىڭ گۇناھى ئۇنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنىدۇ."
(بۇخارى، مەزالىم، 10 ، رىقاق، 48)

نىزاملار پەقەتلا تەقۋادار زاتلار ئۈچۈنمۇ؟

ئالتۇنئولۇق: ئەپەندىم، شۇنداق بىر مەسىلىنى دەيدىغانلار بار، ئىسلامنىڭ بىر قىسىم دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بەلگىلىمىلىرى پەقەت ئاللاھ دوستلىرىلا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلاردۇر. ئۇلارنى مىسال كەلتۈرسىڭىز دەيدۇكى، ئۇلار دېگەن ئالىم، ئەدىپ، پەزىلەت ئەھلىلىرى، شۇڭا ئۇلار ئۈچۈن ناھايىتى نورمال. ئەمما ئادەتتىكى بىر مۇسۇلمان ھاياتىنى باشقا بىر شەكىلدە ياشىسا بولىدۇ دەپ چۈشەنمەكتە. ھالبۇكى، دەۋەت قىلىنغانلارنىڭ ھەممىسى پۈتكۈل مۇسۇلمانلار بىلەن باغلىنىشلىق مەسىلىلەردۇر.

ئوسمان نۇرى توپباش: جانابى ئاللاھ: **«...ئاللاھنىڭ(ئەمرىگە ۋە نەھىيىسىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن) ساقلىنىڭلار، ئاللاھ سىلەرگە ئۆگىتىدۇ.»** (بەقەرە سۈرىسى 282-ئايەت) دېگەن. قۇرئان كەرىمدە 286 يەردە ئوخشىمىغان شەكىلدە تەقۋا تىلغا ئېلىنغان. بۇ ئىلاھىي بۇيرۇقنا ئىتائەت قىلىش، ئەلۋەتتە پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ مەسئۇلىيىتىدۇر. لېكىن ھەممە ئادەمنىڭ قەلبىنىڭ ساداسى ئوخشاش بولمايدۇ.

ئەلۋەتتە، بۇمۇ بار. ئىتائەت، مېھرى-مۇھەببەتكە باغلىق. ھەقىقىي بىر مۇھەببەت ئىككى قەلب

ئوتتۇرىسىدىكى مۇساپە لىنىيەسىنى باغلايدىغان رىشتە. ھۆرمەتلىك ساھابىلەر مانا بۇ مېھرى-مۇھەببەت رىشتىسىنى ئاللاھ ۋە رەسۇلى بىلەن باغلىدى. بۇ مۇھەببەت بىلەن شۇنداق ھالەتكە كەلدىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەڭ كىچىك بىر ئارزۇسىنمۇ:

"يا رەسۇلۇللاھ جېنىم، مېلىم ساڭا پىدا بولسۇن!" دەپ تۇرۇپ ئىجرا قىلىدىغان بولدى. جېنى ۋە مېلىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈچۈن پىدا قىلىش بولسا ئۇلار ئۈچۈن بىر نېمەت، سائادەت ئىدى.

رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام:

- بۇ دەۋەت مەكتۇبىنى پادىشاھقا كىم يەتكۈزىدۇ؟ - دەپ سورا-سوراقتىن قېرى-ياش پۇتۇن ساھابىلەر دەرھال:

- ئەي رەسۇلۇللاھ! بۇ شەرەپنى ماڭا بەر! - دەپ تالاشقان. ھالبۇكى، پادىشاھنىڭ جاللاتلىرى ئالدىدا رەسۇلۇللاھنىڭ بۇ مەكتۇبىنى ئوقۇش، ئۇلۇمگە تەۋەككۈل قىلغانلىق ئىدى.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان مۇھەببەت ئىنسانىنىڭ پۇتۇن ئارزۇلىرىدىن ئۈستۈن ئىدى.

"ئېيتقىنكى: ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىندىشىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق-تۇققانلىرىڭلار (ھەمدە ئۇلاردىن باشقىلار)، تاپقان پۇل-مالىڭلار، ئاقماي قالىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن ئاللاھتىن، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا (يەنى شۇلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بەرمىسەڭلەر)، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى ئاللاھنىڭ ئەمرى (يەنى مەككىنى پەتھ قىلىش ئىزنى) كەلگۈچە كۈتۈڭلار، ئاللاھ پاسىق قەۋمنى (يەنى ئاللاھنىڭ دىنىنىڭ چەك-چىگرىسىدىن چىقىپ كەتكۈچىلەرنى) ھىدايەت قىلمايدۇ." (تەۋبە سۈرىسى 24-ئايەت)

مەككىنىڭ كىلىشكەن يىگىتلىرىدىن **ئۆمەيىر ئوغلى مۇسائاب** باي بىر ئائىلىدىن ئىدى. چاچقان خۇشپۇراق ئەتىرىنىڭ پۇتۇن مەككىدە داڭقى بار ئىدى. ياش قىزلار ئۇنىڭ ماڭغان يوللىرىغا كىلىپ ئۇنىڭ كىلىشىنى كۆتەتتى. ئەمما ئۇ ھەممىنى بىر چەتكە قايرىپ قويدى. ئىمانغا بولغان سۆيگۈسى بىلەن پۇتۇن نەپسانىي راھىتىدىن ۋاز كەچتى. **ھەزرىتى ئۆمەر**، ئۆمەيىر ئوغلى مۇسائابنى راۋزادا يىرتىق، ياماق كىيىملەر ئىچىدە كۆرۈپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ كەتكەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئازغۇن بىر جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇپ ئۇنى قانداق قىلىپ ئەسرى سائادەت دەۋرىگە ئايلاندۇرغان بولسا، بۈگۈنمۇ ئىنسانلارنى ھۆزۈرغا ئېرىشتۈرۈپ، ئۇلارنى قۇتقۇزالايدىغىنى ئۇنىڭ رەھمىتىنى تاراتقان نەپەسدۇر.

قانداق بولۇپ مۇنداق بولدى؟ بۇنىڭ سىرى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى توغرا تونۇشتا يۇشۇرۇنغان. ئۇنى قەلبىتىن تونۇش، ئۇنىڭ يۈرەككە قىلغان تەسىرىدىن ھېس قىلىش ۋە ئۇنىڭغا جېنىمىز، دىلىمىز بىلەن مايىل بولىشىمىز بىلەن مۇمكىن. كۆنىمىزدە پۇتۇن جەمئىيەتتىكى مەنپەئەتپەرەسلىك تۈپ سەۋەبى بولسا، ئاللاھ رەسۇلىنى توغرا تونىمىغانلىقتۇر.

بۇ سەۋەبتىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى توغرىسىدىكى دەرسلەر ئىنتايىن مۇھىم. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى (سىيرەت) بىر تارىخىي بىلىم ئەمەس. شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىش كېرەككى، كۆزىمىزدە ئەمەس، قەلبىمىزدىن سىيرەت ئوقۇشىمىز

كىرەك. چۈنكى سىيرەت ئۇقۇغان كىشىنىڭ دىلىدىكى مۇھەببەت ۋە ئىشتىياققا كۆرە تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى سىيرەت كىشىنىڭ قەلبىگە ئاساسەن، ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ تۇرىدىغان ئەينەكتۇر.

بۇگۈنكى كىشىلىكەرنىڭ كۆپ قىسمى پىسخىكىلىق سەۋەبلەردىن بولماقتا. پۈل تاپقانىنىڭمۇ دەردى بار، پۈل تاپمىغانىنىڭمۇ دەردى بار. ئەسرى-سائادەت دەۋرىدە پىسخىك مەسىلە يۈز بەرگىنىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ تەڭپۇڭلىقىنى يوقاتتىم دېگەن بىر ساھابىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

ساھابىلەرنىڭ قەلبىدە ھېچبىر سۆيگۈ، ئاللاھ ۋە رەسۇللاھنىڭ سۆيگۈسىنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمىگەن. مال-مۈلۈك بولسۇن، بالا-چاقا بولسۇن ياكى جېنى بولسۇن ھېچبىرىنىڭ سۆيگۈسى ... چۈنكى بۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ دۇنيادا قالىدىغان بولۇپ، ئاللاھ ۋە رەسۇللاھنىڭ سۆيگۈسى بولسا ئەبەدىي سائادەتنىڭ مەنبۇيى بايلىقى بولۇپ قالىدۇ.

ئەمدى بۇگۈنكى جەمئىيتىمىزگە قارايدىغان بولسىڭىز، نۇرغۇنلىرى ماددىي ئىمكانىيەتتى شۇنداق ياخشى بولسىمۇ ئەمما روھىي ھوزۇرسىزلىق كىرزىسى ئىچىدە ياشىماقتا. ئۆتمۈشكە قارىغاندا باي-بايا‌شاتلىق سەۋىيەسى خېلىلا يۇكسەلگەن بولسىمۇ، لېكىن روھىي كىرزىسلەر ۋە شۇنىڭغا ماس روھىي كېسەللەر كۆپىيىپ، بەختلىك ئائىلىلەر خانىۋەيران بولماقتا، ئاجرىشىشلار كۆپەيمەكتە. پەرزەنتلەر ئائىلە ئىللىقلىقىنى يوقۇتۇپ، دىلى سۇنۇپ، خوشاللىقىنى كوچىلاردىن ۋە خاتا يەرلەردىن ئىزدەيدىغان ئەھۋالغا كېلىپ، ئۇلارنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى شۇ كوچىلارنىڭ ئىنسابىغا قالماقتا.

بۇ سەۋەبتىن كۇنىمىزدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەنىۋىي تەربىيەسىگە بولغان ئېھتىياجىمىز تەخىرسىزدۇر. ئۇنىڭغا پۈتۈن ۋۇجۇدىمىز بىلەن ئىشتىياق باغلاشقا موھتاجمىز. چۈنكى مۇھەببەت دەسمايىسىنى خاتا يەرگە سەرپ قىلغانلار، پەلەمپەي پەشتاق يېنىدا ئېچىلغان گۈل ـ چىچەكلەرگە ئوخشاش، ھامان دەسسىلىپ چەيلىنىدۇ.

يىغىنچاقلىغاندا، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە چىن قەلبىمىز بىلەن باغلىنىشىمىز زۆرۈردۇر. ھۆرمەتلىك ساھابىلەر بۇ جەھەتتە خىلى يۇقىرى دەرىجىگە يەتتى.

"يا رەببى! سېنى بىلگەن نېمىنى يوقاتتىڭ؟ سېنى يوقاتقان نېمىگە ئېرىشتى؟" (ھىكەمى ـ ئاتائىيە)

بۇ سەۋەبتىن "رابىتا دېگەن نېمە؟" دەپ سورىغانلارغا، "مۇھەببەتنى قەلبىدە پاك ساقلىيالمىغانلار" دەپ جاۋاب بېرىمەن. قەلبىمىزدىكى مۇھەببەت مەشئىلىنى ئۆچۈرمەسلىكىمىز كېرەك. ھەزرىتى ئەبۇ بەكرىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بولغان مۇھەببىتى، پىداكارلىقى، دىل رىشتىسى ۋە ئۇنىڭ بىلەن چەمبەرچەس باغلانغانلىقى رابىتانىڭ ئەڭ ياخشى مىسالىدۇر.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنىڭ ئەڭ چوڭ دىل ئەنگۈشتەرىمىزدۇر. ئۇ بىزنىڭ مەڭگۈلۈك ھايات باغچىمىزنى بەرپا قىلىدۇ. بۇ نەقەدەر چوڭ بىر مەرھەمەت! بىر بۇددىست جامائىتىنىڭ ئىچىدە تۇغۇلغان بولساق، ئىسلامدىن ئايرىلىپ، پۈتۈن دۇنيا نېمەتلىرى

بىزنىڭ بولغان تەقدىردىمۇ، بۇنىڭ بىزگە نىسبەتەن نېمە قىممىتى بولاتتىكى؟ ئىنسان ماددىي جەھەتتە كىچىك بىر نەرسىنى يوقاتقىنىغا پەرىشان بولىدۇ. ئۇنى يەنە تاپارمەنمۇ دېگەن غەمدە ياشايدۇ. مەنۇي يوقىتىشلارنىمۇ بۇ خىل غەم-ئەندىشىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلىشىمىز كېرەك.

ھەقىقەتەن ئۆز-ئۆزۈمدىن شۇنى سوراپ قالىمەن:

"قانچىلىك دۇنيا، قانچىلىك ئاخىرەت ئەندىشىسى ئىچىدە ياشاۋاتىمىز؟ قانچىلىك ئاخىرقى نەپەس ۋە قەبرى ئازابى ئەندىشىسى ئىچىدە ياشاۋاتىمىز؟ ئاللاھتائالانىڭ غەزىپى ۋە ئۇنىڭغا ئۇچراشتىن قانچىلىك قورقۇۋاتىمىز؟"

بۇلارنى ئويلاشقا توسقۇنلۇق قىلۋاتقىنى پانىيلىققا ئىسيان قىلۋاتقان خام نەپسىنىڭ غەلبىتىدۇر. غەلبەتنى يىرتىپ ئاتالايدىغىنى بولسا **ئاللاھنى زىكىر قىلىشتۇر**. ئاللاھتائالا: **«دىللار پەقەت ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ.»** (رەئد سۈرىسى 28-ئايەت) دېگەن. ئاللاھنى ياد ئېتىش پەقەت ئېغىزدىلا ئەمەس بەلكى دىلدا ئىشقا ئېشىشى كېرەك.

مۆمىننىڭ قەلبى: "مەن قانداق قىلسام ئاللاھ بىلەن دوست بولالايمەن؟" دەپ تىپىرلىشى، ئىلاھي كۆرۈتۈش كامىراسى ئاستىدا ئىكەنلىگىمىزنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. ئادەتتىكى بىر دۇنيا كامىراسىنىڭ ئاستىدا ئەركىن، ئازادە ھەرىكەت قىلالمايمىز، چۈنكى بىزنىڭ ھەرىكىتىمىزنى نازارەت قىلىپ تۇرىدۇ، بۇ كۆرۈنۈشلەرنى بىزگە ئوخشاش ئىنسانلار كۆرىدۇ دەپ ھەرىكىتىمىزگە دىققەت قىلىمىز.

ئەسلىدە ئىلاھىي كامىرالار ھەر ۋاقىت بىزنىڭ پۈتۈن ئىشلىرىمىزنى سۈرەتكە ئېلىپ تۇرىدۇ. ۋاقتى كەلگەندە ئۇ كامىرادا ساقلانغانلار ئاشكارلىنىدۇ. **«(ئۇنىڭغا) نامە-ئەمالىڭنى ئوقۇغىن! بۈگۈن ئۆزەڭگە (يەنى بۇ قىلمىشلىرىڭغا) ئۆزەڭ گۇۋاھ بولۇشۇڭ كۇپايە.»** دېيىلىدۇ. (ئىسرا سۈرىسى 14-ئايەت)

نىگىزلىك مەسىلە قەلب تەربىيەسى

ئالتۇنئولۇق: مۇسۇلمانلارنىڭ مال-دۇنيا بىلەن ئىمتىھانىدا دېگەن مەزمۇندا تىلغا ئالغانلىرىڭىزدىن، مال-دۇنيا ئىنسانىنى تەقۋالىقتىن ئۇزاقلاشتۇرۇپ، غەپلەتكە باشلايدىكەن دېگەن مەنىنى چىقارساق بولامدۇ؟ مال-دۇنيادىن ئۇزاقراق تۇرىشىمىز كېرەكمۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: پۈل ئىككى بىسلىق پىچاققا ئوخشايدۇ. مال-دۇنيا تەقۋالىقنىمۇ، غەپلەتكىمۇ يېتەكلەيدۇ. بۇنى ئىنسانىنىڭ قەلبى بەلگىلەيدۇ. پۈلنى باشقۇرغان قەلبتۇر. قەلبىمىز قانداق بولسا پۈلمۇ شۇنىڭغا ئاساسەن باشقۇرۇلىدۇ. يەنى ئەسلى مەسىلە قەلبتە. جانابى ئاللاھ بۇ سەۋەبتىن ھەر ۋاقىت قەلبنى ئۇندەيدۇ. جانابى ئاللاھ **"ئاخىرەتتە پەقەت پاك قەلب[14]"** بىلەن كەلگەنلەر قۇتۇلۇپ قالىدۇ دەپ بىلدۈرىدۇ. بىزنى پاكلانغان بىر قەلبكە ئىگە بولۇشقا دەۋەت قىلىدۇ.

سەلەفى ئۆلىمالىرىدىن ئەبۇ ھەزىم مۇنداق دېگەن: "ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرمىغان ھەرتۈرلۈك ئىمكانلار (مال-مۈلۈك، ئۆي-بىسات، شانۇ-شۆھرەت) پەقەتلا پالاكەتكە سەۋەب بولىدىغان مۇسىبەتلەردۇر."

14. قۇرئان كەرىم شۇئەرا سۈرىسى، 89-ئايەتكە قارالسۇن.

ئالتۇنئولۇق: ئۇنداقتا مۇسۇلمانلارنىڭ پۇل بىلەن ئىمتىهانىدىكى نىگىزلىك مەسىلە قەلب تەربىيەسىنىڭ كەم بولۇشىدىن كېلىپ چىقىدىكەن ـ دە!

ئوسمان نۇرى توپباش: ناھايىتى توغرا دېدىڭىز، بىزگە بەزىدە مۇنداق مەكتۇپلار كېلىدۇ: "قىزىم مۇنداق بولدى، ئوغلۇم مۇنداق بولدى .... " دەپ شىكايەت قىلىدۇ. ھالبۇكى، ئاتا ـ ئانا بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن سىز ئۇلارغا نېمە بەردىڭىزدە ئۇلاردىن نېمىنى كۈتىۋاتىسىز؟ خاتالىقنى ئاۋۋال ئۆزىمىزدىن ئىزدىشىمىز كېرەك.

مەرھۇم ئەلى ئۇلۇغى قۇرۇجى ئۇستازىمىزنىڭ بىر ئىشى ئېسىمگە كەلدى. ئەللىك يىل ئاۋۋال تۈركىيەدىن ھەر يىلى ئاران ئونمىڭ كىشى ھەجگە بارالايدىكەنتۇق. كەلگەن ھاجىلارنىڭ سانى ئاز بولغاچقا باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەن ھاجىلار بىلەن تېخىمۇ يېقىن ئالاقىلىشىش ئىمكانىيىتى بولغان ئىكەن. بىر كۈنى ئەلى ئۇلۇغى ئۇستاز ۋە دوستلىرى ئافرىقىدىن كەلگەن ھاجىلار ئۆمىگى بىلەن مەدىنە ـ مۇنەۋۋەردىكى ئارىق ھېكمەت كۈتۈپخانىسىدا بىللە ئولتۇرۇپتۇ. ھەج خىزمەتچىلىرىدىن بىرى ئافرىقىدىن كەلگەن ھاجىلارنىڭ ھەجنىڭ ئەدەپ ـ قائىدىلىرىگە ئانچە دىققەت قىلمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇنىڭغا جاۋابەن ئافرىقىلىق ھەج ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـ سىز قانچىلىك ئەجىر سىڭدۈرگەنگە... چۈشلۈق نەتىجە تەلەپ قىلىسىز؟ ئاللاھ رەسۇلى ئافرىقىغا ساھابە ئەۋەتتى، سىز ھېچ ببرىپ باقتىڭىزمۇ؟ بۇ يەرگە كەلگەنلەر مەسجىدنى تۈنجى بولۇپ بۇ يەردە كۆرىۋاتىدۇ. ئۇلار ئورماندا ياشايدىغان ئىنسانلار. سىلەر كېلىپ بىزگە ئەدەب ـ قائىدە ئۆگەتتىڭلارمۇ؟ ـ دەپتۇ.

كۈنىمىزدىكى مەسىلىمۇ دەل مۇشۇ. ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىگە نېمە بەردىكىن، ئۇلاردىن بىر نېمىلەرنى كۈتكىدەك؟ بۇ سەۋەبتىن ئىسلامنى قايتىدىن چۈشىنىپ، قايتا ئاڭلىتىش كېرەك. بۈگۈن ئىسلام ھۆكۈملىرىگە لايىقدا ئەمەل قىلغان لاياقەتلىك ئىنسانغا ئېھتىياجىمىز بار.

ھەزرىتى مەۋلانا بۇنى ئوبرازلىق ھالدا مۇنداق بايان قىلغان:

رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆڭۈل دۇنياسى نادىر، نەپىس، گۈل-چېچەكلەر، خۇشپۇراقلىق گۈللەر تىكىلگەن بىر جەننەت باغچىسىغا ئوخشايدۇ. بىز ئۇ گۈزەل جەننەت ماكان باغچىنىڭ ساباھ مەيىن شامىلىدىن قانچىلىك بەھرىمان بولۇۋاتىمىز؟ ئائىلە ھاياتىمىز، تىجارەت ھاياتىمىز ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرىمىز ئۇنىڭغا قانچىلىك ئوخشايدۇ؟

"بىركۈنى كەچتە سىرتقا چىقتىم، ئېتىزلىقتا ئايلىنىۋاتاتتىم، قارىسام ئېتىزلىقتا جىنچىراق كۆتىرىۋالغان بىر ئادەم ئايلىنىپ يۈرگۈدەك..." ، "نېمە ئىزدەۋاتىسەن؟ دەپ سوردۇم ئۇنىڭدىن. "ئىنسان ئىزدەۋاتىمەن." دېدى. مەن: "بولدى ۋاز كەچ، ھېچ ئاۋارە بولما، بېرىپ ئۇيقۇڭنى ئۇخلا، مەن ئىزدەپ ھېرىپ ماجالىم قالمىدى." دېدىم. ئۇ ماڭا ئازاپلىق قارىۋېتىپ: "مەنمۇ تاپالمايدىغانلىقىمنى بىلىمەن، پەقەت ئۇنىڭ ھەسرىتىدە ئايلىنىۋاتىمەن، ئۇنىڭ ھەسرىتىمۇ ماڭا لەززەت بېرىدۇ" دېدى.

ئەمدى بولسا پۈتكۈل جەمئىيەت مۇشۇنداق بىر ئىنسانىنى ئىزدىمەكتە. مەۋلۇت تەبرىكلەيدىغان پروگراممىلاردا خەلقنىڭ چوڭ يىغىلىشىنى كۆردۇق. بۇ يىغىلىشلار دەل ھەقىقىي ئىنسانغا بولغان تەقەززانىڭ ئەكىس ئېتىشىدۇر.

خوجايىن بىلەن ئىشچىنىڭ مۇناسىۋىتى

ئالتۇنئولۇق: مۇئەللىم رەھمەت سىزگە، ئىنتايىن مۇھىم نەرسىلەرنى ئەسكەرتتىڭىز. بۇ تېما بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىشچىلارنىڭ ئىش ھەققى مەسىلىسىمۇ بەك مۇنازىرە قىلىنىۋاتىدۇ. ھېچقانداق ئىسلامىي ئېتىقادى بولمىغان بىر كىشىنىڭ ئىشچى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بۇ يەردە دېيىشمىسەكمۇ بولىدۇ. ئەمما بىر مۇسۇلمان خوجايىن بىلەن ئىشچىنىڭ مۇناسىۋىتى قانداق بولىدۇ؟ ئىشچىلارنىڭ ئىش ھەققى دېگەن نېمە؟ ئىشچىلارنىڭ ئىش ھەققىنى بەلگىلەشتە قانداق بىر ئۆلچەم قوللىنىلىدۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: بىز نورمالدا بەكرەك يوقسۇل، نامراتلارغا ئىچ ئاغرىتىمىز. ئەسلىدە ئەڭ ئىچ ئاغرىتىشقا تېگىشلىك بولغانلار ئىشچىسىغا زۇلۇم قىلغان زالىم خوجايىنلاردۇر. ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىپ توغرا يولغا يېتەكلىشىمىز كېرەك. چۈنكى كۈنىمىزدە يۈز بېرىۋاتقان كۆپلىگەن مەسىلىلەرنىڭ كۆپ سالمىقىنى، زالىم خوجايىنلار كەلتۈرۈپ چىقارماقتا.

ئالدىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، زالىم خوجايىن ئىشچىسىغا: "مېنىڭ سايەمدە نان تېپىۋاتسەن." دەيدۇ.

مۇنداق دېيىشكە نېمە ھەققى بار؟ ھەم ئۇنىڭغا قانچىلىك نان بەردىكىن؟

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جان ئۈزۈش پەيتىدىمۇ ئىككى نەرسىنى قەتئى ئېغىزىدىن چۈشۈرمىگەن. ھەتتا راۋى دەيدۇكى: "ئاللاھ رەسۇلىنىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ قالغان ئىدى، ئاۋازىنى ئېنىق ئاڭلىغىلى بولمايتتى. مۇشۇنداق ھالەتتىمۇ ئاللاھ رەسۇلى سۆزلىرىنى تەكرارلاپ:

بىرىنجىسى، جانابى ئاللاھقا بولغان قۇللىقىمىزنى ئىپادىلەش ۋەزىپىمىز: "ناماز، ناماز، نامازا!"

ئىككىنچىسى: "قول ئاستىڭلاردا ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ھەققىگە دىققەت قىلىڭلار" دېگەن. ھۆرمەتلىك ساھابىلەر پەقەت مۇشۇ ھەق ئەندىشىسى بىلەن نۇرغۇن ئۇرۇش ئەسىرىنى ئازاد قىلىۋەتكەن.

"پىخسىق زەرگەر ئۆزەڭگە باشقا بىر ھەمیان تىككۈزگىن!
گۆرۈڭدە خەجلىگىلى بولىدىغان پۇل بولسا شۇنى ھەمیانغا سالغىن."
(نەجىق پازىل قىسقا كۇرەك)

مۇسۇلمان بىر خوجايىن، قول ئاستىدىكى ئادەملىرىنىڭ يىگەن-ئىچكىنى بىلەن ئۆزىنىڭكىنى ئوخشاش قىلىشى، ئېغىر ئىشقا سالماسلىقى كېرەك. ھەتتا ئىسلام بۇ ھوقۇقنى ئىنسانلارغىلا ئەمەس ھايۋانلارغىمۇ بەردى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھايۋانلارغا مېنىشلىپ پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەن بىر توپ كىشىلەرنى كۆرۈپ:

”ئات، تۆگە، ئىشەكلىرىڭلارنى ھاردۇرىۋەتمەي ياخشى مېنىڭلار، (كېرەك بولمىغان چاغلاردا) ئۇلارنى ياخشى ئارام ئالدۇرۇڭلار، ئۇلارنى يولدا، كوچىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرىدىغان ئورۇندۇق قىلىۋالماڭلار. (ئۇستىگە مىنىۋېلىپ پاراڭ قىلىشماڭلار) مېنىدىغان نۇرغۇن ھايۋانلار باركى، ئۇستىگە مىنگەنلەردىن بەكرەك خەيرلىك ۋە ئاللاھتائالانى ئۇلاردىنمۇ بەكرەك ياد ئېتىدۇ.“ دېگەن. (ئەھمەد ، III، 439)

ئالتۇنئولۇق: يەنى مۇسۇلمان بىر ئىشچىسىغا تېخىمۇ دىققەتتە مۇئامىلە قىلىشى كېرەكمۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: ھۆجۇرات سۈرىسىدە: **«...ئەگەر تەقۋادار بولغانلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر-بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ).....»** (ھۆجۇرات سۈرىسى 13-ئايەت) دېگەن ئايەت بار. بۇ ئايەت بىر قۇل سەۋەبىدىن نازىل بولغان. بۇ دىققەتنى جەلب قىلىدىغان بىر مەسىلىدۇر. ھەممىمىزگە مەلۇم، ئۇ زامانلاردا ئۇرۇش قانۇنلىرى بويىچە، ئەسىرلەر قۇل ئورنىدا سېتىلاتتى. ئۇ بىر مۇسۇلمان بولغان قۇل ئىدى. بۇ قۇل: ”مېنى سېتىۋالماقچى بولغان كىشىگە مېنىڭمۇ بىر شەرتىم بار، ئەزان ئۇقۇلغان ھامان مېنى ئەركىن قويۇپ بېرىشى كېرەك، چۈنكى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەگىشىپ نامازغا ئوقۇيمەن.“ دېدى، دېگىنىدەك بولدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەر قېتىم راۋزاغا

كىرگىنىدە كۆزى ئۇ قۇلنى ئىزدەيتتى. بىر كۈنى قۇلنىڭ خوجايىنىغا:

- قۇلۇڭنى كۆرمىدىم، قەيەردە؟ - دەپ سورىدى.

- ئەي رەسۇلۇللاھ! ئۇ ئېغىر كېسەل بولۇپ قالدى.

- دېدى.

بۇنى ئاڭلاپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بارلىق ساھابىلىرىنى يېنىغا چاقىرىپ:

- يۇرۇڭلار! ئۇ قۇلنى يوقلاپ كېلىمىز. - دېدى. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن يەنە ئۇ قۇلنى كۆرەلمىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە قۇلنىڭ خوجايىنىدىن قۇلنىڭ قەيەردىلىكىنى سورىدى، ھەمدە بىرەر ئىش قىلىپ ناماز ئوقۇش ھەققىنى ئېلىۋالدىڭمۇ؟ دېيىشىگە:

- ئەي رەسۇلۇللاھ، ئۇنىڭ جېنى تۇمشۇغىدا، سەكراتقا چۈشتى.

- دەپ جاۋاب بەرگىنىنى ئاڭلاپ، يەنە ساھابىلەرگە: "ئۇنداق بولسا ھەممىمىز ئۇ قۇلنى يوقلاپ كېلەيلى." دېدى. ئۇ قۇل ۋاپات بولغىچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ يېنىدىن ئايرىلمىدى. ۋاپات بولغاندىن كېيىن پەيغەمبىرىمىز قۇلنى يۇيۇپ، يەرلىكىگە قويغىچە تۇپراق بېشىدىن كەتمىدى. مەككىلىك مۇھاجىرلار:

گۈل، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سىمۋولىدۇر. بۇ ھايات مەكتىۋىدىكى ئەڭ مۇھىم تەقسىمات:
ئۇ گۈللەر شاھىنى تونۇشتۇر.
ئۇ گۈلنىڭ خۇشبۇي ھىدى ۋە مەنىۋى تۇيغۇسىدىن ئۆز نېسىۋىسىنى ئېلىشتۇر.
ئۇ گۈلنىڭ بەرگىسىدىكى بىر شەبنەم تامچىسى بولۇشتۇر.

ـ بىز ئىمانىمىزنى قوغداش ئۈچۈن يۇرتىمىز، ئائىلىلىرىمىزدىن ئايرىلدۇق، جېنىمىز، مېلىمىزنى پىدا قىلدۇق. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قۇلغا بىزدىنمۇ بەكرەك كۆڭۈل بۆلدى. ـ دېدى. مەدىنىلىك ئەنسارلار: "بىزمۇ جېنىمىز، مېلىمىزنى ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلدۇق، ئەمما ئاللاھنىڭ رەسۇلى بۇ قۇلغا بىزگە قىلغاندىن بەكرەك كۆڭۈل بەردى. ـ دېيىشتى. بۇنىڭغا قارىتا قۇرئاندىكى:

«ئەڭ تەقۋادار بولغىنىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ).....» (ھۇجۇرات سۈرىسى 13 ـ ئايەت) دېگەن ئايەت نازىل بولغان ئىكەن. يەنى بۇ ئايەت يۈكسەك مەرتىۋىگە ئىگە بىر كىشى ئۈچۈن چۈشۈرۈلمىدى، بىر قۇل ئۈچۈن چۈشۈرۈلدى. ئۇ كۆرۈنۈشتە ھەقىقەتەن بىر قۇل ئىدى، لېكىن تەقۋالىقتا ھەقىقەتەن كامالەتكە يەتكەن بىرسى ئىدى.

يەنى ئۇ بىر قۇل تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ھەققى ئۈچۈن نېمە تەلەپ قىلدى؟ ئاللاھ رەسۇلى بىلەن بىللە بولۇشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ نېمىدە بىللە بولۇشنى ئارزۇ قىلدى؟ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە سەجدە قىلىشنى ئارزۇ قىلدى.

تامىقىمىز ئوخشاش بولسۇن

ئالتۇنئولۇق: ئەپەندىم: "يېگەن ئىچكىنىڭلار ئوخشاش بولسۇن" دېگەن تەۋسىيەنى ئىش ھەققى بەلگىلەشتىكى بىر ئۆلچەم دەپ چۈشىنىشكە بولامدۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: بۇ پەيغەمبەرلەر كۆرسەتمىسىنى كۈنىمىز شارائىتىدىمۇ قوللىنىشقا بولىدۇ. ئەسرى سائادەت دەۋرىدە ساھابىلار ئېھتىيات قىلغاچقا قۇللارغا بېرىشكە تېگىشلىك بولغاندىن كۆپرەك ھەق بېرىلگەن ۋە ئۇلارنىڭ ئازاد بولىشىغا سەۋەب بولسۇن دەپ مۇشۇنداق بىر شەرت قويۇلغان. شۇڭلاشقا قۇل ساھىبى بولۇش دەرت تاپقانلىق بولۇپ، ئۇلارنى ئازاد قىلىش ئۈنىڭدىن ياخشىراق چارە دەپ قارالغان. بۇنىڭدىن سىرت، كىشىلەر ئارسىدىكى تەبىقە پەرقىنى يوقىتىش ئۈچۈن قۇللارنى ھۆر بولغانلار بىلەن تويىنى قىلىپ قويۇش تەشەببۇسى ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ھەتتا بىر قىسىم غەيرى مۇسۇلمان قۇللار ئىسلامنىڭ بۇ نازاكتى، پاكلىقى، ئىنچىكىلىقى بىلەن ھىدايەتكە ئېرىشىش شەرىپىگە نائىل بولغان.

> ھەدىسى شېرىفتە بايان قىلىنىدىكى: "ئاللاھ بۇ ئۈممەتكە ئاجىزلارنىڭ دۇئاسى، نامىزى، ئىخلاسى سەۋەبىدىن ياردەم قىلىدۇ."
> (نەسائى، جىھاد، 43)

ئالدىنقى قاتاردىكى ساھابىلەردىن **ئۆمەيرنىڭ ئوغلى مۇسئاب**نىڭ مۇشرىك قېرىندىشى **ئەبۇ ئەزىز** بەدىر ئۇرۇشىدا ئەسىرگە چۈشتى. پۈتۈن ئەسىرلەرگە ئوخشاش ئۇمۇ بىر ئائىلىگە بېرىلدى. بۇ يوقسۇل بىر ئائىلە ئىدى. ئۇ ئەسىرلىكتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بۇ ئائىلىنىڭ بالىلىرىغا ساۋادىنى چىقىرىش دەرسى بەردى. ئۇ ئائىلىدىكىلەر بولسا قىس يېمەكلىكلەرنى بالىلىرىغا دەرس بەرگەن ئۇ ئۇستازىغا بەرگەن، ئۆزلىرى بولسا خورما بىلەن سۇ ئىچكەن. ئەبۇ ئەزىز: "بۇ ئائىلىدىكىلەر ئۆزى پەقەت سۇ ۋە خورما يەپ، ماڭا تەستە تاپقان ياخشى يېمەكلىكلەرنى بەرگەندە ئىنتايىن خىجىل بولاتتىم." دېگەن. ئۇلارغا دېدىمكى:

"بۇنداق قىلماڭلار، مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاش ئوزۇقلىناي، بۇ ئەكەلگەن ياخشى تائاملارنى بالىلىرىڭلارغا بېرىڭلار" دېدىم، لېكىن ئۇلار:

"بولمايدۇ، ئاللاھ رەسۇلى بىزگە مۇشۇنداق بۇيرۇق قىلدى." دېدى.

ئالتۇنئولۇق: بىر ئىسلام جەمئىيتىدە كىرىم پەرقى ھاڭدەك يوغىناپ كېتىدىغان ئەھۋالغا دۇچار بولامدۇ؟ ياكى قانداق ئەھۋالدا بۇنداق ھادىسە يۈز بېرىدۇ؟

ئوسمان نۇرى توپباش: بىر جەمئىيەتتە باي بىلەن كەمبەغەل ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ھاڭدەك يوغىناپ كەتكەندە، ئۇ جەمئىيەتتە ھوزۇر ۋە تىنچلىق قالمايدۇ. بۇ سەۋەبتىن بايلار پىخسىق، پىخسقلىرى بەك باي بولغان بىر جەمئىيەت تولمۇ ئېچىنىشلىقتۇر. بۇنىڭ ئەكسىچە

بايلىرى سېخى، سېخىلىرى باي بولغان بىر جەمئىيەت بولسا تولىمۇ بەختلىكتۇر.

بۇ سەۋەبتىن بولۇپمۇ باي مۇسۇلمانلارنىڭ ھەق، ئادالەت، قېرىنداشلىق، ئۆزئارا يارەمدە بولۇش، خەير-ساخاۋەت قىلىش، يوقسۇللارنى يوقلاش قاتارلىق ئىسلام ئەخلاقىغا ئىگە بولىشى زۆرۈردۇر. بۇنىڭ بىلەن بىرگە يوقسۇل مۇسۇلمانلارنىڭمۇ سەۋرىچان، قانائەتچان، ھالال رىزىق ئۈچۈن تىرىشىش، باشقىلارنىڭ مېلىغا كۆز سالماسلىق، ئاداۋەت تۇتماسلىق قاتارلىق ئىلاھىي ئەمرلەرگە رىئايە قىلىشى شەرتتۇر. پەقەت مۇشۇنداق بىر جەمئىيەتتە ئۇرۇش-جېدەل، دۇشمەنلىكنىڭ ئورنىنى سۆيگۈ ۋە قېرىنداشلىق مېھرى ئالىدۇ.

ھەزرىتى ئەلى دەيدۇكى:
"تۆت نەرسە داۋاملاشقان مۇددەتكىچە دىن ۋە دۇنيا مۇقىم ۋە ساغلام ھالدا پۈت تىرەپ تۇرىدۇ.
1) بايلار ئۆزىگە بېرىلگەن مالدا پىخسىقلىق قىلمىغۇچە،
2) ئالىملار ئۆگەنگەن بىلىمگە ئاساسەن ئىش قىلمىغۇچە،
3) جاھىللار بىلمىگەن نەرسىلىرى بىلەن مەغرۇرلانمىغۇچە،
4) يوقسۇللار دۇنيا نېمەتلىرى ئۈچۈن ئاخىرىتىنى ساتمىغۇچە."

كاپىتالىستىك تۈزۈمدە مۇسۇلمانچە ياشاش

ۋالتۇنئولۇق: ئاخىرقى بىر سوئال بىلەن بىر خۇلاسىلاشقا توغرا كەلسە، كاپىتالىستىك تۈزۈمدە مۇسۇلمانچە ياشاش مۇمكىنمۇ ئەجىبا؟

ئوسمان نۇرى توپباش: كاپىتالىستىك تۈزۈم ئىچىدە مۇسۇلمانچە ياشاش بىر ئاز تەس بولسىمۇ يەنىلا ياشاش مۇمكىن. ئىسلامىيەت مەيدانغا كەلگەن جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئىقتىسادىي ھايات شەرتلىرى، بۈگۈنكىدىن ياخشى ئەمەس ئىدى. ئۆسۈم، جازانە، ئالدامچىلىق ھەددىدىن ئېشىپ چېكىگە يەتكەن ئىدى. ئىسلام مۇشۇنداق بىر شارائىتتا تۈگۈلۈپ زورىيىپ تەرەققى قىلدى. رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام ئۇ شەرتلەر ئاستىدا تىجارەت بىلەن شۇغۇللاندى. پۈتۈنلەي بۇ ئەگرى، خاتا تەرتىپلەر بىلەن كۆرەش قىلىش ئارقىلىق ئىسلامىي ھەق ۋە ئادالەت ئاساسىدا يۈكسەلگەن ئىقتىسادىي ھايات ئۇرۇقىنى چاچتى.

باينى تېخىمۇ باي قىلىدىغان، يوقسۇلنى تېخىمۇ يوقسۇل قىلىدىغان ئىقتىسادىي بوھرانغا سەۋەب بولىدىغان ئۆسۈم يېيىش بىلەن جازانىخورلۇق ئەسرى سائادەت دەۋرىدە پۈتۈنلەي يوق بولدى.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە، تارىختىن بىرى نۇرغۇن ئەجنەبى قائىدە-تۈزۈملەر ئۆز تۈزۈمىنى داۋاملاشتۇرۇپ

كەلدى. چۈنكى ھەقىقى بىر مۇسۇلمان قايسى جەمئىيەتتە ياشىسۇن، ھەرقانداق شارائىتتا مەۋجۇتلىقى ۋە ئىمان ئىشتىياقىنى قوغدىيالايدىغان، خۇددى ئالتۇندىن ياسالغان ئەنگۈشتەردەك، پاتقاقتا چۈشسىمۇ قىممىتىنى يوقاتمايدىغان ئىنساندۇر.

بۇ نەزەردە قارىغاندا بىر مۇسۇلمان، تىجارىتىنى كاپىتالىزمنىڭ تاجاۋۇزچىلىق ۋە شەخسىيەتچىلىكىگە ئاساسەن ئېلىپ بارماسىتىن، جانابى ئاللاھنىڭ بۇيرىقىدىكى ھالال-ھارام چەك-چېگرالىرىغا، ساداقەت ۋە سەمىمىيلىكتەك ئىلاھىي ئۆلچەملەرگە ئاساسەن تەرتىپكە سېلىشى كېرەك.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەيدۇكى: "مېلىنى ساتماقچى بولغان جۇرئەتلىك بىر سودىگەر بەختىياردۇر (يەنى رىزىقلاندۇرۇلغاندۇر). قاراڭغۇ بازاردا سودا قىلىدىغانلار (ھايانكەشلەر) بولسا مەلئۇندۇر." (ئىبنى ماجە، تىجارەت، 6)

شۇنداق قىلىپ، غەيرى مۇسلىم تۈزۈلمىسى ئىچىدىمۇ ئىلاھىي ئەمىر-بۇيرۇقلارغا رىئايە قىلالايدىغان مۆمىنلەر ھەر ۋاقىت ئەتراپتىكىلەر ئۈچۈن پەزىلەت ئۆرنىكى بولۇپ كەلمەكتە. ھەتتا بۇ ئىخلاسى بىلەن نۇرغۇن كىشىنىڭ ھىدايەت تېپىشىغا سەۋەپچى بولماقتا.

تىجارەتتە ھالالدىن پۇل تېپىشقا دىققەت قىلىپ، ئۇنىڭغا ھارام ئارلاشتۇرمىغانلارنىڭ مادىدىي، مەنىۋىي بەرىكىتىنى دادام رەھمەتلىك مۇسا ئەپەندى تۆۋەندىكى ۋەقە بىلەن بايان قىلىپ بەرگەن: "غەيرى مۇسلىم بىر خوشنىمىز بار ئىدى، كېيىن مۇسۇلمان بولدى. بىر كۈنى

ئۇنىڭدىن قانداق بولۇپ ھىدايەتكە ئېرىشكەنلىكىنى سورىغىنىمدا، مۇنداق دىدى:

ـ ئىستانبۇل ئاجىبادەم دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى خوشنام موللا رەببىنىڭ تىجارەتتىكى گۈزەل ئەخلاقىنىڭ تەسىرىدىن مۇسۇلمان بولدۇم. موللا رەببى سۈت سېتىپ تۇرمۇشىنى قامدايدىغان بىر كىشى ئىدى. بىر كۈنى كەچقۇرۇن بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ:

ـ ئېلىڭلار، بۇ سۈت سىلەرنىڭ. ـ دېدى. ھەيران بولۇپ سورىدۇم:

ـ قانداقسىگە بىزنىڭ بولىدۇ؟ مەن سىزدىن سۈت تەلەپ قىلمىدىمغۇ! ـ دېدىم. ئۇ ئىخلاسمەن ئادەم:

ـ مەن دىققەت قىلماستىن كاللىرىمدىن بىرىنىڭ سىزنىڭ باغچىڭىزغا كىرىپ ئوتلىغىنىنى بايقىدىم. بۇ سەۋەپتىن بۇ سۈت سىلەرنىڭكى. بۇندىن باشقا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ھارام چىقىپ ھالالغا ئايلانغىچە ئۇنىڭ سۈتلىرىنى سىزگە ئەكېلىپ بېرىمەن. ـ دېدى. مەن:

ـ نېمە دەيدىغانسىز خوشنام، يېگىنى ناھايىتى بىر ئوت ئىكەن، مەن رازى، ھالال بولسۇن!ـ دېسەمۇ موللا رەببى:

ـ ياق، ئۇنداق بولسا بولمايدۇ! ئۇنىڭ سۈتى سىزنىڭ ھەققىڭىزدۇر! ـ دەپ كالا يېپ سالغان ئوت ھالالغا ئايلانغانغا قەدەر سۈتىنى بىزگە ئېلىپ كەلدى.

ئۇ مۇبارەك ئادەمنىڭ دەل ئاشۇ ھەرىكىتى ماڭا ئالاھىدە تەسىر قىلدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە كۆزلىرىمدىكى غەپلەت

پەردىسى ئېچىلدى ۋە ھىدايەت نۇرى ئىچمىنى يورۇتتى. ئۆزۈ-ئۆزۈمگە:

- مۇنداق گۈزەل ئەخلاقلىق كىشىنىڭ دىنى چوقۇم ئەڭ ئۇلۇغ دىندۇر. مۇنداق ئەستايىدىل، ئادالەتپەرۋەر، پىشقان ۋە پاك ئىنسانلارنى يېتىشتۈرگەن دىننىڭ توغرىلىقىدىن ھېچ شۈبھەم يوق! - دېدىم ۋە كەلىمە شاھادەت ئېيتىپ مۇسۇلمان بولدۇم."

بۇ ھادىسىدىن چۈشىنىشكە بولىدۇكى، ئىنسانلار ھەر ۋاقىت كىشىلەرنىڭ خاراكتېرى ۋە خۇسۇسىيەتلىرىگە ھەيران، خاراكتېر ۋە خۇسۇسىيەتنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىدۇ. چۈنكى ساغلام بىر كىشىلىك خۇسۇسىيەت ئىپادىلىگەن كىچىك بىر ئىخلاسمەنلىكتە بەزىدە ئەڭ دەبدەبىلىك سۆزلەردىن بەكرەك تەسىر كۈچى بولىدۇ. شۇڭا ئۇ ھادىسە بۇنىڭ تىپىك بىر مىسالىدۇر.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيوللاھۇ ئەنھۇ دەيدۇكى:
"بىلىڭىز ئېگىلگۈچە نامازئوقۇپ، مختەك روزى تۇتسىڭىزمۇ، ھارام ۋە گۇمانلىق نەرسىلەردىن يىراق تۇرمىسىڭىز، ئاللاھ ئۇ ئىبادىتىڭىزنى قوبۇل قىلمايدۇ."

هندونېزىيە خەلقى ئىسلامغا قانداق كىردى؟

قەلبى ئىسلامنىڭ گۈزەللىكلىرى بىلەن تولغان، رەخت سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر سودىگەر، كۈنلەرنىڭ بىرىدە رەختلىرىنى بىر كىمگە يۈكلەپ هندونېزىيەگە كەپتۇ ۋە هندونېزىيەگە ئورۇنلىشىپ رەختلىرىنى سېتىشقا باشلاپتۇ.

ئەكەلگەن سۈپەتلىك رەختلەر دەل ئۇ يەردىكى كىشىلەر ئىزدەۋاتقان رەخت ئىكەن، سودىگەر ئۆزىنۇ قانائەتچان بىر مۆمىن بولغانلىغى ئۈچۈن: "ئاز پايدا ئالسامۇ، تاپقىنىم هالال ۋە پاكىز بولسۇن" دەپ ئويلايدىكەن. بۇ سەۋەبتىن گاڭبنى فاهىش (كاززاپلىق) قىلىپ، بىر مالنى قىممەتلەرنى زىيادە ئۈستۈن سېتىشقا هېچ رايى بارماپتۇ. قىسقا مۇددەتتە باي بولۇش خيالى ۋە هەۋىسىگە كىرمەپتۇ.

ئىشقا كەچرەك كەلگەن بىر كۈنى، ئۆزىنىڭ دۇكىنىدىكى مۇلازىم سېتىۋاتقان مالنى يۇقىرى باهادا سېتىپ كۆپ پايدا ئالغانلىقىنى كۆرۈپ مۇلازىم بىلەن ئارىسىدا شۇنداق دىيالوگ بوپتۇ:

- قايسى رەختنى ساتتىڭ؟
- قانچە پۇلغا ساتتىڭ؟
- ئون ئاقچىگە ساتتىم.

ھەزرىتى ئۆمەر يېنىدا بىر كىشى ماختالغان چاغدا، ماختىغۇچى كىشىدىن ئۈچ نەرسىنى، يەنى: "سەن ئۇنىڭ بىلەن خوشنا بولدۇڭمۇ، سەپەرداش بولدۇڭمۇ؟ ۋە بىللە تىجارەت قىلىپ باقتىڭمۇ؟" دەپ سورىدى.
ماختىغۇچى كىشى ئۈچىلىسىنى قىلىپ باقمىغانلىقىنى ئېيتقاندا:
"سەن ھەر ھالدا ئۇنىڭ مەسجىددە قۇرئان ئوقۇغاندا بېشىنى لىڭشىتقىنىنى كۆردۇڭ!" دېدى. ئۇ ئادەم:
"شۇنداق، شۇنداق" دەپ جاۋاب بەرگەندە، ھەزرىتى ئۆمەر:
"ئۇنداقتا ئارتۇقچە ماختىما، چۈنكى ئىخلاس، بەندىنىڭ باش لىڭشىتىشى بىلەن بولمايدۇ." دېدى.

ـ قانداقسىگە؟ بەش ئاقچىلىك رەختنى ئون ئاقچىگە قانداق ساتتىڭ؟ بىچارە ئادەمنىڭ بىزدە ھەققى قاپتۇ. كۆرسەڭ تونۇمسەن ئۇ ئادەمنى؟ ـ دەپ سوراپتۇ.
ـ ئەلۋەتتە، تونۇيمەن.
ـ ئۇنداقتا دەرھال بېرىپ ئۇ خېرىدارنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەل. ئۇنىڭدىن ۋاقتىدا رازىلىقىنى ئېلىشىم كېرەك. ـ دەپتۇ.
ساتقۇچى مۇلازىم كېتىپ، ئۇ خېرىدارنى تېپىپ كەپتۇ. دۇكاننىڭ خوجايىنى ئۇ كىشىنى ئالدىدا كۆرۈپ، دەرھال رازىلىق تىلەپتۇ ھەم مۇلازىمنىڭ ئارتۇق ئالغان

پۇلىنى ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. خېرىدار بولسا ھاياتىدا ھېچ يولۇقمىغان بۇ گۈزەل مۇئامىلىگە ھەيرانلىق ئىچىدە قاراپ قاپتۇ. ئۆز-ئۆزىگە "ھەققىنى ھالال قىل" دېگەن سۆزنىڭ نېمە مەنىسى بارلىقىنى بىلىشكە تىرىشىپتۇ.

بۇ ۋەقە قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئېغىزدىن-ئېغىزغا تارقىلىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي پادىشاھنىڭمۇ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. پادىشاھ ئاخىرى رەخت سودىگىرىنى ئوردىغا چاقىرتىپ:

- سىزنىڭ قىلغان بۇ گۈزەل ھەرىكىتىڭىزنى بىز ھېچقاچان ئاڭلىمىغان ۋە كۆرمىگەن بىر ئىش!....سىزنىڭ بۇ ھەرىكىتىڭىز بىزگە بىر تېپىشماق بولدى، سىز بۇنى بىزگە چۈشەندۈرۈپ بېرەمسىز؟

- دەپ سوراپتۇ.

سودىگەر ھۆرمەت بىلەن:

- مەن بىر مۇسۇلمان، ئىسلامدا مال-مۇلۇك ئاللاھنىڭدۇر. بەندە پەقەت ئامانەت ئالغۇچىدۇر. بۇنىڭدىن سىرت، ئىسلامدا ناتوغرا پايدا ئىلىش، ئۆسۈم يېيىش، سۈيىستىمال قىلىش، ساختىپەزلىك قىلىپ مالنى قىممىتىدىن ئارتۇق يۇقىرى باھادا سېتىش ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغان بارلىق تىجارەتلەر چەكلەنگەن. بۇ ئېلىم-سېتىمدا خېرىدارنىڭ

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئېيتقانكى:
"ئاللاھ سىلەردىن ئىلگىرى ياشىغان بىر كىشىگە رەھمىتى بىلەن مۇئامىلە قىلدى، چۈنكى بۇ ئادەم ئالغاندىمۇ، ساتقاندىمۇ، قەرزىنى سورىغاندىمۇ (قوپال، مۇشتۇمزورلۇق بىلەن ئەمەس، توغرا چۈشىنىپ تۇرۇپ) قولايلىق يارىتاتتى."
(تىرمىزى، ئېلىم-سېتىم، 75/1320)

مەندە ھەققى قالغان ئىدى. مەن پەقەت بىر خاتالىقنى تۈزەتتىم. ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇنىڭغا جاۋابەن پادىشاھ:

ـ ئىسلام دېگەن نېمە؟ مۇسۇلمان بولۇش ئۈچۈن نېمىلەرنى شەرت قىلىدۇ؟ ـ دەپ ئارقا-ئارقىدىن سوئاللارنى سوراپتۇ.

سودىگەرمۇ پادىشاھنىڭ سوئاللىرىغا بىر-بىردىن مېغىزلىق قىلىپ جاۋاب بېرىپتۇ.

مۇنداق بىر دىنىنىڭ بارلىقىنى بۇ ۋەقە سەۋەبى بىلەن تۇنجى قېتىم ئاڭلىغان پادىشاھ ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەستىن ئىسلام بىلەن شەرەپلىنىپ، مۇسۇلمان بوپتۇ. كېيىن بۇ دۆلەتنىڭ خەلقىمۇ مۇسۇلمان بوپتۇ.[15]

مانا بۇ دۇنيادىكى دۆلەتلەر ئىچىدە تەخمىنەن 250 مىليونلۇق ئەڭ كۆپ مۇسۇلمان نوپۇسقا ئىگە دۆلەت ھىندونېزىيەنىڭ ئىسلامنى قوبۇل قىلىشىدىكى سىر. بەلكىم بۇ بەش ئاقچىلىق رەخت سودىسىدا جۈلالىغان ئىسلام ئەخلاقىدۇر. مۇسۇلمان سودىگەرنىڭ قىلغان ئىشى، ئىسلامنىڭ خاراكتېرى ۋە ۋەقەلىرىنى بايان قىلىش ئارقىلىق ئىسلامنىڭ نۇر يۈزىنى قەلبىتە جۈلالاندۇرۇپ ئۇنى ئەمەلىي ئىش-ھەرىكىتىدە ھەقىقى نامايەندە قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

15. مەھمەت پاكسۇ، "ئىمان ھاياتىغا كىرگەندە"

تىجارەت ئەخلاقى سەپەرۋەرلىگى

يېغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، كىشىلەر ئارىسىدىكى قىرىنداشلىق تۇيغۇلىرى ئاجىزلاشقان، جەمئىيەتنىڭ ھوزۇر ۋە خاتىرجەملىكى بۇزۇلغان، ئۆچ-ئاداۋەت كۆپەيگەن بۈگۈنكى جەمئىيىتىمىزدە، تىجارەت ئەخلاقى تەربىيىسى سەپەرۋەرلىگگە تەخىرسىز ئېھتىياج بار.

ئىنسانلار ماددىياتقا مەپتۇن بولۇۋاتقان كۈنىمىزدە، ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ ھەر ۋاقىتتىكىدىن بەكرەك ئەخلاقىي تاكامۇللۇققا ئىگە بولۇشى، ئاللاھ قورقۇسى بىلەن ھەرىكەت قىلىپ، كىشى ھەققىنى يېيىشتىن ئۆزاق تۇرىشى زۆرۈردۇر.

ئالتۇنئولۇق: ئاللاھ رازى بولسۇن، ئەپەندىم! ئىنتايىن بەرىكەتلىك بىر سۆھبەت بولدى.

ئوسمان نۇرى توپباش: سىلەردىنمۇ ئاللاھ رازى بولسۇن. شۇنى دېمەكچىمەن، ھەقىقەتەن ئالتۇنئولۇق ئەللىك مىڭ كىشىلىك بىر مەكتەپ، ئۇنى مۇشۇنداق بىلىش كېرەك. يۇز كىشىلىك بىر مەكتەپ ئاچقان ئادەم: "مەن يۇز كىشىگە توغرا يولنى كۆرسىتىۋاتىمەن" دەپ ئۆز-ئۆزىدىن قانائەتلىنىدۇ. بۇ مەكتەپنىڭ ئەڭ ئاجىز ئوقۇغۇچىسىمۇ بۇ ژورنالنىڭ بىر بېتىنى ئوقۇسا پايدا. كۈنىمىزدە كىتابىمىزدىكى مەزمۇنلار ئالتۇنئولۇقنىڭ ھەر

بىر بېتى بولۇش سۈپىتى بىلەن نامەلۇم كىشىلەرگە ئەۋەتىلگەن مەكتۇبتۇر. كىمنىڭ قولىغا تېگىدىغانلىقى نامەلۇم. بەلكىم چارىسىز قالغان نۇرغۇن كىشىلەر ئۇچۇن دەردىگە دەرمان بولۇپ قالغۇسى.

بۇ مەكتۇپ ھەر يەرگە بارىدۇ، ئايالارغا، ئەرلەرگە، بالىلارغا، ياشانغانلارغا، ئاۋام خەلققە، ئاكادېمىكلارغا قىسقىسى جەمئىيەتنىڭ ئەڭ تۆۋەن قاتلىمىدىن ئەڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكىلەرگىچە خىتاب قىلىنغان بىر مەكتۇپ. ئەلھەمدۇلىللاھ، بۇ بىر ئىنتايىن چوڭ خىزمەت. جانابى ئاللاھ 26 يىلدىن بېرى بىزگە بۇ بەرىكەتنى داۋام قىلدۇرماقتا. سىلەرنىڭ پانىي دۇنيا ھاياتىڭلاردىن كېيىنمۇ بۇ خىزمەت داۋاملىشىپ، سىلەر ئۇچۇن ياخشىلىققا نېسىپ بولغاي ئىنشائاللاھ!

بىر كىلوگىرام ئالتۇنغا ئېرىشىش ئۇچۇن تونىلارچە تۇپراقنى قانداق بىر ئىنچىكىلىك بىلەن قىزىش كېرەك بولسا، كۇنىمىزدىكى ئىقتىسادىي شارائىتتا ھالالدىن پۇل تېپىشمۇ ئاشۇنداق زور غەيرەت ۋە ھوشيارلىقنى تەلەپ قىلىدۇ.

FOR FREE IN PDF FORMAT

ISLAMIC WORKS

YOU CAN DOWNLOAD IN PDF FORMAT
1350 BOOKS IN **60 LANGUAGES** FOR FREE

Islamic books in different languages are waiting
for you in PDF format at the web site
www.islamicpublishing.org

ERKAM PUBLICATIONS | islamicpublishing.org |